

The Project Gutenberg eBook of Juho Vesainen: Historiallinen romaani, by Santeri Ivalo

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Juho Vesainen: Historiallinen romaani

Author: Santeri Ivalo

Release date: November 17, 2013 [EBook #44207]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK JUHO VESAINEN: HISTORIALLINEN ROMAANI

Produced by Tapio Riikonen

JUHO VESAINEN

Historiallinen romaani

Kirj.

SANTERI IVALO

Ensimmäisen kerran ilmestynyt
WSOY:n kustantamana v. 1894.

I

Mikä on ume umakka
Mikä on savu sakea?
Oisiko soan savuja,
Noita vainovalkeita?

Ketterästi juoksi hepo pitkin ulapan selkää, kavio naksahdelti tiheästi iljanteeseen, ja tuon tuostakin vongahti jää jalaksen alla. Sinne tänne oli tuuli kinostanut ohkaisiksi vyöhykkeiksi talven ensimmäistä

lunta, ja siinä lipui reki äänetönnä edelleen kuin vene tyynessä vedessä, mutta kun taas rosopaikalle tultiin, piirrähti reen rautapohja terävämmin jäätikköön, joka kirmaisten kajahti vastaan.

Kylmästi puhalsi viima aukealta Pohjanlahdelta. Se oli peittänyt raudikon paksuun kuuraan, harja ja häntä liehuivat valkoisessa huurteessa, ja kuuma henki, joka sieraimista virtasi, jäi yhtenä höyrynä jäljelle. Mies, joka reen perässä ohjaksia piteli, oli pukeutunut tuuheakauluksiseen revonnahkaturkkiin, ja naisesta, joka hänen rinnallaan istui, ei näkynyt taljojen ja villahuivien välistä muuta kuin pari lempeätä, sinistä silmää, pieni nykerönenä ja kipene punertavia poskia. Ajaja piteli suitsia huolettomasti oikeassa kädessään — hevosta ei tarvinnut kiirehtiä —, vasemman hän oli kiertänyt vierustoverinsa vyötäreille ja istui hiukan nojautuneena hänen puoleensa. Hänellä oli rohkea, avonainen katse, tuolla nuorella miehellä, ja hänen nuorekkaista, joskin hiukan ankarapiirteisistä kasvoistaan kuvastui pelkkää iloa ja onnea, kun hän siinä matkan kuluksi rupatteli kaikenlaista leikkiä ja totta hiljaisemman rekikumppalinsa kanssa.

— Olethan sinä kumma, kun et enemmän hätäile, vaikk'et tiedä, minkälaiseen hökkeliin sinua nyt viedään, puhui nuori mies ja katseli toveriaan veitikkamaisesti, mutta samalla hellästi.

— Aikapa nyt enää hätäillä. Ja tiedänhän minä, että Vesalassa on uudet, komeat pirtit ja itse isäntä on rinnallani.

— Vaan entäpä, jos ovat valehdelleet sinulle niistä pirteistä. Ei olekaan kuin vanha saunanroju, mitenkä siellä suuren Torvisen tyttö tulee toimeen?

Nainen kohotti päätään hiukkasen vällyjen välistä, katsoi melkein ihmeissään tuota leikinpuhujaa ja naurahti sitten.

— Kohtapa se nähdään.

— Nähdään. Vaan mihin ne toiset jäivät; kas, kun heitä enää tuskin näkyy. Soo, raudikko, astelepa, niin odotellaan.

Se oli Juho Vesainen, joka siinä vei kotiinsa Iin Kiimingin kylään nuorikkoansa, jonka hän oli käynyt naimassa Kemistä, Torvisen vanhasta, vauraasta suvusta. Muhkeita häitä oli pari päivää vietetty Torvisessa, jonka iäkäs isäntä vielä edusti pirkkalaisaikojen vauraita talonpoikaisuutinaita ja piti kunnianaan esiintyä entisaikaisen arvokkaasti. Edellisenä päivänä olivat jo Juhon isä, hänen sisarensa Helinä ja veli Tapani — äiti oli heiltä jo kuollut — palanneet kotiinsa Iihin valmistamaan tupaantuliaisia nuorelle pariskunnalle ja uudelle emännälle, ja näihin kekkereihin oli nyt suurin osa häärahaasta matkalla. Kemijoen suusta oli lähdetty hyvin aikaisin itsenään loppiaisaamuna, eikä vielä ollut päivää ehtinyt selvetä talviyön pitkästä pimeästä, ennenkuin jo liukasta jääkeliä myöten oli kuljettu paras puoli taivalta.

Juho ajeli edellä nuorikkonsa Annin kanssa, eivätkä he aina muistaneet pitää silmällä, kuinka muu hääraahas jaksoi pysyä perässä. Odottivat toisinaan, mutta eivät malttaneet kauan odottaa, ajoivat taas. Vähitellen sarasti talvinen päivä, vihdoinkin jo pilkisteli valonsäteitä arkoina ja ujoina matalalta taivaanrannalta; ne kimmeltelivät kylminä ja kaukaisina, ikäänkuin harson läpi valaisten tuon äärettömän lakeuden, jonka ohkainen lumivaippa läikkyili kimaltelevina kiteinä. Hämäränä juovana häämötti jo etäältä Iin alava, tasainen rannikko, vakavana ja rauhallisena. Nousevan päivän arat säteet eivät tosin pystyneet lämmittämään jäistä, kankeata luontoa, mutta tuntui sentään siltä, kuin olisi sen valo hiukan loihnut ystävällisemmän näköisiksi noita huurteisia saaria, joiden ohi jo ajettiin, jopa hiukan lauhduttanut merituulen jäistä viimaakin.

— Näetkö, puhui Anni hetken äänettömyyden jälkeen, minusta näyttää aivan kuin savu nousisi tuolta edestäpäin rannan takaa.

— Savuko, eikö mitä... Mutta todellakin, siltä se näyttää, mutta auerta tuo lie, mitä lie päivän sumua.

— Vaikka lienevät vainolaiset kyliä polttamassa, ne vainolaiset, joiden käynneistä tässä takavuosina juuri tuonaan kerrottiin.

— Ole huoletta, eivät ne rannikolle asti uskalla tulla. Eivätkä ne nyt sieltä liikukaan taas pitkiin aikoihin, sitten kun toissa talvena saivat Oulujärvellä niin komeasti selkäänsä.

Näin lohdutteli Juho toveriaan ja koetti lopputaipaleellakin rupatella iloisesti ja huolettomasti matkan kuluksi. Mutta ei hän saanut enää silmiään revityksi irti siitä savupatsaasta, joka usvoitti kaakkoisen taivaanrannan lumisen metsän takana. Mikä ihme on tuo savu — sillä eihän se ole muuta kuin savua? Vaan miksi huuruaa metsä noin laajalta alalta? Se nousee aivan Kiimingin kylän kohdalla. Onko nyt todellakin lemmon leikki valloillaan, onko Karjala hiihtämässä? Mutta eihän siitä ole kuulunut mitään tänä talvena. Uskaltaisiko heittiö todellakin rynnätä ryöstämään rannikolle asti?

Moneen vuosikymmeneen se ei ollut uskaltanut näyttäytyä sydänmaan kyliä edempänä. Oulujärven tienoilla oli kyllä viime vuosikymmeninä ja pitkin 1580-lukuakin tapeltu melkein vuosittain, olipa edellisenä kevännäkin (1588) koko joukko Oulunsuun talonpoikia hauenpyyntiretkellä Oulujärvellä joutunut kavalasti vaanivan vihollisen uhriksi. Vesainen oli tosin kuullut, että Vienan puolella oli pitkin kesää ja syksyä oltu kovassa hommassa, rakennettu muureja Solovetin monasteriin ja muutakin puuhailtu. Mutta nehän olivat olleet vain varustuksia. Olisiko sieltä nyt lähdetty talvihiihdolle?

Sitä hän mietti ajellessaan jäätä pitkin ja kävi yhä vakavammaksi ja harvapuheisemmaksi, kuta lähemmäs tultiin Kiiminginjoen suuta. Oikeata savua ei se ollut enää tuo, sen hän jo tiesi ja koetti turhaan arvailla, mitä se olisi. Kiimingin suussa hän vihdoinkin pysäytti huuruavan juoksijansa ja nousi vähän rauhatonna reestä.

— Odotellaan tässä toisia, virkkoi hän nuorikolleen, ja ajetaan sitten yhtä matkaa Kiiminkiin.

Pian siihen joutuikin jäljessä ajava häärahvas; oli ajettu kiireemmin lopputaipaleella. Kymmenkunta hevosta pysähtyi yksi toisensa perästä huokaisemaan kiireisestä ajosta, ja mies sieltä, toinen täältä nousi reestä, johon nainen jäi istumaan taljoihinsa kääriytyneenä. Siinä tepasteli komeiksi kirjailuissa kallokkaisissa ja neliskulmaisissa, punaisessa lappalaislakissa tuuheapartainen Torvinen, jonka kookasta vartta eletyt kuusikymmentä ikävuotta eivät vielä olleet hiventäkään koukistaneet. Hänen poikansa Lauri, lyhyempi varreltaan, mutta vanterra mies, heitti suitset äidilleen, jota hän kyyditsi, ja ehätti kokoontuvain miesten joukkoon. Pitkä, solakka, sulavaliikkeinen mies, yllään hieno supinnahkaturkki ja Saksan silkillä kirjailtu vyö, asteli hänen edellään. Se oli nuori Krankan Hannu Limingasta, Peräpohjan vaurainta sukua. Hän olisi jo sillä perusteella ollut äitinsä ja sisarensa kera läsnä näissä komeissa häissä, ellei olisi ollutkaan Juhon paras asetoveri. Reessä, jonka ympärille nämä sekä vielä useita muita ii- ja kemiläisiä keräytyi, istui Kemin vanha kirkkoherra Henrikki ja Iin kappalainen Pietari.

Kaikkein silmissä oli sama levottomuus, kaikkein huulilla sama kysymys:

— Mikä on savu, joka kylästä nousee?

Useimmat olivat sitä mieltä, että se ei voinut olla muuta kuin vihollisten sytyttämää tulta ja neuvoteltava oli vain siitä, mitä olisi tehtävä. Huolta ja levottomuutta näkyi jokaisen katseessa; seisottiin äänettöminä eikä tahdottu tulla mihinkään päätökseen. Vanha Torvinen ja Vesainen yksin eivät kadottaneet mieltään, he vaativat, että piti heti kiireimmän kautta rientää kylään pelastamaan mitä pelastaa voi — olipa vaara sitten mikä tahansa.

Kolmella hevosella lähtikin heti kymmenkunta miestä edeltä ajamaan jokea ylöspäin; naiset pysähtyivät Haukiputaan taloihin, joen suuhun. Joen mutkassa siinä, mihin Kiimingin kylän ensi talot näkyivät, keksivät ajajat jo omin silmin, mitä oli tapahtunut, mistä se savu nousi. Talot ne paloivat pitkin jokiahdetta. Toiset liehuivat vielä ilmiliekissä, toiset jo raunioina savusivat. Komeita, korkeita nuotioita leimusi kahden puolen virtaa, etäämmällä metsänrinnasta vilkkuili tulipatsaita, ja koko luminen maisema punertui niiden valossa. Toisissa taloissa paloivat kaikki rakennukset, toisissa ainoastaan pirtit leimusivat ja ulkokuoneet seisoivat siinä vieressä lumipeitteisinä ja surevan näköisinä. Mutta ihmisiä ei etäämmältä katsoen näkynyt missään. Näytti aivan siltä, kuin asukkaat olisivat äsken jättäneet kylänsä autioksi ja mennessään sytyttäneet sen palamaan.

Miehet ajoivat edelleen ja pysäyttivät taas hetkeksi hevosensa ylempänä joen käänteessä, katsellen kummastuneina ja kauhistuneina tuota heidän silmäinsä edessä riehuvaa hävitystä. Juho oli noussut seisaalleen reessään ja seisoivat siinä kotvan aikaa tuijottaen vasemmalle rannalle omaa kotitaloaan kohden. Korkeimpana, suurimpana liekkinä kaikista leimusi siellä hänen uusi pirttinsä, jonka hän äsken oli saanut valmiiksi ja johon hän juuri oli tuomassa nuorikkoansa emännäksi. Hän oli rakentanut sen koko kylän komeimmaksi taloksi ja ylpeänä hän vielä kotoa lähtiessään oli katsellut, kuinka se mahtavana kohosi siinä jokitörmällä, puhtaana ja uutukaisen valkeana. Nyt nuoleskelivat liekit ahnaasti sen valkoisia seiniä, katto oli jo pudonnut sisälle, ja vahva lieska tuprusi ulos ikkunalävistä. Juho ei virkkanut sanaakaan, ei silmiään räpäyttänyt, vaan synkkä pilvi levisi hänen äsken niin iloisille kasvoilleen, ja piirteet suun ympärillä kävivät vieläkin ankarammiksi ja terävämmiksi. Rivakasti nykäisi hän hevostaan suitsista ja lähti täyttä vauhtia ajamaan kotitaloaan kohden.

Törmän alla juoksi hänen nuorempi veljensä, 16-vuotias Tapani, joka jo edellisenä päivänä oli isän ja sisaren kanssa palannut kotiin, häntä vastaan. Kauhu kuvastui nuorukaisen katseista, värähtelevällä äänellä hän huusi veljelleen:

— Joudu, Juho, vanhaan pirttiin, sillä isä on kuolemaisillaan.

— Vieläkö vainolainen on kylässä?

— Ei, viimeiset lähtivät vähän aikaa sitten.

Vesalan vanha, matala pirtti seiso i vielä polttamatta metsän puolella pihaa, ja sinne kiirehti Juho joutamatta enää ympärilleen vilkua. Peräseinämällä vuoteessa makasi siellä hänen vanha isänsä kalpeana ja hervotonna, kaulassa suuri, ammottava haava, joka ulottui rintaan asti. Vaikka haavaa oli koetettu tukkiakin, oli jo veri juossut melkein kuiviin, ja vaivalloisesti jaksoi enää vanhus nostaa silmäluomiaan, kun Juho astui hänen vuoteensa ääreen. Voimiaan ponnistaen hän kohotti kättään, ojentaakseen sen Juholle, ja sopersi kuiskaavalla äänellä:

— Sinä poikani ... kosta...

Vaivalloisesti hengitti vanhus, ja haavoittunut rinta läähätti pahasti. Tuokion kuluttua nytkähti ruumis pari kertaa, kurkku korahтели, ja valtava tuska kuvastui vääntyneistä kasvoista. Sitten ruumis vaipui taas hervottomasti paikoilleen, ja hetken kuluttua oli jo henki eronnut.

Nyt vasta Juho katsahti ympärilleen pirtissä. Siellä uikutti naisia joka nurkassa; he olivat hävityksen kestäessä olleet niin kauhistuksissaan, etteivät voineet itkeäkään, nyt vasta vihollisen lähdeTTYä kyöneleet pääsivät tulvimaan esiin. Juho viskasi liinan isänsä kasvoille ja lähti ulos saamaan tarkempia tietoja siitä, mitä oli tapahtunut.

Saunan aikana edellisenä iltana, loppiaisaattona, oli joukko Vienan karjalaisia, noita vanhoja vihollisia, aivan äkkiarvaamatta ilmestynyt kylään. Vesalassa oli vanha isäntä poikineen juuri saunassa, kun ylitaloista rupesi kuulumaan meteliä ja pakolaisia juoksi pihan poikki. Vaimoväki ja palkolliset hätäysivät aivan kykenemättömiksi, ei kukaan osannut toimittaa mitään. Isäntä vain kiireesti laski elukat irti ja pani ajamaan niitä metsään, jossa ne vieläkin olivat. Itse hän kiirehti tupaan, haki sieltä aseita ja ampumavaroja ja koetti pelastaa mitä arvokkaampaa oli. Ja samalla hän lähetti naapuritaloihin sanan, että miehet mitä pikimmin keräytyisivät vasemmalle rannalle metsän rintaan yhdessä hätyyttämään vihollista, jonka lukumäärää ei vielä tunnettu.

Mutta se oli jo myöhäistä. Vihollisia levisi kuin turilaita joka taloon ryhtyen tekemään hävitystään. Illalla eivät vielä polttaneet kuin pari taloa; he ryöstivät ne ensiksi puhtaiksi ja pakottivat keihään kärjellä asukkaita tuomaan esille, mitä heillä oli syötävää tai muuta kelvollista. Jos kuka vähänkään niskoitteli, sen pistivät heti "vartaaseen". Ja niin he söivät ja mässäsivät siellä koko illan ja yön. Se oli asukkaille kauhea yö. Toiset pakenivat pakkasen selkään pimeään metsään honkien sekaan, toiset koettivat lymytä mikä minnekin, kellarikuoppiin ja riihien parville.

Varsinkin Vesalassa oli meteli ollut mitä kauheinta koko yön, koska viholliset olivat sen ottaneet ikäänkuin pääkortteerikseen, kooten ryöstöjään Juhon uuteen tupaan. Vesalan jouluolut komennettiin esiin, ja sitä juoden valvoivat toiset, toisten nukkuessa pitkin lattioita. Sinne olivat myöskin vienalaisten johtajat asettuneet. Heitä oli kaksi, toinen Kuisma-niminen, joka oli ahnas saalista keräilemään ja retkeili miesten kanssa talosta taloon. Toinen, Ahma, ei niin paljon välittänyt saaliista eikä polttamisesta. Kun taisteltava oli, hän aina oli ensi mies ja hiihtämässä myös; mutta kun kyliin tultiin, tahtoi hän mieluummin huvitella kylän ruoilla ja juomilla ja antoi toisten koota saaliin. Pohjanlahden rannikon suomalaisille olivat nuo miehet vanhoja tuttuja, usein he olivat tavanneet heidät retkillään sydänmaissa ja iskeneet käsiksikin. Nyt ensi kerran pitivät näin kotonaan heitä vierainaan.

Vihollisia ei ollut aivan suurta joukkoa, arviolta 70 tai 80 miestä, mutta kiiminkiläiset eivät kumminkaan kyenneet mihinkään vastarintaan, kun hajallaan ja aseettomina ollen aivan hätäysivät vihollisen äkkiarvaamattomasta hyökkäyksestä. Toiset ehtivät paeta, toiset joutuivat vihollisten vangeiksi taikka saivat surmansa. Aamuyöllä, jolloin useimmat viholliset nukkuivat, koetti kumminkin vielä Vesalan vanha isäntä, jota vienalaiset pirtissä olivat pilkoillaan pitäneet juomanlaskijanaan, hiipiä ulos keräämään kokoon kylän miehiä, joiden hän arvasi piilottelevan metsän rinnassa. Tapanin hän lähetti jo edeltä käsin siitä sanaa viemään. Vaan ennenkuin hän itse ehti pihalta pois, oli jo Ahma huomannut hänen lähtönsä, juossut jälkeen ja retuuttanut ukon takaisin tupaan, jossa satoi hänet köysillä kiinni.

Yön maattuaan ja herkuteltuaan mielin määrin kiiminkiläisten jouluruoilla hankkiusivat vienalaiset aamulla lähtemään saaliineen pois. Sitä ennen panivat kumminkin tuon komean tulituksen toimeen; katseltuaan, ettei taloissa enää ollut mitään mukaan otettavaa, he sytyttivät ne palamaan, ja pian liekitsi aamun pimeässä koko kylä. Vesalassa heillä oli keräyspaikkansa ja sen he siitä syystä sytyttivät viimeiseksi, lähtöroviokseen. Hajanaisina pätkinä kertoi lymypaikoistaan vähitellen palannut, pelon valtaama kotiväki tätä Juholle, joka synkin kasvoin seiso i siinä, katsellen kuinka hänen tupansa hiiltyvät seinähirret yksi toisensa perästä romahtivat kokoon. — Piti minunkin sattua pois juuri tällä hetkellä, ajatteli hän itsekseen. Ah! olisinpa toki tahtonut vähän niitä koiria kurittaa. Hänen nyrkkinsä puristui ja katseensa kävi yhä julmemmaksi. Mutta äkkiä hän säpsähti, kääntyi naisten puoleen ja kysäisi hätäisenä:

— Missä on Helinä?

Ei kukaan tiennyt. He eivät olleet nähneet talon tytärtä sitten kun edellisenä iltana, metsässä häntä ei ollut yöllä huomattu, hän oli aivan hävinnyt pois siinä paon hurakassa. Eivätkä nekään, jotka yön olivat talossa olleet vihollisten rääkättävinä ja jotka sitten olivat vähissä hengin pelastuneet tuvasta liekkien keskeltä, nekään eivät olleet häntä nähneet. Kaikki katsoivat toisiaan, kukaan ei tiennyt talon nuoresta tyttärestä mitään.

— Missä Helinä, missä sisareni? huusi Juho ja juoksi hakemaan. Haki saunat, tallit, navetat, huusi häntä nimeltä, kyseli kaikilta, ei löytänyt mistään. Onko lapsi parka palanut tupaan? se kauhea ajatus hänet valtasi. Vai onko vielä kamalammin käynyt, ovatko vainolaiset vieneet hänet mukanaan? Ei kukaan tiennyt vastata. Isä olisi ehkä tiennyt, mutta nyt hänkin jo oli kylmänä.

Siihen keräysi Vesalan pihalle vähitellen koko kylän rahvas, ja joensuuhun jäänyt hääväkikin oli tällä välin jo saapunut. Haettavia oli muillakin, mikä kaipasi lastaan, mikä isäänsä, mikä puolisoaan. Mutta muut löysivät toki omansa, löysivät joko kuolleina hangelta taikka haavoittuneina ulkokuoneista, Helinää ei löytynyt mistään. Hän oli ollut kaikkien, omaisten ja kyläläisten, lemmikki, ja monen pojan sydämen hän oli jo valloittanut, mm. Krankan nuoren Hannunkin, joka nyt epätoivoisena juoksi ylt'ympäri tietämättä, hyökkäisikö hakemaan armastaan palavien hirsien sekaan vai vainolaistenko jälkeen ryntäisi.

Vanhan tuvan uunilla hän hakuhommissaan tapasi vihdoinkin ryysyjen seasta talon ikälopun, puolikuuron ja heikkomielisen ruutiukon ja rupesi häntäkin rytyyttämään:

— Oletko nähnyt Helinää? huusi hän ukon korvaan.

— Helinää ... tässä se oli uunilla ... vaan se pitkä roikale nykäisi meidät alas.

— Nytkö aamulla? Ja kuka pitkä?

— No se... Kun kehui vielä, että tässäpä kaunis tyttö. Sehän se sitten isäntääkin löi rintaan kirveellä.

— Se on ollut Ahma. Entä Helinä?

— Sylissään vei, mihin lie...

Tuosta päästiin jo langan päähän kiinni ja lypsämällä saatiin vaarilta vielä lisätietoja, että Helinä illalla Vienan puoleisten tullessa oli paennut uunille ja maannut siellä ryysyihin käärittynä ruutiukon takana koko yön. Siitä ei ollut tiennyt kukaan muu kuin isäntä, eivätkä vainolaisetkaan olleet heitä sieltä hakeneet. Vasta aamulla pois lähtiessään kävi Ahma vielä vanhaa tupaa tarkastamassa ja löysi uunilta ukon ja Helinän. Ukkoa potkaisi pari kertaa ja jätti siihen, vaan tyttöön hän mahtoi mielistyä, koska lähti viemään mukanaan — muuten eivät karjalaiset nyt vankeja ottaneet, koska heitä oli siksi vähäinen joukko, että niitä olisi käynyt työlääksi kuljettaa. Vanha Vesainen, joka oli jätetty yksin palavaan uuteen tupaan, oli siellä saanut katkaistuksi kahleensa, juossut ulos ja — nähtävästi Helinän vuoksi huolissaan — kiirehtinyt vanhaan pirttiin, josta Ahma juuri oli kantamassa tyttöä ulos. Hän oli koettanut pelastaa lastaan, vaan Ahma oli sotakirveellään iskenyt häntä rintaan, jotta hän oli kepertynyt lattialle.

Joku piilossa olevista oli vielä nähnyt Ahman valjastavan naapuritalon pihalla tallista otetun hevosen ja lähtevän ajamaan toisten jälkeen, jotka silloin jo hiihtivät niityn toisessa laidassa...

— Hänet on pelastettava! huusi Hannu innoissaan. Miehet, nyt suksille ja hiihtämään jälkeen!

— Minne päin ne kulkivat? kysyi Juho rauhallisemmalla, mutta päättäväisellä äänellä.

— Iin kirkolle.

— Kuka haluaa, hakekoon aseensa ja rientäköön mukaan! Sillä nyt sitä lähdetään!

Liikettä ja hälinää nousi väkijoukossa, joka oli keräytynyt Vesalan pirttiin ja pihalle. Naiset kieltelivät ja rukoilivat miehiään pysymään kotona. Vieläkö nyt lähtisivät sinne surmaansa hakemaan hekin, eikö ollut siinä surkeutta kylliksi, että kodit oli ryöstetty ja talot poltettu? Taasko jättäisivät kylän turvattomaksi, naiset ja lapset suojattomiksi paljaan taivaan alle? Näin he vaikeroivat, ja miehistäkin monet, jotka ensi innossa olivat olleet valmiit lähtemään mukaan, rupesivat miettimään. Hannukin oli jo melkein valmis luopumaan takaa-ajopuuhasta. Juho koetti kyllä innostaa miehiä, mutta hänenkin kaulansa ympäri kiertäysi äkkiä takaapäin pehmoinen käsi, ja kun hän kääntyi, seisoi siinä hänen nuori vaimonsa kuiskaten:

— Nytkö jo jätät minut tänne yksin?

Vaikealta se tuntui Juhostakin, olipa valitushuuto melkein päästä hänen huuliltaan. Niin onnellisena

hän oli tuonut nuoren, kauniin vaimonsa tähän uuteen kotiinsa, jossa oli aikunut rauhassa ja levossa viettää onnen päiviä isänsä ja siskojensa seurassa. Tuhkana suitsusi nyt hänen tupansa, siinä makasi hänen vanha isänsä verissään kuolleena, sisaren, tuon hellän, lemmityn lapsen, oli vainolainen raastanut mukaansa orjakseen ja jalkavaimokseen. Ja itsensäkö hänen nyt täytyi jättää nuorikkonsa, jonka seurassa hän vielä tuskin oli viettänyt paria päivää, ja lähteä tappelemaan, kenties kuolemaan? Hänkin epäili hetkisen, mutta muisti sitten isänsä jäähyväissanat ja oli päätöksessään varma.

— Niin, lemmittyni, jättää minun nyt sinut täytyy. Tulenhan minä takaisin. Vaan ensiksi on isän veri kostettava, sisar pelastettava.

— Oikein Juho, puhui Torvisen vanha isäntä, nyt ei ole aikaa nuorikon kanssa kuhertelemaan. Ovatko miehet raukkoja tässä kylässä? Siellä hiihtää nyt vainolainen parastaikaa kylästä kylään, polttaa talot ja tappaa pahaa aavistamattomat ihmiset, ja te täällä vain voivottelette? Tällä hetkellä he ovat jo jokivarrella, ennen pitkää Iin kirkolla. Meidän täytyy heti kiirehtiä jälkeen, kerätä miehiä matkan varrelta ja joutua heitä hätyyttelemään, ennenkuin kovin paljon tuhoa ehtivät tehdä. Minä en sääli harmaita hiuksiani; kun saan sukset ja keihään, olen heti valmis. Ja minä vastaan kaikista kemiläisistä, jotka tässä ovat, ovatko iiläiset huonompia?

Se puhe vaikutti, naisten ääni vaiken, ja miehet riensivät sanaa puhumatta hakemaan suksiaan ja keihäitään; kellä pyssy oli säilynyt piilossa, se otti senkin. Kiireesti siinä evästä pistettiin mukaan, kengästettiin ruostuneita keihäitä ja korjailtiin jousen jäniteitä. Kirveen sitoivat toiset konttiinsa, toiset teräselkäisen jousen, ja vankkateräinen puukko riippui jokaisen vyöllä. Eikä kulunut kuin hetkinen, ennenkuin joella Vesalan kohdalla seisojien suksillaan kolmisenkymmentä miestä valmiina hyökkäämään pitkin vainolaisen hiihtämiä latuja.

Siinä heitettiin viime hyvästit itkeville naisille ja lapsille. Hellästi syleili Juhokin nuorta vaimoansa, lupasi kiirehtiä pian takaisin ja lähti sitten Torvisen rinnalla hiihtämään joukon etupäässä.

II.

Jo kumu kylästä kuului,
Tomu toisista taloista,
Välkytys kylän väliltä.

Iin kirkolle oli loppiaisaamuna 1589 kansaa kokoontunut niinkuin tavallisesti, mitään pahaa aavistamatta, jumalanpalvelusta odottamaan. Jo aamuhämärässä ja päivän valjetessa olivat kirkkomiehet etäisemmistä kylistä ja taloista saapuneet kirkonkylään joka suunnalta, mikä hevosella ajaen, mikä porolla, mikä suksilla. Ennen kirkkonaikaa toimitettiin siellä niinkuin ainakin kaikenmoisia tarpeellisia maallisia askareita, ja varsinkin nimismiehen talo, Kauppila, oli koko kirkkorahvaan keskustana ja kokouspaikkana. Siellä käytiin kauppaa, vaihdettiin, ostettiin, myötiin, kukin varusti itselleen työkaluja ja muita tarpeita kotiin viedäkseen, ja kauppasaksat kulkivat ympäri reestä rekeen ostellen eläinten nahkoja ja muita maalaistuotteita. Siellä tingittiin, tarjottiin, huudettiin. Tuttavat tapasivat tuttavansa, sukulaiset yhtyivät toisiinsa, kyseltiin kuulumisia, kerrottiin kuulumisia. Ja Kauppi itse, paksumahainen, roteva nimismies, seisojien aittansa ovella ja kantoi veroja ja verorästejä.

Pappilan pihalla, joka oli vähän alempana jokivarrella, oli melkein samanlainen mellakka. Siellä kannettiin papin saatavia täyttä vauhtia, ja kirkkoherra, vanha Henrikki herra, kulki väkijoukossa ylt'ympäri, jutteli yhden ja toisen kanssa, ottaen osaa seurakuntalaistensa iloihin ja suruihin. Mutta kun aamu niin oli liukahtanut lähelle puolta päivää, soivat kirkosta kellot yhteen, ja väki lähti vähitellen lipumaan pitkinä parvina jokitörmää myöten kirkkoon. Hetken kuluttua ajoi sinne pappikin, ja jumalanpalvelus alkoi.

Saarnavirsikin oli jo veisattu, ja alas törmälle asti, jossa muutamia kirkkomiehiä vielä seisojien keskenään jutellen, kuului vanhan rovastin harras ääni, kun hän siellä saarnata paukutteli. Siihen törmälle juoksee silloin lähimmästä talosta pelästynyt lapsilauma kertoen miehille, että suuri miesjoukko oli ilmestynyt taloon.

— Mitä miehiä ne ovat?

— Emme tiedä. Pitkäpartaisia miehiä, kaikilla kirveet ja keihäät!

Vainolainen kylässä! Tuo sanoma levisi äkkiä miesjoukosta toiseen kirkon ulkopuolella ja ehti jo

samassa kirkon sisällekin, jossa se synnytti liikettä ja levottomuutta. Ihmiset nousivat paikoiltaan ja pyrkivät ulos, puhuttiin ja hätäiltiin. Pappi koetti jatkaa saarnaansa, vaan pian hänenkin täytyi lopettaa, sillä tuokion kuluttua ilmestyi noita keihäsmiehiä jo kirkon ovellekin.

Vienalaiset saartoivat aseettoman kirkkorahvaan kirkon sisälle ja pihalle. Ei kukaan voinut juosta kotiinsa pelastamaan tavaroitaan taikka lapsiaan, keihäillään häristivät ympärillä seisovat viholliset jokaista, joka yritti pakenemaan. Ja sillä välin heistä toiset hajausivat lähitaloihin ryöstämään saalista, ja saarrettujen kirkkomiesten täytyi nähdä, miten jo talo siellä toinen täällä metsän rinnassa tuprahti tuleen.

Äänestä hälinää ja valitushuutoja kajahti nyt äsken niin sopusointuisesta temppeleistä, jossa pelästynyt väkijoukko ei oikein tiennyt, mitä oli tapahtunut ja mitä tulisi tapahtumaan. Naiset ja lapset itkivät ja voivottelivat, ja neuvottomina ja hämmästyneinä keräysivät miehet keskustelemaan siitä, mitä olisi tehtävä. Vastarintaan he eivät osanneet ryhtyä, aseettomina kun olivat siihen sullottuina eivätkä sitäpaitsi tunteneet vihollisen lukumäärää, eivätpä edes tienneet mitä väkeä se oli. Sillä moneen vuoteen ei ollut vienalainen uskaltanut hyökätä aivan rannikolle asti tiheimpään asutukseen. Aikaa kului, kului tunti, toista, ja se tuntui kirkkoon saarretuista tavattoman pitkältä. Yhä useampia liekkejä nähtiin jo leimuavan jokivarrella, ja ovensuussa välähteli vihollisten keihäitä tuon tuostakin. Turhaan koetteli vanha kirkkoherra lohduttaa ja rauhoittaa sanankuulijoitaan. Mieliala kävi joka hetki tuskallisemmaksi. He näkivät kotinsa palavan, ajattelivat siellä olevia vaimojaan ja lapsiaan eivätkä itse tienneet, mikä kohtalo heitä odotti, palaako kirkon sisään vai hukkuako vainolaisten keihäisiin.

Koko kirkonkylässä vallitsee samanlainen sekasorto. Pelästyneet kotimiehet koettavat viime hetkessä karata pakoon vihollisia, mutta nämä ottavat heidät kiinni ja pakottavat kaivamaan esiin ruokavaroja ja tavaroita. Ja kun ovat talon puhdistaneet, sytyttävät he sen palamaan. Pappilassa on suuri mellakka. Sinne on Ahma ajanut nuoren vankinsa kanssa, ja siellä hän toisten kera komentelee ja räykkää säikähtynyttä vaimoväkeä, joka on pelosta aivan pökerryksissään. Kaikki on heille onnistunut vaivatta ja vahingotta, ja tyytyväisinä päättävät päälliköt hiukan levähtää talossa, käskevät vain miestensä tarkasti vartioida kirkkoväkeä. —

Mutta ravakasti ovat hiihtäneet Kiimingin miehetkin, ja he lähenevät jo huimaavaa vauhtia kirkonkylää, jossa vihollinen parhaillaan mellakoipi. Metsässä muutaman neljänneksen päässä he tapaavat pakolaisia ja kuulevat heiltä mitä on tapahtunut. Siinä huokaistaan hetkinen ja neuvotellaan. Hetki on otollinen ryntäämiseen. Viholliset ovat hajautuneet ympäri kylää, tuskin parikymmentä miestä on kirkkorahvasta häytyttämässä ja saartamassa. Sinne he päättävät hiihtää suoraa päätä pelastamaan väkijoukkoa, sieltähän sitten saadaan apuväkeäkin. Kaikki ovat yksimielisiä, kaikki taistelunhaluisia, ja pitkittä puheitta pyyhkäisee jo hiihtäjäjoukko uutta vauhtia eteenpäin suoraan kirkkoa kohden. Sukset sihahtelevat ja lumi pyrähtelee sompain alta.

Poikansa rinnalla hiihti ukko Torvinen, ja he keskustelivat matalalla äänellä keskenään. Hän oli kuullut pakolaisilta, että se joka hevosella ajoi, oli pysähtynyt pappilaan. Siitä hän arvasi, että Helinä oli siellä, ja oli jo miettinyt keinon pelastaa hänet. Siitä hän puhui pojalleen. Laurin piti hiihtää suoraan pappilan tienoille ja koettaa siellä metelin synnyttyä varkain pelastaa tyttö. Vähän ajan kuluttua jättäisi Lauri jäljempäs, erosi joukosta ja lähti kiertämään metsän rintaa pitkin oikealle. Toiset hiihtivät samassa jo metsästä ulos, ja ponnistaen tuhatta tuimemmin he kiidättivät kirkkoa kohden. Jo vihdoin huomasi heidät kirkon edustalla vartioiva vihollinen, rupesi huutamaan ja hälyttämään, kutsuakseen kokoon taloihin hajaantunutta joukkoaan. Pienen mökin kirkon vieressä he olivat sytyttäneet lämmitysroviokseen, ja kiireesti ehätti muuan vienalaisista kantamaan sieltä palavata hirren päätä viskatakseen sen oljilla täytettyyn kirkkoon ja polttaakseen sen väkineen kaikkineen. Vaan samassa olivatkin jo kiiminkiläiset ääressä. Pari pyssyä paukahti, muuan vienalainen kaatui hangelle, ja huutaen kiirehtivät toiset suksilleen ja lähtivät hiihtämään alas joelle, koska huomasivat, etteivät kylään hajautuneet toverit kyllin pian ehtisi apuun. Kiiminkiläiset hyökkäsivät jäljessä, Vesainen etupäässä, keihäs ojossa, jolla hän voimakkaasti mukiloi lähimpiä vienalaisia. Saarretut kirkkomiehet, jotka eivät ensiksi älynneet, mikä uusi metakka siinä oli kirkon edustalla syntynyt, puikahtivat vihdoin kirkosta ulos, tempasivat mikä kirveen, mikä seipään tai aisan ja kiirehtivät jäljestä. Naiset ja lapset jäivät ihmeissään törmälle katsomaan kahakkaa, joka joella syntyi.

Hälytyshuutojen kutsumina olivat näet vienalaiset jokitörmän taloista kiireesti rientäneet alas joelle. Pappilassa lepäilivät ja herkuttelivat Ahma ja Kuisma muutamien miesten kanssa eivätkä pitäneet kiirettä mihinkään. "Hyvähän tässä on olla", ilkkui Ahma, "ei ole minkään puutetta. Kunhan on tarpeeksi syöty ja juotu, niin käydään tekemässä kirkostakin pieni nuotio."

— Vaan mihin sinä tuon tytön heität? kysyi Kuisma.

— Otan mukaani, ei se minulta enää karkaakaan. Katsopas, kuinka tyttöni on puhdasverinen ja kuinka siivosti se rinnallani istuu.

Pappilan naisväki itki ja ulisi, vaan Helinä istui aivan äänetönnä, sanaa puhumatta, liikahtamatta paikoillaan, — ei näyttänyt oikein koko asemataan käsittävän.

— Minä en lähtisi kuljettamaan, vaikka saisin vieläkin puhdasverisemmän, vakuutti Kuisma, — se olisi joka paikassa vastuksena.

— Sinä et osaa oikein tyttöjä pidellä, pitele sinä lempeästi ja hellävaroen kuin minä. Tätä tyttöäni minä en retuutakaan enkä kiusaa, vaan lämpöisesti peitan poron pulkkaan, kun kotiin lähdetään ajamaan, ja nuotion lämpimässä sitä öillä makuutan.

— Ja sitten orjaksesi...?

— Enpähän kuin emännäksi, omaksi eukokseni, talon elävän hoitajaksi minä näin näppärän tytön vien...

— Niinkuin norjattaresikin kerran...

Mutta kesken jäi lause. Huuto kajahti kirkontörmältä, ja nuolena juoksivat miehet ulos, jättäen ateriansa kesken. Mutta Ahma muisti vankinsa, juoksi sisälle, kantoi tytön ulos, viskasi rekeen ja lähti ajamaan toisten jäljestä, jotka jo hiihtivät törmän alla. Mutta juuri kun hän laskeutui joelle, paukahti törmältä saunan takaa pyssy, hevonen horjahti, lotkahti polvilleen, ja reki kaatui hankeen. Tuiskuna ryntäsi Ahma esiin reen alta, tempasi tytön syliinsä lähteäkseen juoksemaan toveriensa luo, jotka eivät olleet pitkän matkan päässä. Mutta ampujakin — Torvisen Lauri — oli jo ehtinyt joelle, juoksi keihäs suorana pakenevan kintereillä huutaen:

— Jätätkö tytön vai henkesikö heität?

Ahma katsoi taakseen, näki mahdottomaksi päästä kuormansa kanssa pakoon ja heitti sen vuoksi synkästi kiroten vankinsa hangelle.

— Mutta muista, vielä minä sen kerran vien! huusi hän raivostuneena rientäen toveriensa luo, jotka jo hiihtivät hänelle avuksi. Lauri antoi hänen mennä, tempasi puoleksi pyörreksissään olevan tytön käsipuolesta ja juoksutti hänet takaisin tupaan, jossa pappilan naiset ottivat hänet hoitoonsa. Ahma taas näki vaaran uhkaavan koko retkikuntaansa ja ehätti miehineen taistelupaikalle.

Tuima ottelu oli näet syntynyt joen jäällä kirkon kohdalla, jonne kiiminkiläiset olivat seuranneet vienalaisia. Nämä jälkimmäiset olivat ensiksi häviön puolella, olipa heidän pakko nousta joen toiselle törmälle. Mutta väleen saapuivat heille avuksi saaliin hakijat taloista joen molemmilta rannoilta, ja he olivat taas pian iiläisiä väkevämmät. Nämä pitivät kumminkin hyvästi puolensa, Vesaisen ja ukko Torvisen johdolla he tuikeasti ahdistelivat vihollisia, jotka vielä olivat hämmästyneinä äkillisestä vastarinnasta. Mutta samassa saapui Ahma niiden johtajaksi, järjesti miehet uudelleen, innosti heitä hyökkäämään ja vuorostaan ahdistelemaan iiläisiä. Mies siellä, toinen täällä kaatui hangelle, punaten sitä verellään. Ukko Torvinenkin sai haavan jalkaansa, ja ainoastaan suurimmilla ponnistuksilla sai Vesainen pelastetuksi hänet joutumasta vihollisten jalkoihin. Vesainen taisteli kuin karhu, ihmetellen häntä toiset seurasivat. Hannu oli tarkka pyssymies ja napsautti tuon tuostakin jonkun partaniekan pitkälleen hangelle. Mutta pian olisi kumminkin kiiminkiläisten pieni joukko ollut ylivoiman edessä tuhottuna, ellei tuon tuostakin joitakuita kirkkomiehiä olisi tullut avuksi. Lauri Torvinen, saatuaan nuoren kälynsä korjuuseen, keräsi taloista miehiä, nuoria ja vanhoja, mukaansa, neuvoi heille aseiksi heinähankoja ja jäätuuria ja toi niin toistakymmentä-miehisen apujoukon joelle. Itse hän heilutti tapparataan nuoruuden koko voimalla, iski intoa hehkuen oikealle ja vasemmalle, niin että Vesainen, joka viereen sattui, ihastuneena huudahti:

— Oikein lankomies, iskepä niin!

Hurjasti taistelivat vienalaisetkin, sillä suurin osa saaliista oli heiltä lähden kiireessä jäänyt taloihin, eivätkä he tahtoneet tyhjin kourin väistyä. Vaan vielä hurjemmin ponnistivat iiläiset, sillä olihan heillä, joskin harvempia olivat luvultaan ja huonompia aseiltaan, kodit, omaisuus, naiset ja lapset puolustettavina ja kostettavina monenmoiset ilkityöt. Moni partainen karjalainen suistui heidän keihäidensä ja hankojensa alle ja jäi lepäämään taistelevien jalkoihin.

Taistelijain huomaamatta rupesi ilta hämärtämään; pian jo loppui lyhyt talvipäivä. Mutta vielä kesti kahakkaa puolipimeässä ja kuutamon valossa, kunnes joukot vähitellen väsyivät ja tappelu taukosi. Karjalaiset vetäytyivät taistellen taaksepäin, ja päästyään vähän väljemmälle tilalle he rupesivat täyttämään vauhtia hiihtämään ylöspäin jokea. Iiläiset lähtivät seuraamaan heitä kappaleen matkan päästä, pitääkseen silmällä, että vienalaiset todella loittonivat kylän tienoilta poikemmas, ja muutaman peninkulman päähän he jäivät koko yöksi vartioimaan heidän kulkuaan.

Törmältä ja taloista Iin kirkon luota olivat vanhukset, naiset ja lapset itkien ja voivotellen katselleet

taistelua, jännittyneinä seuraten miten se päättyisi. Vanha kirkkoherra oli kulkenut heidän joukossaan lohdutellen ja rohkaisten; ei ollut hän suonut itselleen hetkenkään lepoa. Ja kun viholliset vihdoin rupesivat vetäytymään takaisinpäin, kutsui hän kuulijansa vielä kirkkoon lopettaakseen kesken jääneen jumalanpalveluksen kiitosrukouksella ja virrellä. Sinne kirkkoon kantoivat toiset jälle kaatuneita, kuolleita ja haavoitettuja omaisiaan. Sieltä kuului surun, valituksen ja epätoivon huokauksia. Mutta sieltä kuului myöskin sanomatonta kiitollisuutta sitä Jumalata kohtaan, joka heidät kumminkin oli pelastanut vielä suuremmasta vaarasta ja turmiosta. Ja vielä kerran nousi vanha kirkkoherra alttarille, johon joulukynttilät oli sytytetty, ja messusi värähtelevällä ja sydämeen käyvällä äänellään: "Kunnia olkoon Jumalalle korkeudessa ja maassa rauha ja ihmisille hyvä tahto." Seurakunta vastasi amenensa, ja kauan väreili heikkenevä sävel, ennenkuin se talttui ja kuoli pois illan hiljaisuuteen.

III.

Juohtui juoni mielelleni,
Tuuma aivohon osasi:
Kaatakseni Pohjaa kansa,
Kostoakseni katalat.

Arvaten että iiläiset nyt kyllä tietäisivät olla varuillansa, eivät Vienan miehet enää palanneet takaisin rannikolle, vaan hiihtivät pitäen sen saaliin, minkä olivat ehtineet saada mukaansa, yhtä mittaa poikkimaisin takaisin omalle puolelleen, havitellen vielä mennessään Iin metsäkylä. Iiläiset seurasivat kappaleen matkaa heidän jälkiään ja palasivat sitten takaisin hävitettyihin kyliinsä. Poltettujen talojen asukkaat saivat asunnon niissä taloissa, jotka vihollisilta olivat säilyneet. Työkaluja, vaatteita ja ruokia lainailtiin ja tasailtiin, ja vaikka paljon olikin menetetty, päästiin kumminkin vähitellen palaamaan entiseen arkielämään.

Mutta uusi, katkera viha jäi kytemään mieliin, viha ja kosto. Kun miehet tapasivat toisensa metsässä, josta vedättivät hirsiiä uusia pirttejä varten entisten poltettujen sijalle, he usein tuumivat toisilleen:

- Maksu niiltä vienalaisilta olisi perittävä näistä ylimääräisistä työpäivistä.
- Niin olisi. Ja pitäisi niille opettaa itselleen, miltä tuntuu jäädä taivasalle talvipakkaseen.

Ja kun talonväki työstään palasi oman talonsa raunioiden yli yöpyäkseen naapurin pirttiin ja siellä ruokapöytään asetuttaessa kaivattiin jotain perheen jäsentä, isäntää tai vanhinta poikaa, joka oli kaatunut Iijoen jälle, niin kiertyipä vielä aikojen takaa monesti kyynel naisväen silmiin ja kiehahti sappi miesten sydämissä, ja usein kuultiin koston sanaa mainittavan. Usein keräytyivät kylän isännät talvisina iltoina yhteen keskustelemaan noista yhteisistä tuumista, ja sunnuntaisin kirkon jälkeen pidettiin kirkkomäellä suurempiakin yhteisiä kokouksia, joissa puhuttiin vienalaisten viime retkestä ja sen raskaista seurauksista, ja neuvoteltiin, olisiko mihinkään ryhdyttävä ja mihin. Kostoretken aie oli jo monta kertaa otettu puheeksi, vaan mihinkään varmaan päätökseen ei ollut päästy. Ja niin kului talvi kevätpuoleen saakka.

Varsinkin kiiminkiläiset olivat innokkaita kostoretken puolustajia. Hehän olivat loppiaisenakin etupäässä kunnostaneet itseään ja saaneet vienalaiset luopumaan laajemmasta hävitystyöstä, heidän miehiäänhän oli Vesaisen Juho, joka oli osoittautunut sellaiseksi sankariksi viime otteluissa ja jota urhokkuutensa ja neuvokkuutensa takia kaikki iiläiset jo yksimielisesti pitivät johtajan arvossa. Hän se juuri osasi kiihottaa miesten kostontunnetta ja taistelunhalua ja pitää kostoretken tuumaa vireillä. Hän oli saanut kostoaikeen viimeiseksi perinnöksi isävainajaltaan, ja hän tahtoi sen toteuttaa.

Mutta sillä tuumalla oli paljon vastuksia voitettavanaan. Vaikka kahakat Vienan puoleisten karjalaisten kanssa viime vuosikymmeninä olivat olleet melkein jokavuotisia, oli kansa kumminkin haluttomampi kuin joitakin aikoja ennen lähtemään suuremmille ryöstöretkille, jotka luonnollisesti taas synnyttäisivät vihollisten puolelta kosta ja hävitystä. Se sukupolvi, joka nyt oli parhaassa iässään Pohjanmaan pohjoisimmassa pitäjässä, Kemissä, Iissä ja Limingassa, oli taipuvaisempi rauhallisempiin elinkeinoin ja tyynempään elämään. Oli jo eletty ohi Pohjanmaan pirkkalaisten ajoista, jolloin kauppa- ja ryöstöretket sekä Lapin verotus olivat asukkaiden miltei ainoana työnä ja jokapäiväisenä leipänä. Ruotsin hallitus oli Kustaa Vaasan aikana lopettanut pirkkalaisten Lapin verotusoikeuden ja siten vähitellen tehnyt lopun noista jokavuotisista, säännöllisistä Lapin-retkistä, joilla Pohjanmaan talonpojat kulkivat kantamassa veroa lappalaisilta ja käymässä kauppaa heidän sekä etäisempäinkin kansojen kanssa ja joilla retkillä usein verisesti iskettiin kilpailijaan kiinni. Pirkkalaisvallan loistoaika oli lopussa,

ja viimeisten pirkkalaisten pojat ja pojanpojat eivät enää noita aikoja muistaneet eivätkä voineet säilyttää niiden elintapoja. Silloin oli eletty siitä, mitä kaupalla ja ryöstöllä oli talvisilla retkillä saatu ja metsä ja kalavesi antoi; maanviljelystä oli ollut vähän, rauhallinen viljelijäelämä ei lyönyt leiville.

Nyt oli aika muuttunut. Hitaasti ja vastenmielisesti olivat pohjalaiset totelleet hallituksen käskyä ja luopuneet Lapin-retkistään, haluttomasti he olivat ryhtyneet maata enemmän myllertämään ja polttamaan lehtojaan kaskeksi. Vanhemmat miehet, jotka vielä selvästi muistivat noiden kuluneiden aikojen hilpeitä ja raittiita elintapoja, sen ajan suurempia vaaroja, mutta myöskin rikkaampaa elämistä, katsoivat pahoilla mielin ja melkein halveksivasti tätä uutta sukupolvea, joka nyt muokkasi multaisessa maaperässä ja luopui seuraamasta isänsä ravakoita jälkiä. Heidän mielestään oli polvi pojista huonontunut ja veltostunut. He kertoivat ylpeinä raittiista retkeilyelämästä entisinä aikoina, jolloin ei tarvinnut vapista hallaöitä eikä perustaa elämistään siihen, mitä rakeet ja tulvavedet kulloinkin säästivät, vaan jolloin hilpeästi hiihrettiin veroalamaisten luo sydänmaille, otettiin isännän oikeudella mitä tahdottiin ja elettiin komeasti. He kuvasivat niitä aikoja elävästi, kuvasivat kulta-ajoiksi ja innostivatkin monen nuoren miehen kateellisena ajattelemaan isäin aikoja. Mutta toiset nuoret niille jo nauroivat ja huomauttivat että nehän olivat olleita aikoja ne, nyt olivat ajat toiset.

Aivan tyystin eivät Lapin-retket tosin vielä olleet Pohjanmaalta loppuneet. Vaikka pohjalaisilla ei enää ollutkaan, kuten ennen, oikeutta verottaa lappalaisia, tehtiin siihen aikaan kumminkin Pohjanperän pitäjistä ja varsinkin Tornioista, joka silloin kuului Länsipohjaan, tuon tuostakin kaupparetkiä Lappiin. Kemistäkin niitä vielä tehtiin säännöllisesti vuosittain; Lapin kauppa olikin 1500-luvun lopulla vielä kemiläisille varsin tärkeänä elatuksen apuna. Iistä tehtiin Lapin-retkiä harvemmin, ja ainoastaan muutamat isänsä aikojen ihailijat olivat niissä enää mukana, eikä näillä retkillä iiläisille enää ollut sitä merkitystä kuin kemiläisille. Edellisenä talvena oli kumminkin Juho Vesainen, joka isänsä kertomusten johdosta isosti ihaili pirkkalaisaikoja, käynyt parinkymmenen miehen kanssa retkellä Varangissa asti ja hyötynyt siellä hyväisesti. Mutta Limingassa ei näistä Lapin-retkistä enää ollut paljon ensinkään tietoa, liminkalaiset olivat jo aivan kokonaan vierautuneet retkeilyelämästä pois ja tykkänään puuttuneet maanviljelykseen.

Toisissakin pitäjissä retkeilynhalu vuosi vuodelta kävi heikommaksi. Oli jonkinlainen murrosaika käsissä. Levoton pirkkalaisveri liikkui tosin vielä nykyisenkin sukupolven suonissa, vaan sitä taltutti yhä enemmän valtaan pääsevä rauhallisemman viljelyksen elintapa. Ne jotka vielä ihannoivat entisajan tapoja joutuivat, sitä myöten kuin vanhukset kuolivat, vuosi vuodelta vähemmistöön ja saivat kätkeä mielihalunsa.

Lapin-retkien taukoaminen oli tuonut mukanaan vakinaisen viljelyksen, ja tämä taas luonnollisesti istutti mieliin rauhallisempia käsitteitä ja ajatussuuntia. Siksipä olikin yhä enemmän ruvettu kammomaan noita alituisia, verisiä kahakoita Vienan puoleisten naapurien kanssa. Nehän tuhosivat kaiken sen viljelyksen ja ne varat, mitä monivuotisella, rauhallisella ja raskaalla työllä oli saatu kootuksi. Yleinen mielipide oli sen vuoksi viime vuosien kahakkain johdosta suurella määrällä kääntynyt niitä vastaan, ja sitä kannattivat varsinkin naiset sekä pitäjien papisto, joka saarnasi rauhaa ja sopua.

Mutta Vienan puoleiset karjalaiset eivät olleet edistyksessä vielä päässeet niin pitkälle kuin heidän veljensä Pohjanlahden rannikolla. Heille olivat nuo hävitysretket vielä jokapäiväistä leipää, ja heidän kanssaan jouduttiin vasten tahtoakin myötäänsä toraan ja tappeluun, kun oli kysymys joko sydänmaiden kalavesistä taikka Lapin kaupasta. Vuosisatoja vanha viha näiden heimokansain välillä leimahti kaikesta huolimatta usein ilmituleen, taikka oikeammin, se ei herennyt hehkumasta koskaan.

Monesti olivat nämä seikat, nämä eri mieliteot ja eri harrastukset väittelyn ja keskustelun alaisina, missä vain useampia henkilöitä sattui tulemaan kokoon, ja perheiden keskuudessa toivat monet päivän tapahtumat vähän väliä nämä seikat puheeseen. Nuorista miehistä muisti moni, Vesaisen Juhokin, varsin hyvin, miten jo heidän vanhempainsa välillä nuo samat seikat olivat olleet riidan aiheena. Vesaisenkin äitivainaja oli ollut rohkea ja reipas nainen, mutta levottomanluonteisen miehensä alituisia retkeilyjä hänen oli ollut vaikea suvaita.

— Taasko lähdet sinne talvikaudeksi hankia ajamaan ja saloja koluamaan, niin hän oli joka syksy murissut, kun ukko Vesainen oli ensi lumen tuiskuttua ruvennut hankkiutumaan Lapin-matkalle. — Pysyisit nyt edes yhden talven kotona!

— Täälläkö nokisen pirtin nurkkia nuohoamassa? Olisipa sekin miehen työtä!

Niin oli ukko vastannut ja lähtenyt se aina oli. Ja pojastakin se tuntui aivan luonnolliselta, että tottahan Lapin-retkelle oli lähdeittävä. Äidin oli aina täytyntä tyytyä. Mutta kun oli ollut kysymys sotaretkelle lähdöstä, joko peittosotaan Vienan puolelle taikka karkottamaan naapuripitäjää hävittävää vainolaista, silloin se aina lujemmalle otti. Silloin kielteli ja pidätteli vielä veräjälle asti vaimo miestään ja äiti poikaansa ja rukoili vedet silmissä:

— Älä mene sinne surman suuhun, sinne miesten syöjille sijoille, älä jätä kotiasi orvoksi...

Niin oli äiti kerrankin isää pidätellyt, kun tämä jo oli kujalla menossa. Vaan Juho muisti ylpeästi, miten isä silloin naurahtaen oli virkkanut:

— Itket turhia, muoriseni, ei niitä kelpo miehiä niinkään nujuuteta. Ja jos sattuu surma tulemaan, niin sattuuhan se kotonakin, mutta sulo on sotahan kuolla, helle miekan helsekheessä.

Ja niin se oli lähtenyt, ja keihäs oli välähdellyt, kun se vesakkoon painui. Ei ollut siihen aikaan auttanut kuunnella naisten huolia. Silloin ne kahakat olivat olleetkin melkein yhtä jokavuotisia kuin Lapin-retket. Sen jälkeen niitä oli ollut harvemmin, harvoin oli miesten tarvinnut pukeutua sotisopiinsa. Ja sen verran mitä kahakoita viime aikoina oli ollut, ne olivat enimmäkseen rajoittuneet sisämaan kyliin, taikka ne olivat olleet kahakoita rajaseutujen kalastuspaikoilla kuten viimeksi v. 1588 Oulujärven rannoilla. Niistä huolimatta oli tuo rauhallisempi mieliala ja rauhan puolue rannikolla yhä enemmän voittanut alaa. Nyt tämä uusi vienalaisten hyökkäys tuli hämmentämään kaikkia käsitteitä. Sen suoranaisena seurauksena oli, että sotaisampi mieliala taas virkosi uuteen vauhtiin, ja varsinkin vanhukset sekä nuoremmat pirkkalaisaikojen ihailijat lietsoivat utterasti sitä tulta, joka nyt olikin herkempi palamaan. "Mihinkä me tässä lopulta joudumme, jos näin ikään jatketaan?" kysyivät he harmistuneina. "Tässä saarnailevat papit ja akat, että paras pysyä rauhassa —, ja vainolainen käypi täällä joka vuosi polttamassa turvattomia talojamme ja tulee aina rohkeammaksi, kun näkee ettei täältä kyetä vastarintaan. Sellainen ei kelpaa. Vienalaisille täytyy näyttää, että vielä sitä on miestä Pohjanlahden rannallakin niinkuin oli ennen — ehkä sitten oppivat pysymään loitompana."

Pitkin kevättalvea 1589 olivat useat taistelunhaluiset näin ikään kiihotelleet miehiä, ja vanha pirkkalaisveri lähti taas kuumemmin juoksemaan yhä useampain suonissa. Pääsiäispyhinä oli Iin kirkolla pidetty varsinaisia kokouksia, ja silloin jo nähtiin että useimmissa kylissä oltiin sitä mieltä, että kostoretki oli tehtävä vienalaisten maahan. Vielä talvikelillä kävi Vesainen Kemissä. Vanha Torvinen, joka vielä poti vuoteessa loppiaisena saamaansa haavaa, oli jo siellä edeltä käsin innokkaasti yllyttänyt pitäjäläisiään, ja Vesainen toi sanoman, että ainakin joukko kemiläisiä oli valmiina lähtemään mukaan. Sitä vastoin oli tunnettua, että liminkalaiset enimmäkseen olivat aivan toista mieltä. Vihollisten hyökkäyksistä ei heidän ollut vielä suoranaisesti tarvinnut kärsiä, ja siellä oltiin melkein varmoja, ettei vienalainen uskaltaisikaan tulla kovin lähelle heidän väkirikkaita, suuria kyliään. "Mitä varten me lähtisimme rauhallisilta rannoiltamme ja keskeltä viljelystämme satojen penikulmien päähän tappelemaan?" he kysyivät. "Parempi tehdä kotona heinää ja leikata eloja ja koota elämistä talven varalle."

Ilman liminkalaisten apua oli kumminkin iiläisistä hiukan huolettavaa lähteä niin suurelle retkelle, ja Vesainen päätti miten mahdollista saada edes vähän kannatusta sieltäkin päin. Hän keskusteli asiasta sikäläisten tuttavainsa kanssa ja sai ainakin sen verran aikaan, että yhteinen neuvottelukokous päätettiin pitää Limingassa huhtikuun viimeisinä päivinä. Sanat siitä laitettiin etevimmille isäntämiehille kaikissa kolmessa pitäjässä, jopa joillekuille edemmäskin, Saloon ja Kalajoelle asti, sillä olihan se oikeastaan kysymys, joka saattoi koskea koko maakuntaa. Ja määräpäiväksi saapuikin kokouspaikalle Oulunsuuhun miehiä kaikilta kulmilta.

Kokous oli pidettävä Krankkalassa, joka oli koko seudun suurin ja varakkain talo. Krankan suku oli pitkät ajat ollut johtavana Pohjanmaalla, ja vaikka sitä nykyään edusti ainoastaan nuori mies, kuudenkolmatta ikäinen Hannu Eerikinpoika, katsottiin hänelläkin olevan jonkinlainen perinnöllinen oikeus olla johtajan arvossa. Se tuli kunnioituksesta sukua kohtaan ja kiitollisuudesta isän muistolle. Tällä isällä, Eerikki Pietarinpoika Krankalla, oli aikoinaan ollut sangen suuri vaikutus pitäjässään ja koko pohjoisella Pohjanmaalla. Hän oli miehiä johtanut heidän Lapin-retkillään ja ollut heidän päällikkönsä taistelussa vienalaisia vastaan. Hän oli ollut heidän edustajansa, kun oli ollut tehtävä valituksia hallitukselle, oli puolustanut heitä kelvottomia virkamiehiä vastaan ja neuvonut ja avustanut heitä rauhallisessa viljelyksessä. Ja heitä puolustaessaan hän vihdoinkin oli saanut surmansakin. Se oli tapahtunut noin kahdeksan vuotta sitten kaukana sydänmailla, jossa hän miesjoukon kanssa oli ollut vartioimassa rajaa vihollisilta, jotka siihenkin aikaan herkeämättä ahdistelivat sisämaan köyhiä kyliä. Vihollisparvi oli siellä äkkiä hyökännyt heidän kimppuunsa, ja tuima tappelu oli syntynyt tuolla kaukana erämaan syvyydessä. Liminkalaiset olivat luvultaan heikompia, ja arveluttavassa määrin heidän joukkonsa oli harvennut. Hurjasti taistellen oli Eerikki Pietarinpoika kaatunut keihään lävistämänä, ja kaksi hänen poikaansa oli jäänyt makaamaan veriinsä hänen rinnalleen. Vaan vihollisten kulku oli saatu ehkäistyksi, ja mullattuaan vainajat oli Hannu, kolmas ja viimeinen poika, johtanut liminkalaisten jäännökset takaisin. Ja siitä lähtien olivat liminkalaiset pitäneet häntä johtajanaan isänsä seuraajana, kuten hän oli sukunsakin päämiehenä.

Luonteeltaan ei Hannu kumminkaan ollut johtajaksi erittäin sopiva. Hän, samoin kuin sisarensa Johanna, oli perinyt äidiltään tuittupäisen ja hiukan kevytmielisen luonteen. Tuo äiti, Krankalan vanha Martta, oli kotoisin Etelä-Pohjanmaalta, jostakin puolittain ruotsinkielisestä suvusta, ja oli koko

pitäjässä yhtä tunnettu neuvokkuudestaan ja hyväntahtoisuudestaan kuin äkäisyydestään ja tuittupäisyydestään. Häntä kunnioitettiin, hänelle naurettiin ja häntä pelättiin; kaikkialla, kotona ja naapurissa, piti hänen olla mukana, tavallisesti hän synnytti toran ja kiukun, mutta pian hän oli valmis hellyydellä ja ystävyydellä parantamaan pahat tekonsa. Tätä luonnetta oli paljon Hannussakin, ja hän oli sitäpaitsi hiukan huikentelevainen eikä viitsinyt paljon välittää vakavammista asioista. Mutta siitä huolimatta hänellä oli kumminkin johtajan arvo kotikylässään, ja otteluissa vihollisten kanssa kalajärvillä hän kylläkin oli osoittautunut isänsä pojaksi rohkeudessa ja voimakkuudessa.

Edellisenä talvena Hannu oli huvikseen ollut iiläisten matkassa Jäämeren-retkellä, ja siitä varsinkin oli hänen toveruutensa Juho Vesaisen kanssa peräisin. Tästäpä syystä Juho luottikin Hannun apuun tässä kokouksessa, vaikka tosin tunsikin ystävänsä horjuvaisuuden.

Muuten oli liminkalaisiin tavattoman suuri vaikutus heidän vanhalla kirkkoherrallaan, Henricus Lithoviuksella. Tämä oli lähes puolensataa vuotta ollut pitäjän pappina, oli nähnyt seurakunnassaan uuden sukupolven kasvavan, oli sitä kasvattanut, ohjannut ja sen kanssa kokenut vuosien karvaat ja makeat. Siksiäpä liminkalaiset häntä mielellään kuuntelivatkin, ja hän oli tottunut siihen, että hänen neuvojaan toteltiin. Myös Limingan kylän nimismies Kaapro Tuomaanpoika oli seutunsa älykkäimpiä miehiä, ja kuten veljensä, Kalajoen kirkkoherra Ljungo, oli hänkin ankara rauhanaatteen puolustaja. Ja näiden mielipiteet edustivat myös pitäjäläisiä.

Ainoa vaikuttavampi henkilö, joka tuossa asiassa oli vastakkaista mieltä, oli Pohjois-Pohjanmaan vouti Mauri Yrjönpoika. Hänellä oli nuoruudestaan saakka ollut levoton seikkailijaluonne, ja hän oli usein ennen itsekin ollut tuollaisilla retkillä mukana. Mutta olipa vielä eräs aivan erityinen seikka, joka häntä piti sotaisen puolueen miehenä: tuollaiset metelit ja kahakkaretket olivat erittäin tervetulleita hänen verotilleen. Sen olisi Juho Vesainenkin varsin helposti voinut huomata, jos olisi tullut tuota mutkaa ajatelleeksi käydessään kokouspäivän aamuna voudin luona.

Sinä aamuna hän näet ajoi Merikosken partaalla olevan voudintalon pihalle. Sisarensa Helinän hän oli ottanut mukaansa ajelemaan, tahtoen viihdyttää tuota nuorta tyttöä, joka arvatenkin säikähtyneenä loppiaispäivän tapauksista oli koko kevään ollut hiukan raskasmielisenä ja harvapuheisena. Helinä jäi pihalle hevosta pitelemään, Juho astui Mauri Yrjönpojan tupaan.

Tämä laitteli siellä juuri parhaillaan tulisessa kiireessä tilejään. Kirjurina oli hänellä siinä nuori teini, joka täydessä tolkussa piirusteli edellisen vuoden kaavan mukaan korukirjaimia tilikirjaan. Häntä vouti kiirehti, komenteli ja oikoi, ja tuskastui myötäänsä eikä innossaan huomannutkaan että vieras oli astunut tupaan. Näiden toisen vuoden tilien olisi jo pitänyt viimeistään jouluksi olla valmiina ja Ruotsiin lähetettyinä, mutta ne olivat tavallisuuden mukaan myöhästyneet, ja nyt oli vouti siitä syystä taas saanut ankaran komennuskirjeen Tukholman verokamarista. Hikipäissään hän nyt selaili edestakaisin kuittilippujaan, selaili, järjesteli, laski yhteen ja kiroidi. Eivät lyöneet yhteen. Hän laski taas, kynsäisi korvallistaan, kirosi sekaan ja raapaisi vihaisena päätään. Ei vaikka kuinka olisi sovitellut. Mihin hiiteen ovat kuitit hävinneet, sillä onhan niitä täytynyt olla... Saakeli, aina vahinko hänen puolellaan, ei ihmeeksikään, että erehdys olisi sattunut hänelle eduksi. Ja taas juoksi vouti kirjurin luo katsomaan tämän papereita.

— Älä kirjoita, sinä toljana! Ei Pirttitörmästä ole saatu viittä leiviskää voita, kirjoita kaksi!

— Mutta nimismiehen lipussa on viisi leiviskää.

— Minä liputan sinut viiteen kertaan kohta, sinä nulikka. Nimismiehen kirjat ovat väärät, etkö käsitä, ne on väärät...

— Mistä minä tiedän, kun näin on merkitty.

— Merkitty ... se on merkitty väärin, kuitit näyttävät toista.

Vouti levitteli kuitteja eteensä ja koetti selvittää niitä itselleen ja pojalle. Ne näyttivät todellakin aivan toista, vaan tyydyttävästi hän ei voinut selittää, miksi todellakin viisi leiviskää oli kannettu. Hän ei tahtonut myöntää itselleenkään, että ne kolme leiviskää olivat nekin, kuten monet muut, mahtaneet mennä menojaan, naula sinne, toinen tänne, yksi syöty, toinen myöty, eikä kuitista ollut taikaa. Mutta kovin sotkuista se vain oli. Vaillinkia taas ei voinut jättää kirjoihin, ei vaikka hitto olkoon, siitä olisi tullut kova sapiska kamarista. Tilien piti mennä tasan, jääköön vahinko kenelle tahansa.

Hetkeksi vouti taas jäi ihmettelemään muuatta kuittia, jossa summa oli niin naurettavan pieni ... ja juoksi taas pojän luo.

— Mitä sinä taas kirjoitat ... autiohan se on Pekka Kohosen tila, aivan autio, venäläisten hävittämä aivan raunioita myöten, eihän sieltä ole saatu äyriäkään.

— Kohosestako, parhaiten säilyneitä tiloja koko Iijoella, eikä se maksamatta jätä.

— Vaiti, nulikka, taikka... Kun minä sanon, että se on autio, niin se on autio, ja sinä kirjoitat sen autioksi ... ymmärrätkö vai...

Poika piirusti tottelevaisesti verokirjan reunaan: "Öde" (autio).

— Ja nuo kolme tilaa kylän lopussa ovat köyhiä kerjäläisiä, jotka eivät voi maksaa mitään... No, mitä häikäilet? Etkö osaa kirjoittaa "kerjäläinen".

— Miks'en...

Kolme kertaa peräkanaa kirjoitti poika komeasti: "Tiggare" (kerjäläinen). Vouti huokasi pari kertaa. Tuossa toki saatiin tuloja vähän vähemmiksi.

Kyllähän siitä perästäpäin voipi tulla tupenrapinat, kun sieltä kamarista laitetaan takaisin rästiluettelot ja niitä sitten pitää koettaa uudelleen periä, vaikka ne jo kerran on maksettu. Mutta minkäpä sille tekee, täytyy voittaa aikaa ja etukädessä saada summat tasan. Ja vouti hymähti pirullisesti silmäillessään tätä tiliensä "tekoa". Ei hän tosin tullut niin pitkälle ajatelleeksi, että nämä hänen kauniit sepustuksensa kerran joutuvat arkistoihin, joissa vastaisten sukupolvien tieteelliset historioitsijat näistä hänen hätävalheistaan taas vuorostaan hikipäissään tekevät nerokkaita johtopäätöksiään, joilla hämmästyttävät maailmaa. Ei niin pitkälle. Hän muisteli vain mielihyvin sitä, että nythän niillä talonpojilla taas oli aikomus tehdä ryöstöretki rajan taa, jossa luonnollisesti muutamia kaatuu ... ja saattaa kaatuneiksi merkitä toisen mokoman. Ja sitten tietysti vienalaiset heti tekevät retken heidän kyliinsä, joissa hävitetään puolet taloista — ja silloin voidaan taas merkitä hävitetyksi toinenkin puoli...

Vesainen oli jo etuhuoneessa rykäissyt pari kertaa, mutta vouti ei ollut kiireessään huomannut vierasta. Nyt hän kääntyi ja tervehti tuttavallisesti:

— Terve miestä, mitäpä Kiiminkiin kuuluu? Käyhän istumaan. Vai on teillä iiläisillä taas kovat hankkeet lähteä rökittämään venäläisen puoleista. Se on oikein, antakaa selkään niin että pölisee!

— Siitähän se tässä nyt pitäisi olla kokous tänään Krankkalassa — miten lienevät liminkalaiset tuumineet sitä asiata.

— Jaah, liminkalaiset, näin meidän kesken sanoen liminkalaiset ovat suuria raukkoja. Ja täällä ovat jo kaiken kevättä papit ja muutkin kulkeneet pitkin pitäjää ja kielleleet niitä, joitten olisi tehnyt mielikin lähteä. Saatpa nähdä, niin itse Krankkalainenkin tulee panemaan vastaan.

— Hannuko?

— Sama Hannu — niin se pojasta polvi paranee! Mutta mitäpä te siitä välitätte, onhan teitä miehiä tarpeeksi ii- ja kemiläisiäkin. Ja ehkäpä on liminkalaisiakin lähtijöitä, hullujahan olisivat oulujokelaisetkin esimerkiksi, elleivät tulisi mukaan kostamaan moninkertaisia kärsimyksiään. Eikä vienalainen ensi kerralla heitä sen paremmin armahda, tulivatpa nyt mukaan tai eivät. Mutta Ruotsin hallitus voisi heitä paremmin ruveta auttamaan, jos se kuulisi, että he itse tarmokkaasti tahtovat puolustaa maakunnan ja valtakunnan etuja.

— Niinkö arvelette? Siitä sitä minäkin nyt juuri lähdin puhumaan kiiminkiläisten puolesta, että eiköhän se ruunu mahtaisi meitä vähän helpottaa veronmaksusta, kun tänäkin talvena taas on niin kovia koettu. Ja jos nyt tänä kesänä meiltä lähtevät Vienan-retkelle, niin jääpihän luonnollisesti maanviljelys kotona huonommalle jäljelle, eikä jaksettaisi mitenkään kesäveroja maksaa. Eiköhän ruunu voisi meitä niistä armahtaa?

— Jaah, puhui vouti ja hykelsi käsiään miettivän näköisenä, mutta samalla selvästi mielihyvissään. — Niin, minullahan luonnollisesti ei ole valtaa helpottaa, minun täytyy kantaa mitä on käsketty ja tehdä tilit kaikista — hän viittasi tilintekopapereihinsä —. Mutta minä voin kirjoittaa siitä Tukholmaan, sen teen mielelläni teidän puolestanne ja luulisipa sen auttavan. Voisittehan myöskin itse kirjoittaa valituksen. En tiedä, ehtisikö siitä apua ensi kesäksi, vaan saisihan koettaa. Minä teen ainakin mitä voin, ja jos retkestä totta tulee, niin onhan sitä enemmän syytä otaksua, että hallitus teiltä veroja helpottaa.

Vesainen kiitteli voutia tämän ystävydestä ja lähti hetken vielä keskusteltuaan Helinän kera ajamaan jokivartta ylöspäin kappaleen matkaa Krankkalaan, jonne jo muitakin ajeli, reki toisensa perästä. Vouti lupasi itse tulla myöhemmin. Hän jäi Juhon lähdettyä hetkeksi seisomaan mietteihinsä, napsautti sitten sormiaan ja juoksi kirjurinsa luo.

— Mitä tuhmuuksia sinä taas täällä kirjoittelet? Joko sinulla on Kiimingin kylä valmis?

— Jo, tässä se on.

— Ha, ha, ha, ha, ha! — mutta sehän on aivan väärin. Etkö sinä tiedä, että vihollinen on polttanut ja hävittänyt koko kylän, eihän sieltä tietysti ole voinut mitään veroa saada.

— Vaan sehän tapahtui vasta tänä talvena, ja nämähän ovat jo toissa vuonna maksettuja veroja.

— Poika, sinussa elää uppiniskaisuuden henki. Sinä kirjoitat tämän kauniisti uudestaan ja merkitset, että puolet taloista on poltettu, — kuka sinun on käskenyt tietää, milloin ne on poltettu.

Poika rupesi työhön, ja vouti kulki lattiaa edestakaisin pakisten itsekseen:

— No, olen minäkin tolo, kun en tuota ennen hoksannut — taikka muistanut. Nyt lähettävät Kiimingin talonpojat hallitukselle valituksen, jonka minä heidän puolestaan kirjoitan, eikä kukaan voi epäillä minun tilejäni. Näin ikään nämä tilit sentään vähitellen valmistuvat...

Mielihyvissään vihellellä hän silmäili ulos. Sieltä ajoi Limingan kirkonkyläläisiä kokoukseen — niistä heittiöistä on vähän vastusta... Mutta mikä ihme sieltä tulee? voisi luulla kuomireeksi, ellei tietäisi, että sellaista ei ole koko näillä mailla... Mutta, hitto soi, kuomireki se sittenkin on ... kuka perh...? Eihän liene vielä Tukholman herroja liikkeessä, tilin vaatijoita. Sitten se kaunista olisi, hyi, oikein puistattaa!

Kuomu ajoi pihaan, ja voudin täytyi rientää vierasta vastaanottamaan. Reestä nousi ensin nuori, solakka mies ja auttoi ulos vanhemman, harmaapartaisen äijän. Tämä kääntyi Maurin puoleen:

— Tekö olette Pohjois-Pohjanmaan vouti?

— Teidän palvelukseksenne, jalot herrani.

— Niin, nimeni on Bagge, tämä on poikani. Olen kulkemassa hallituksen puolesta järjestämässä uutta sotaväenkirjoitusta ja samalla ottamassa selkoa niistä meteleistä, joita täältä kuuluu. Teiltä saan pyytää tarpeellisia tietoja.

— Käykää sisään, käykää tupaani.

Vieraat menivät edeltä, ja vouti puhalteli vielä pari kertaa pihalla, ennenkuin seurasi perässä. Herra Jumala, kuinka hän oli säikähtänyt...

IV.

Hurja noita huolinevi,
Epäkelpo keksinevi
Viittä kuutta vainovuott
Seitsentä sotakeseä.
Ei noita uro totelle,
Vääjänne väheäkänä.
Tuo mulle sotisopani
Vanhat vainovaatteheni.
Itse käyn isoni miekan,
Katson kalvan taattoseni
Viikon on vilussa ollut,
Itkenyt ikänsä siellä
Kantajata kaipaellut.

Oulujoen suulla Merikosken alla, siinä missä Oulun kaupunki nykyään sijaitsee, oli jo 16:nneen vuosisadan lopulla vähän kauppalan tapaista. Paikan asema tekikin sen siihen sopivaksi. Siellä oli liminkalaisilla (Oulun suu ja jokivarsi kuului siihen aikaan vielä Limingan pitäjään) laivansa, siellä kulkivat tukholmalaiset ja turkulaiset kaupparetkillä, ja oli heillä siellä yli talvenkin varastojaan ja aittojaan. Merikosken saarella oli vielä muutamia vuosikymmeniä sitten ollut pieni puulinna suojelemassa jokisuuta Vianan rauhattomien naapurien retkeilyiltä, vaikka se nyt jo hoidon puutteessa oli aivan jäänyt lahoamaan. Koko ryhmä pieniä asuinrakennuksia oli yhdessä koossa niemekkeellä joen ja meren välillä, olipa muutamia suurempiakin, kuten voudin ja papin sekä jonkun vauraamman kauppiaan talot.

Siitä ylöspäin pitkin jokivartta oli sitten aina vähän päästä vankanlaisia taloja, joiden omistajat lohikalastuksen avulla pysyivät voimissa paljon paremmin kuin esimerkiksi Limingan kirkonkylän tilalliset. Niiden joukosta veti heti huomiota Krankkalan vankoista petäjistä rakennettu talo korkealla jokitörmällä. Tämän pääatalon pihalla kihisi jo aamusta asti edellämainittuna päivänä kokoontunutta joukkoa. Rivi hevosia oli sidottu rinnakkain aitovierelle, toisia saapui vähän väliä, ja miehet keskustelivat ryhmittäin pihalla ja siirtyivät sieltä yksi toisensa perästä talon uuteen tupaan, jossa Hannu isäntämiehenä kohteliaasti otti vieraita vastaan. Vanha Martta-emäntä juoksi tulisessa touhussa edestakaisin vanhasta pirtistä uuteen, komenteli ohimennen renkejä ja piikoja pihalla ja ehätti aina sanomaan jonkun ystävällisen tervehdyssanan uudelle vieraalle. Pitihän hänen toki talon kunnian puolesta toimittaa kaikille syötävää ja juotavaa sillä aikaa, kun he siellä odottivat kokouksen alkua. Vielä näet ei Limingan kirkolta ollut saapunut ketään, eivätkä kaikki iläisetkään.

Vanhan tuvan portailla kevätpäivän lämpimässä paisteessa istuivat sillä aikaa Krankan nuori Johanna ja Vesalan Helinä hartaasti keskenään supatellen. He olivat ystävyksiä lapsuudestaan saakka, mutta nyt he eivät olleet Vesaisen onnettomasti päättyneen häämatkan jälkeen ensinkään tavanneet toisiaan, joten heillä olikin paljon keskusteltavaa ja kerrottavaa. Tuhansia pikkusalaisuuksia, joita tytöillä aina on, he nyt ilmaisivat toisilleen; siinä kuiskittiin, siinä naurettiin, ja Helinäkin, joka viime ajat oli ollut omituisen surumielinen ja harvapuheinen, sulii taas entiselleen iloiseksi ja hilpeäksi, jotta Juhon, joka pihan takaa sitä katseli, kävi oikein mieli hyväksi. Tytöt olivat samanikäisiä, seitsemäntoista tienoissa molemmat, mutta luonteeltaan ja näöltään hyvin erilaiset. Johanna kookas kasvultaan, tummaverinen, mustat, palavat silmät, vilkkaat liikkeet, terävä ääni. Helinä taas melkein lapsellisen hento, pienikasvuinen, tuuhea liinatukka; hänen sirotekoisista kasvoistaan kuvastui lempeyttä ja naisellisuutta, ja hiukan surumielisesti säteilivät hänen suuret, siniset silmänsä. Vaan hyvinpä siltä näkyvät sopivan yhteen, arveli Juho heitä katsellessaan, taitaisivatpa sopia sukulaisinakin.

Yleiseen oli näet tunnettua, että Krankan Hannu mielisteli Helinää, vaikk'ei niistä tuumista näihin asti ollut sen todepää tullut, kun Helinä vielä oli niin nuori. Mutta vaikka Juho ja Hannu olivat hyviä ystävyksiä, ei Juhon kumminkaan olisi tehnyt oikein mieli antaa sisartaan, josta hän piti harvinaisen hellää huolta, tuolle hiukan huliviluontoiselle miehelle. Vaan nyt hän arveli, että niin lienee kumminkin parasta, onpahan tyttö sitten korjuussa.

Milloin ehti, juoksi Hannu aina pihan ylitse lausumaan tytöille ohimennen joitakin sukkeluuksia. Helinä oli hänen mielestään isosti kehittynyt sitten viime näkemän, ja nyt hänessä kypsyi varmaksi ajatus, että siitä hänen tulee saada emäntä taloonsa.

— Jää tänne, Helinä, huomiseksi, hommataan tanssit ja vietetään sitten jo edeltä käsin sinun Ahmasi peijaita, kehoitti hän taas, istahtaessaan hetkeksi tytön sivulle siihen portaille.

Mutta samassa kävi taas Helinä aivan vakavaksi ja mieltävän näköiseksi eikä vastannut mitään. Sellaiseksi hän meni aina, kun ruvettiin puhumaan hänen ryöstämisestään ja hänen matkastaan Ahman kera Iin kirkolle. Monesti se oli hänen kotonaan merkille pantu ja oli arveltu, että tyttö mahtoi siinä hämmingissä niin säikähtyä ja typertyä, että koko se retki vielä oli hänessä jonkinlaisena pelottavana mielikuvana, joka uudistui aina kun sitä mainittiin. Tarkemmin hän ei ollut kertonut tuosta retkestä vielä kellekään, ja kotona oli arveltu, että lapsi parka ei mahda tietää itsekään, miten se kaikki oli tapahtunut. Sen hän vain kertoi, että Ahma ei ollut häntä pahasti kohdellut, oli päinvastoin hyvin hellästi pidellyt.

Hannun mentyä rupesi nyt Johanna ystävättäreiltään tiedustelemaan Ahmasta.

— Olihan se hyvin julma ja ilkeä mies se Ahma?

Helinä vitkasteli kauan aikaa vastatessaan. Maahan katsellen puhui hän sitten:

— Ei ollut julma eikä minulle ilkeäkään... Olihan se julma, kun tappoi isä vainajan ja poltti talon ... mutta en tiedä miksi, minusta ei hän tuntunut julmalta.

— Toki sinä pelkäsit kauheasti, että nyt hän sinutkin tappaa, kun lähti kantamaan ulos.

— Pelkäsin ensi hetkessä, vaan sitten en enää osannut pelätä. Hän kantoi minut niin hellävaroen ja keveästi käsivarsillaan, ei rääkännyt eikä retuuttanut. Pelkäsinhän minä, ei henki tahtonut kulkea, vaan se tuntui samalla niin turvalliselta. Ja kun hän sitten nosti minut rekeen ja lähti ajamaan, pääsi minulta ensiksi itku. Vaan hän puhutteli minua ystävällisesti, kääri minut lämpöiseen raanuun ja oman kaulahuivinsa sitoi päähäni. "Älä itke, tyttöni", sanoi hän, "älä itke, ei sinua sutten syötäväksi viedä." Ja koko matkan hän sitten niin ikään tarinoi niinkuin hyvälle tuttavalle. Enkä tiedä miten kävi, mutta sitten en enää itkenytäkään, istuin siinä vain, katselin metsään ja kuuntelin...

— Mitä hän sinulle kertoi?

— En muista, en tainnut kuullakaan. Kertoihan se, että hänellä on siellä kaukana Maanselän takana komea talo ja sinne hän aikoi minut viedä emännäkseen. Eikä minua siellä pahoin kohdeltaisi, vakuutti hän, ei työllä rasi- tettaisi, vaan itse saisin siellä hallita ja elää miten tahtoisin. Ja hän lupasi minulle kauniita hameita ja hopeasolkia... Ja sitten hän sanoi, ettei hän koskaan enää kävisi sotaa, vaan jättäisi meidän koditkin iäksi rauhaan. En muista mitä hän lupasi ja mitä hän kertoi, vaan myötään hän puhui, ja hänen äänensä soi minusta lempeältä, sitä kuuntelin.

— Etkö sinä koettanut karata?

— Hänen käsistään — en. Tuntui niin omituiselta, tuntui ikäänkuin minun olisi täytynyt seurata häntä, vaikka hän olisi minut päästänytkin lähtemään. Minusta tuntui niin hyvältä, että minä voisin sovittaa nämä veriset taistelut. Ja kun sitten tultiin Iin pappilaan ja siellä naiset itkivät ja säällittelivät minua, niin oli minusta melkein turvallisempi istua Ahman vierellä...

— Mitä puhut? Turvautua ryöstäjäsi?

— Niin, katso, en voi sitä käsittää itsekään. Mutta kun hän sitten juoksi tuvasta pois ja jätti minut sinne, silloin ajattelin, että jättiköhän se noin? Ja kun hän riensi takaisin ja kaappasi minut syliinsä, niin en osannut vastustella, annoin hänen kantaa, en ajatellut mitään...

Tyttöjen keskustelun loppupuolella oli Martta-emäntä pysähtynyt kynnykselle kuuntelemaan. Hän kauhistui Helinän tuumia kuullessaan ja tuli oikein asiata tehden torumaan:

— Sinähän hourit, lapsi parka. Tiedätkö sinä ketä tuolla tavoin kehut? Etkö tiedä, että juuri tuo Ahma on sinun suvullesi ja koko maakunnalle tehnyt suurinta hävitystä ja tuhoa? Sellaisesta miehestä ei saa tuolla tavoin puhua eikä ajatellakaan. Olet ollut sairas ja olet vieläkin...

Helinä ei vastannut sanaakaan, vaipui vain taas äänettömäksi ja miettiväiseksi. Hän ei käsittänyt, miksi kaikkien täytyi pelätä ja vihata tuota miestä. Hänenkin täytyi nyt pelätä häntä, jos se vielä tulisi, ja hän pelkäsikin jo itse ajatusta, että Ahma palaisi takaisin, mutta hän tiesi samalla, että jos Ahma tulisi, niin se voittaisi hänet taas.

— Parempi että tulette auttamaan minua ruoanlaittopuuhiissa kuin istutte siinä ja tarinoitte joutavia, kehoitti Martta-muori ja vei tytöt mukaansa keittohommiin. —

Tällä välin olivat jo useimmat kokoukseen aikojista saapuneet, ja uudessa tuvassa oltiin jo varsinaisissa keskusteluissa innokkaasti kiinni. Kysymys oli kaikille entuudestaan tunnettu, ja iiläisistä oli Kaupin isäntä vanhimpana kertonut, miten he olivat aikoneet panna retken toimeen. Heillä oli tuumana tehdä heti ensi kesäkelillä, jolloin joet vielä ovat tulvillaan, retki Iijokea ylös ja Oulankaa alas Kannanlahteen. Sieltä pitkin kyliä Vienan Kemiin ja täältä retki Solovetin rikkaaseen monasteriin, joka pitäisi hävittää tukkunaan, koska se oli, kuten oli tunnettu, varsinaisena kiihotusahjona, josta hävitys joka vuosi sukeusi Pohjanmaalle. Mutta tällaiseen laajaan retken suunnitelmaan tarvittiin väkeä mukaan niin paljon kuin mahdollista, ja välttämätöntä olisi sen vuoksi, että ainakin kaikki kolme pohjoisinta Pohjanmaan pitäjää yksimielisesti ja miehissä yhtyisivät kostoretkeen. Tällä retkellä koetettaisiin juuriaan myöten kiskoa Vienan puoleisista heidän hävitysintonsa, joka oli näille maille niin turmiollinen. Se retki tulee kyllä maksamaan kustannuksensa ja korvaamaan senkin tappion, minkä maanviljelys miesten poissa ollessa kärsii, sillä kylät Venäjän Karjalassa ovat suuret ja rikkaat. Aikaa on vielä varustautumiseen, hän jatkoi. Hyökkäys on tehtävä niin nopeasti kuin suinkin, vihollisten aavistamatta.

Se oli ehdotus, lyhyt ja selvä. Nyt piti vain tietää, mitä muut arvelivat.

Liminkalaiset olivat kauan aikaa äänettöminä, supatusta vain kuului miesten joukosta. Pirtin perällä pöydän ympärillä oli etevimmillä isännillä paikkansa, ja siellä istuivat myös Limingan kirkkoherra Henrik ja Kalajoen kirkkoherra Ljungo Tuomaanpoika, joka oli ollut vierailmassa veljensä Kaapron luona Limingan kirkolla ja nyt lähtenyt tähän kokoukseen estääkseen jos mahdollista pohjalaisia ryhtymästä uusiin hyökkäysretkiin. Tänne pirtin perälle kääntyivät kaikkien katseet, sillä näiden miesten neuvojahan he olivat tottuneet ennenkin kuuntelemaan. Hetken kuluttua nousikin Kalajoen kirkkoherra istualtaan ja puhui lämpimällä, kauniilla äänellä ja sujuvalla suomen kielellä:

"Te Pohjanmaan miehet, te, joiden sydäntä vihan katkeruus kaivelee ja joiden mieliä kannustaa kosto, kuulkaa järjen sana, kuulkaa rauhan sana. Vaikka en ole ollut keskuudessanne silloin, kun te kovia kärsitte, niin uskokaa kumminkin, että tarkoitan parastanne. Teidän sydämissänne potee haava, joka parantuakseen vaatii nähdä vainolaisen veren vuotavan ja vainolaisen pirtin palavan. Vaan muistakaa: kosta seuraa kosto, vihan veri vuotaa vihan verestä. Te hankkiudutte kostoretkelle, aiotte jättää kotinne autioksi, peltonne kyntämättä, niittynne niittämättä, aiotte hyökätä äskeisten vainoojienne kyliin, polttaa ne poroksi ja ryöstää paljaksi, miehet tappaa ja jättää orvoiksi naiset ja lapset. Niin ovat he tehneet teille. Vaan ajatelkaa mitä siitä seuraa. Kun te olette palanneet kyliinne takaisin ja taas

ruvenneet rauhalliseen työhönne, hyökkää vainolainen taas — olkaa siitä varmat — tänne meidän pitäjiin, julmempana entistään, kostonhimossaan kahta verisempänä. Ja taas suitsuavat savuna teidän rakkaat pirttinne, ja kotinne tahrataan verellä. Taashan on sitten teidän kostettava. Oi, mikä tulee siitä lopuksi? Siitä tulee autioita maakuntia, joissa ei ihmisen jalka enää uskalla käyskennellä, meidän kylämme muuttuvat petojen asunnoiksi. Ja nuo rajantakaiset, ovathan he kumminkin meidän omaa heimoamme, samahan heillä on kieli, samaa ovat kansaa. Kuinka kauan pitää veljen näin julmasti raastaa veljeänsä? He ovat tehneet ilkityön, vaan jättäkäämme se tällä kertaa kostamatta, jättäkäämme kosto sille, jolle se tulee. Viipykäämme rauhassa peltojamme viljelemässä, korjatkaamme kotimme uudelleen ja antakaamme ajan parantaa haavat. Ja uskokaa minua, jo muutaman vuoden perästä on uusi nurmi peittänyt vainolaisen tuottamat veripilkut, maatuneet ovat palaneet rauniot, ja uudet kodit seisovat niiden kupeella. Ja te elätte onnellisina rauhan työssä.

"Jättäkää kostoaiheet! Älkää manatko uutta onnettomuutta, uutta kirousta, uutta Jumalan vihaa päällenne. Jääkää kotiin vaimojenne ja lapsienne luo, viljelkää maatanne, tehkää rauhan työtä, ja teitä tulee seuraamaan onni, ja Korkein siunaa teidän työtänne..."

Näin puhui pappivanhus lämpimästi, ja äänettömänä kuunteli sitä tuvan väki, toiset hartaina hyväksyen, toiset synkkinä miettien. Ljungo-papin innokkaat sanat olivat tehneet toivotun vaikutuksen, liminkalaisten puolelta kuului hetken kuluttua yksimielistä hyväksyvää murinaa ja huudahduksia: "kotiin jäädään", "me ei lähdetä". Iiläisiltä tuntui suu tukkeutuneen, heillä ei ollut miestä, joka noin selvästi olisi voinut tuoda esiin heidän mielipiteensä, ja muutamat joukosta olivat jo ruvenneet epäilemään. Vesaisen luo tuli Krankan Hannukin, joka kaikissa tapauksissa tahtoi pysyä Juhon kanssa hyvissä väleissä, ja rupesi kehottelemaan, että taitaisi olla parasta, jos luovumme koko puuhista.

— Vai semmoinen raukka sinäkin todella olet, sähähti Juho vastaan. —
Ja vielä lankomieheksi pakkautuisit!

— No enhän minä vielä mitään varmaa... Eikähän se siihen kuulu.

— Siihen se kuuluu.

Pari liminkalaista oli sillä välin puolustanut Ljungo-papin ehdotusta, mutta iiläisten puolelta ei kuulunut mitään. Vesainen näki, että hänen miehensä rupesivat horjumaan ja nousi vihdoin itse.

— En osaa pitkiä puheita pitää, vaan sen sanon, että jos liminkalaisia jänistää, niin päästään me ilman teitäkin retkelle. Hyvä se on sellaisten puhua, joilla on talot polttamatta ja tavarat ryöstämättä, mutta tulee se vielä vuoro teidänkin, kun istutte ja odotatte. Älkää silloin syyttäkö iiläisiä, vaan syyttäkää itseänne, kun ette älynneet ajoissa lähteä niitä kurittamaan. Me ei odoteta, että ne toista kertaa tulevat kyliämme polttamaan, käymme itse niitä höyräyttämässä ja otamme maksun viime kerralta. Meitä on miehiä iiläisiäkin.

— Ja on meitä kemiläisiäkin, säesti siihen Lauri Torvinen, joka oli tullut isäänsä edustamaan, kun hän oli sairaana. — Täällä ei ole meitä monta miestä, vaan minä takaan toisetkin. Olkoot liminkalaiset alallaan, mutta luulisi edes niitä oulujokivartisia sen verran vielä kihelmöivän, että tekisi mieli vainolaista vähän syyhyttämään.

Siitä pääsi keskustelu vauhtiinsa, ja kohta oltiin täydessä väittelyn innossa. Liminkalaisista useimmat vastustivat retkelle lähtöä, vaan oli sentään joku, joka oli puolestakin. Mutta niitä olivat harvat. Ja kun iiläisistäkin monet, nähdessään ettei liminkalaisilta saatu mitään kannatusta, rupesivat peräytymään, näytti Vesaisen tuuma olevan aivan tuomittu. Äkäisenä ja halveksuen katseli hän vanhan asetoverinsa, Krankan Hannun, puoleen. Häneltä hän ainakin olisi odottanut apua. Mutta tämä oli ääneti. Hannu näki, että jos hän nyt astuu pitäjäläisiään vastustamaan, niin hän pian menettää vaikutusvaltansa heihin; mutta paha oli myöskin riitautua Vesaisen kanssa, jonka sisarta hän mielisteli ja jolle hän ei olisi yksin suonut kunniaa johtaa tuota retkeä, jos siitä sittenkin jotakin tuli. Liminkalaiset pitivät varmana, että Krankka vastusti retkeä, vaan muutamat rupesivat kumminkin panemaan häntä tiukalle vaatien, että hän sanoisi, mikä hänen mielipiteensä oli. Hannulle kävi asema ikäväksi, ja kauan vitkasteltuaan hän jo vihdoin nousi lausuakseen hänkin puolestaan, että hän vastusti retkelle lähtöä — muuta neuvoa hän ei keksinyt.

Mutta hänen puheensa keskeytyi jo alussa. Sillä hetkellä astui tupaan vouti ja hänen molemmat kaukaiset vieraansa, Pietari Bagge ja hänen poikansa Sven.

Keskustelut katkesivat tästä joksikin ajaksi. Pietari Bagge, jonka Juhana III oli juuri lähettänyt ottamaan selkoa näistä Pohjanmaan meteleistä ja alituisista kahakoista rajantakaisten kanssa, tahtoi kokoontuneelta rahvaalta saada varmat tiedot, millainen asema oli. Läsneä olevat papit kertoivat hänelle noiden pitkien rajakahakkain syyt ja vaiheet, ja missä he omalta kannaltaan lieventelivät kuvausta, siinä terästi vouti. Kaikki anoivat yksimielisesti, että hallitus lähettäisi Pohjanmaalle apujoukkoja, jotka

puolustaisivat kansaa rajantakaisten hyökkäyksiä vastaan ja kykenisivät näiden hävityskulkuja hillitsemään. Läsnä olevan rahvaan puolesta kirjoitettiin heti kuninkaalle näistä asioista alamaiset valitukset ja anomukset, joissa pyydettiin apuväkeä ja veronhelpotusta. Pietari Bagge, jolle, niinkuin yleensä koko Ruotsin silloiselle hallitukselle, nämä pohjoisten perukkain taistelut olivat aivan vieraat ja uudet, lupasi viedä valitukset perille ja tehdä mitä hän voi. Mutta tuosta aiotusta retkestä hän ei ruvennut antamaan mitään neuvoja, kun ei tiennyt, mikä mielipide hänen hallituksellaan siitä saattaisi olla.

— Tehkää niinkuin tahdotte ja parhaaksi näette, sanoi hän vain ja uudisti samat sanat vielä tuvasta lähtiessäänkin.

Mutta tämä ylhäisen hallituksen lähettilään käynti vaikutti kumminkin rohkaisevasti Pohjanmaan miehiin. Heillä oli toivossa apua hallitukselta, he saattoivat sen vuoksi paremmalla syyllä lähteä retkelleen, sillä kyllähän sotaväki sitten pitäisi huolen, että kostajat hädettäisiin. Näin esittivät asioita iiläiset, ja Vesainen kertoi mitä voutikin oli sanonut. Mutta liminkalaiset, joiden puolesta papit puhuivat, olivat vieläkin vastaan, eikä oltu päästy mihinkään johtopäätökseen, kun Martta-emäntä rupesi puuhaamaan ruokia pöydälle ja käskemään vieraita aterialle. —

Kokouksessa väittelyn alaisina olleet esitykset olivat luonnollisesti levinneet tuvan ulkopuolellekin, ja se nuorisojoukko, joka isäin seurassa oli Krankkalaan saapunut, väitteli niistä yhtä innokkaasti pihalla ja törmällä, jossa suksilla mäenlaskua harjoitettiin. Toiset olivat retken innokkaita puolustajia ja pahoittelivat vain, etteivät he vielä voineet päästä mukaan. Toiset taas vastustivat, ja luonnollisesti olivat tytöt kaikki tällä puolen. Krankan Johanna yksin puolusti retkeä.

— Jos minä olisin mies, niin empimättä lähtisin mukaan.

— Hyvä se on hameissa ollen noin puhua, mutta anna kun joutuisit kerran niitten käsiin, niin hätäpä tulisi, intteli joku pojista.

— Eikä tulisi. Enkä minä antaisi ryöstää itseäni vastustamatta niinkuin Helinä, minä kynsisin ja purisin, jos en muuta voisi.

— Ahman kynsissäpä ei olekaan niin lysti leikitellä. Eipä tuo kuulu veljesikään uskaltavan lähteä.

Helinä, joka siinä toisten joukossa oli ääneti seisonut, törmällä, heristeli nyt korviaan ja kysyi kummissaan: — Eikö Hannu aio lähteä mukaan?

— Olisitko hyvilläsi siitä, jos ei lähtisi? kysäisi Johanna viekkaasti hymähtäen.

— En tiedä ... ihmettelin vain...

— Mitä? Sitäkö että jos Hannu ja Ahma siellä joutuisivat ottosille, niin mitenkähän kävisi? Kumman sinä luulisit joutuvan tappiolle? Hä? Hannunko vai Ahman?

Helinä ei vastannut mitään, mutta omituisesti hänellä siinä silmät leimahtivat ja vartalo värähti. Hän loi katseensa alas ja jäi äänettömäksi.

Samassa astelivat Hannu ja Torvisen Lauri siihen törmälle nuorukaisjoukkoa kohden. Molempia vei sinne erityinen vetovoima. Hannu tahtoi, silläaikaan kun keskustelut tuvassa levähtivät, jutella taas hetkisen Helinän kanssa, ja Laurikin oli talvella Vesaisen häissä katsahtanut syvänlaisesti Johannan mustiin silmiin, ja sen tyttökin tiesi, vaikk'ei Lauri, ujo ja hiljainen mies, ollut yrittänytkään mielitekoaan ilmaisemaan. He tulivat siihen juuri kuulemaan tyttöjen keskustelun loppua.

— Mitä te minusta ja Ahmasta puhutte? kysyi Hannu Helinän rinnalle astuen.

— Helinä sanoi, että sinä saisit selkääsi Ahmalta, jos te ottosille joutuisitte, valehteli Johanna kiusallaan veljelleen.

— Oletko niin sanonut, Helinä?

— En. Etkähän sinä kuulu uskaltavan lähteäkään mukaan Juhon kanssa.

— Uskaltavanko? Arkuudestako luulet minun pois jääväni? Ja Ahmaako luulet pelkääväni?

— Ahmalla on kynnet ja hampaat, ja sukkela se on, on yhtäaikaan puussa ja maassa, viisasteli joku nuorukaisista.

— Juuri sen kanssa minä tahtoisinkin otella ja näyttää että minä kukistan hänet.

— Sitten sinä olisitkin mies, huudahti Helinä ja katsoi puoleksi epäillen, puoleksi ihastellen Hannua.

— Sanoisitko sinä, Helinä, minua mieheksi, jos Ahman voittaisin?

— Sanoisin, sanoisin miesten mieheksi!

— No tuohon käteen: minä lähden Juhon kanssa mukaan retkelle! Ja jos Ahma ei pakene, niin minä tuon hänet tänne.

Helinä ojensi kätensä innostuvalle nuorukaiselle, ja hänenkin poskensa näyttivät syttyvän palamaan, niinkuin Hannun. Ei hän tiennyt, miksi hän tahtoi kiihottaa Hannua tuohon otteluun, mutta hänen mielikuvituksessaan kajasti Ahma sellaisena melkein ylikuonnollisena jättiläisenä, että hänestä tuntui miltei mahdottomalta, että kukaan yrittäisi voittaa hänet. Ja siksi hän innostui, kun Hannu tarjoutui taistelijaksi. Nuorisojoukko keräysi siihen ympärille, ja poikain äänekkäistä huudoista saattoi huomata, että he hyväksyivät Hannun päätöksen. Johannakin hiihti siihen äärelle ja katsoi puoleksi kadehtien Helinää, joka noin oli osannut innostuttaa rakastajansa. Salavihkaa ja melkein halveksivasti hän silmäili Lauria, joka heti loi katseensa maahan. Johanna käänsi suksensa, potkaisi pari kertaa vauhtia saadakseen ja laskeutui huimaavaa huilua menemään jyrkännettä alaspäin. Huivi lensi päästä pois, musta tukka lehahti hulmuamaan valloilleen tulessa ja kuvastihe kauniina valkoista tannerta vastaan. Vauhti kiihtyi, siinä oli hyppyrinteen alla, mutta notkeasti sujautti tyttö polviaan, lensi kohona ilmassa, ja pysytellen sulavasti sauvoillaan tasapainossa hän liukui pystyssä ja suorana kauas jälle.

Sitä menoa katsomaan oli törmälle juuri ehtinyt outo nuorukainen. Hän huudahti riemastuksissaan nähdessään tytön kauniin laskun ja taputti käsiään. Se oli Sven Bagge, joka odotellen isänsä pois lähtöä oli siihen tullut katsomaan nuorison huvittelua. Toiset vetäytyivät arkoina poikemmas vieraasta herrasta, vaan Johanna nousi rohkeana mäen päälle, ja viskaten tukkansa alas olalta hän katsoi vierasta suoraan silmiin. Tämä huudahti:

— Mistä olet sinä, ihana impi, enpä ole vertaistasi tavannut. Mikä on nimesi?

Tuon hän lausui ruotsiksi, jota kieltä läsnäolevista eivät muut ymmärtäneet kuin Hannu ja Johanna, joille heidän äitinsä oli opettanut vähän oman puolensa kieltäkin. Tyttö vastasi rohkeasti:

— Johanna.

— Sinutpa, Johanna, tahtoisin minä omakseni. — Ja veitikkamaisesti hymyillen Sven käveli taas pois päin, mutta ei malttanut olla kerran toisensa perästä kääntymättä taakseen katsomaan tuota erämaan outoa ilmiötä, ikäänkuin painaakseen hänen kuvansa oikein mieleensä.

Pois lähtivät Hannu ja Laurikin. Kun he tulivat tupaan, oli väittely aiotusta retkestä taas täydessä vauhdissa, ja eräs liminkalainen oli juuri todistamassa, kuinka hullua olisi nyt lähteä tuollaiselle partiomatkalle, kun hallituksen luvattujen toimenpiteiden takia voidaan toivoa turvallisia aikoja. Siellä kuvailtiin, kuinka olisi vaarallista taas ärsyttää koston kärkeästä vihollista ja jatkaa vainovuosien sarjaa. Pysytään kotona...!

Se näytti jo vakautuvan päätökseksi. Naisiakin oli tupaan keräytynyt, ja hyvillään he toisilleen siellä supattelivat, että eivätpä tähän toki miehet lähde sotaretkelle. Iiläiset, jotka huomasivat aikeensa menevän mitättömiin, istuivat äänettöminä ja kiroilivat itsekseen noita pelkureita raukkoja, jotka eivät isäin tavalla enää uskaltaneet lähteä miekkain mittelöihin. Synkkänä katseiltaan seisoi Vesaisen Juhokin seinän vierellä. Hän oli ottanut naulasta vanhan Krankka-vainajan raskaan miekan, joka siinä nyt vuosikautia oli saanut joutilaana riippua ja ruostua huotraansa kiinni. Ei se vanhan isännän aikana joutanut ruostumaan.

Siihen astui nyt hänen rinnalleen Hannu vakavan ja epäröivän näköisenä. Pilkaten virkkoi hänelle Juho:

— Katselen tässä isä vainajasi miekkaa — mitä sinä siitä enää näköksillä piteletkään!

Hannu punastui, hän jo häpesi äskeistä aiettaan, ja kaikki epäily oli hänestä samalla hävinnyt.

— Minä sidonkin sen vyölleni, virkkoi hän. Lähden mukaasi vialaisia kurittamaan.

— Sinäkö, kysyi Juho kummissaan, mutta lisäsi, kun näki että Hannu todestaan puhui: — Sano sitten sanottavasi kaikkien kuullen!

Ja kaikkien hämmästykseksi virkkoi Hannu liminkalaisten vaiettua koko tuvan kuultavasti:

— Vaikk'ei muita liminkalaisia lähtenekään retkelle mukaan, niin lähden minä. Isäni oli aina ensimmäisenä sodassa, en aio minäkään miestä huonommaksi heittäytyä. Ainahan niitä on vaaroja ja surmia tarjona, jos niitä rupeaa varomaan, mutta joka miehestä tahtoo käydä, sen pitää osata antaa iskusta isku. Houkuttelemaan en rupea ketään, lähteköön liminkalaisista mukaan kuka tahtoo.

Äänettömyys vallitsi taas hetkisen noiden sanojen jälkeen tuvassa. Jokainen käsitti sen äänettömyyden merkitsevän, että retki oli päätetty tehtäväksi ja että ei ollut enää vastaväitteistä apua. Hämmästyneinä katsoivat Hannua miehet, jotka olivat luulleet hänen olevan aivan toista mieltä, mutta ilomielin oli Vesainen hänen sanansa kuullut. Ja Hannu palasi nyt Juhon luo ja ojensi hänelle veljellisesti kätensä.

Papit nousivat pöydän takaa. Kokous oli lopussa, heillä ei ollut enää mitään tekemistä. Mutta surunvoittoisella mielellä virkkoi Ljungo-pappi poistuessaan:

— Minä olen neuvonut minkä olen parhaaksi käsittänyt. Mutta luonnollistahan se on: joka tahtoo, se lähtee.

V.

Jopa siitä joukko läksi
Noihin suurihin sotiin,
Tasapäihin tappeluihin;
Sata miestä soutamassa,
Tuhat ilman istumassa,
Nenin jousia nenässä,
Terin miekat teljopuilla.

Kesäkuu oli puolivälissä samana vuonna 1589. Kaupin rannassa Iijoen suulla oli elämää ja liikettä, vilkasta ja äänekkästä niinkuin suurimpain juhlapyhien aikana taikka isoimmilla markkinoilla. Jo aikaisesta aamusta touhusi ja temmelsi miesjoukko törmällä molemmilla jokiahteilla ja rannassa veneissään. Juostiin talojen ja rannan väliä, tavaroita kannettiin, veneitä korjailtiin, vitsoja väännettiin ja taottiin hankatappeja, niin että hiekkainen törmä kumeasti kajahteli. Huutoja kuului; saman venekunnan miehet hakivat ja hoilasivat toisiaan, naiset kantoivat eväskontteja ja kirkuivat törmältä, kysyäkseen veneissä olevilta miehiltään minkä mitäkin, lapset itkeä pillittivät ja koirat ulvoivat kylällä.

Ei se ollut juhlapyhä eikä markkina-aikakaan. Oli arkipäivän aamu, keskiviikkoinen työpäivä, mutta ei yhdessäkään iiläisessä talossa kyhäytty aamutöihin. Siinä valmistauduttiin tuotteliaammalle työrupeamalle kuin tavalliselle kynnölle taikka nuottamatkalle. Iiläiset tekivät lähtöä kosto- ja ryöstöretkelle Vienan puoleisten karjalaisten kyliin.

Kaikki oli jo valmista, miehet koossa, veneet kunnossa, viimeisiä viimeistelyjä lopetettiin ja jäähyväisiä heitettiin. Siellä täällä irroitettiin jo veneen keula rannasta, työnnettiin joelle ja käännyttiin vastavirtaan. Toisaalla vielä antoivat lähtevät törmältä viimeisiä neuvojaan kotiin jääville ja lohduttelivat itkeviä eukkojaan. He olivat hilpeällä tuulella, koettivat kotiin jääviäkin rohkaista ja istuttaa heihin pirteätä mielialaansa.

— Mitäs sinä tyhjää itket, muoriseni, vai sitäkö pelkäätt että minä miellyn venäläis-naiseen ja jään sinne? Ole huoletta! Odotahan syyspuoleen, niin minä tuon sinulle silkkihuivit ja hopeavyöt ja kultasormukset joka sormeesi.

Niin lohdutteli muuan jokisuulainen saattamassa olevaa vaimoan ja taputteli leppoisasti leuan alle. Toinen kohotti kymmenvuotisen poikansa käsivarrelleen, pyyhkäisi kyneleen pois esikoisensa poskelta ja virkkoi:

— Sinä Kaihihan saat jäädä isännäksi taloon, näytäkin, että olet mies. Kas niin. Kun vähän varreltasi ylenet, pääset sitten sinäkin mukaan. —

— Mitä minun tuolle Kaijalle pitää luvata tuliaisiksi, kun se noin surkeilee? kysyi muuan nuori mies puristaessaan morsiamensa kättä, joka vavahteli hänen kourassaan.

— Tuo sille sulhasensa takaisin, neuvoi tytön äiti.

— Lähetätkö partasuun karjalaisen vai tulenko itse, Kaija?

Tyttö tarttui kaulasta kiinni ja kuiskasi: "Tule takaisin!" Kemiläiset ja liminkalaiset, joilla ei ollut omaisia saattamassa, istuivat jo veneissään ja soutelivat hiljalleen ylöspäin, kiirehtien rauhattomina toisia, jotka vielä vitkastelivat. Hannukin istui muhkeana muutaman veneen perässä ja huusi ohi soutuessaan Juholle, joka vielä rannalla seisoi:

— Tuletko mukaan vai etkö pääse eukostasi irti? Ja sinä, Anni, sano Helinälle terveiseni, että iloisena poika lähti, mutta vielä iloisempina se palaa. Hei vain, näin sitä mennään!

Hän huiskaisi melallaan, soutajat nykäisivät ravakasti, ja vene karkasi keula vaahdossa eteenpäin.

Vaikea olikin Juhon päästä irtautumaan. Anni ei itkenyt eikä kielletty häntä, vaan sen silmät tuntuivat pitävän häntä kiinni siinä yhdessä paikassa. Vihdoin tempaisi Juho itsensä irti, hyppäsi veneeseen ja ojensi kätensä:

— Terveeksi jää. Hoitele kotia Tapanin kanssa ja luota siihen, että minä palaan.

Useat veneet olivat jo kadonneet Illinsaaren taakse, ja Juhon soutajat vetelivät voimakkaasti ehtiäkseen etupäähän, jossa johtajan veneen piti kulkea. Juho heitti vielä viimeisen katseen törmälle, kääntyi sitten silmäilemään seuralaisiaan, ja varmuus ja tyytyväisyys palasi taas hänen mieleensä. Tässä se nyt lähti se retkikunta, jota hän niin innokkaasti oli koko kevään puuhannut. Tässä se nyt lähti kosto Karjalaan.

Vaan kun jo viimeinen vene oli niemen kärjestä kääntynyt ja kadonnut rannan taa, seisoi vielä kauan siellä täällä hiekkatörmällä joku yksinäinen nainen, joka ei tahtonut saada kyyneltä kuivumaan silmistään. Sitä hän siinä mietti: jääpikö sinne minun mieheni vai naapurinko mies, vai jäävätkö molemmat?

Mutta Vesaisen retkikunta painoi täyttä vauhtia menemään Iijokea ylöspäin. Suvantovesillä soutivat veneet yhdessä joukossa, ja siinä se oli komeannäköinen matkue, joka pyrki Maanselkää kohden. Siinä oli kolmattakymmentä venettä, useimmat kaitaisia, kepeitä jokiveneitä, noin 6 tai 7 miehen kantoisia. Kantajoukkona oli siinä 90 iiläistä, jotka Vesaisen komennossa etupäässä sousivat. Kemiläisiä oli Lauri Torvisen johdolla saapunut noin 25 miestä, ja Krankan Hannun mukaan oli liminkalaisia lähtenyt saman verran. Se oli koko sotajoukko, näillä retkillä käytetyistä tavallista suurempi. Monesti päivässä pyörähti Vesainen veneensä perästä katsomaan tuota seuruetta. Siinä on miesjoukko, jolla jo kelpaa vainolaista vähän kurittaa!

Kepeää ja hilpeää oli kulku sileällä joella ja suvantovesillä. Liukkaasti lipuivat kolmihangassa soudettuina vastavirtaankin köykäiset alukset. Laita naksui miesten vetäessä, keula kohisi koskena, ja vaahtona porisi vanavesi perän takana. Usein pistettiin kilpasouduksi, kun verokset miehet vaihtuivat airoihin. Väliin kuljettiin yhdessä jonossa, väliin soutivat toiset muutamia virstoja edelläpäin, toiset tulivat tyynemmin jäljestä. Mutta pitkin päivää helähteli miesten voimakas laulu joelta ja kaiku kimmalti rantatörmästä toiseen. Kummissaan katsoi rannan lepikosta erämaan pelästynyt peura tuota outoa kulkuetta, joka noin arkailematta häiritsi sen rauhallisia juomarantoja, ja törmän päällä kuusen juurelle lepoon laskeutunut kontio lähti vihaisesti murahtaen koikkelehtamaan salon sydämeen. Heinäsorsa lepatti levotonna edestakaisin pitkin saaren rantaa peläten pesäänsä ja vasta laskettuja muniaan, ja koskelo sukelteli suurimmassa hädässä pitkä taipaleet veden alla, näki kauhukseen pintaan kohotessaan aina uuden veneen tulevan kohti eikä päässyt rauhoittumaan, ennenkuin viimeinen vene oli soutanut ohi ja luonto metelin jälkeen taas päässyt laskeutumaan vanhaan, tyneen erämaan hiljaisuuteensa.

Leikkiä se oli suvannolla kulku, vasta työ alkoi kun koskille kerittiin. Ja niistäpä ei loppua tullutkaan. Kun yhden niskaan oli saatu sauvotuksi, niin jo kuului toinen kohisevan edessäpäin. Vettä oli tulvan aikana siksi runsaasti, että useimmista koskista toki päästiin sauvomalla ja köydestä kiskomalla. Vaan pitipä veneitä vetää rantoja myötenkin, kantamalla viedä mäkien ja kallioiden poikki, ja siinäpä kysyttiin miesten kestävyyttä ja jäsenien voimaa. Vaan voimaa sitä olikin tuossa sataisessa miesjoukossa; metsä rytisi ja mäki soi, kun he veneineen samosivat salojen yli, ja äänekkäästi hoilautti jokainen venekunta aina, kun taas suvannolle sai aluksensa lasketuksi. Kun rupeama oli soudettu ja vedetty, istuttiin johonkin mäen töyräälle aterioimaan ja yöksi tehtiin pitkä rivi nuotioita jokiahteelle, ja väsynyt miesjoukko laskeutui niiden kupeille levolle, aamulla aikaisin taas kulkuaan jatkaakseen.

Saavuttiin sitten Iijoen latvoille, ja nyt ne vasta olivat suuret vetotaipaleet edessä. Penikulmittain piti vetää veneet vedenjakajan yli niihin vesistöihin, jotka Vienan lahtiin laskevat. Tässä yrittivät toisinaan Maanselän harjanteet nousemaan seinäksi matkueelle pystyyn; siinä pusersi hien, siinä koetteli voimia. Vähän päästä aina pakotti lepäämään. Sattui toisinaan, kun miesjoukko väsyneenä retkahti sammaleelle, että epäily täytti moniaan rinnan, ja joskus tuli nostetuksi kysymys:

— Mutta mitä varten me täällä oikeastaan reutoamme kaukana erämaiden syvyydessä, eiköhän todempaan kuluisi työmme, jos nämä voimat kotioloihin käytettäisiin?

— Ja peltotöissäkö myyrättäisiin?

— Niin, siitä sitten ainakin sato ja leipä kasvaisi, mutta mitä kasvaa tästä?

Se kysymys jäi useinkin vastaamatta, ja hiukan pettymystä kajasti varsinkin nuorempain mielistä; yrittiä yksin Krankan Hannukin väliin pitkällä vetotaipaleilla uupumaan ja kyllästymään. Vaan Vesaisen varma esiintyminen ja rohkaiseva, repäisevä käytös sai harvat horjuvatkin pian kohdalleen. Ja vähitellen rupesi maa, joka näihin asti oli alinomaa vaihdellen kohonnut ja laskeunut, vihdoin tasaisemmin laskeutumaan, myötämäkeen luisuivat veneet kepeämmin, ja eräänä aamuna kimalteli jo edessä Oulankajoen tumma kalvo. Riemuhuudoin työnnettiin veneet vesille ja lähdettiin solumaan alaspäin nopeasti kuljettavaa, vuolasta virtaa ja saavuttiin jo illaksi vuorten kiertämän Paanajärven suojaiselle rannalle.

Siinä levättiin päivä, koottiin voimia ja neuvoteltiin retken suunnasta. Vanhemmat miehet, jotka usein nuoruudessaan olivat nämä retket tehneet, tunsivat tien, ja tarkempia tietoja saatiin rannalla asuvilta kalalappalaisilta. Kohtahan oltiinkin vihollisen alusmailla. Pääjärven poikki päätettiin soutaa, siitä Kunnonvirtoja ja Susijärviä pitkin kulkea suurelle Koutaselälle, josta Koutajokea myöten Vienanmereen. Ensimmäinen päähyökkäys oli tehtävä Kannanlahden kaupunkiin. Nyt oli edessä myötävät vedet ja verrattain vaivaton kulku.

Lappalaiset, säikähtyneinä noin suuren matkueen tulosta, teurastivat ja toivat vieraita lepyttääkseen heille poroja antimiksi. Paistettiin vartaassa poron lihaa, ja sitä syödessä rupesivat vanhat miehet muistelemaan ja kertomaan juttuja muinaisilta Lapin-retkiltään, jotka heille nyt niin tuoreina palasivat mieleen. Nuoremmat istuivat ääneti ääressä ja kuuntelivat ihmetellen ja kadehtien isien seikkailuita.

Erittäinkin kerrottiin, kuinka runsaasti ja helposti lappalaisilta oli tavaroita saatu. Aitat tyhjennettiin, lisää teurastettiin.

Nuorista uteliaista kuuntelijoista kavahti eräs kysymään:

— Mutta miten se lappalainen niin kernaasti antoi teille tavaroitaan?

— Mitäpä se lammasraukka osasi vastustella. Sille kun kerran vain ärjäisi mistä asiasta tahansa, että "anna heti paikalla", niin lappalainen oli jo kontallaan ja tuomassa.

— Orjan luonto!

Niin kehuskeltiin entisiä retkeilyjä ja naurettiin seikkailuille, eikä ihme jos nuoremmille yritti käymään kateeksi. Taas alkoi muuan kertoa:

— Oli se tässä Kitkan perukalla siihen aikaan muuankin lappalainen, Aslak niminen, jolta minä kannoin veronahat. Jos koska satuin yön aikaan ajamaan hänen kotaansa — ja yön aikaanhan sitä usein satuttiin — niin heti ryömi Aslak vainaja vuoteeltaan, jättääkseen kylmästä tulleele vieraalle lämpöisen tilan...

— Ja päivällä syötiin kuuta ja poronlihaa, ja lappalainen luki veronahkansa poron kelkkaan.

Niitä vanhoja muisteltaessa kului päivä Paanajärven rannalla. Mutta joukossa oli useita nuoria miehiä sellaisia, jotka eivät vielä eläissään olleet nähneet lappalaisten oloja ja elämää näiden kotipaikoilla, ja illan suussa heräsi miehissä tuuma lähteä lähempää katselemaan lappalaiskyliä, joista muutaman ohi oli edellisenä päivänä soudettu. Krankan Hannu, seikkailuihin aina valmiina, tarjoutui heti lähtemään mukaan, ja valmistausipa joku vanhemmistakin miehistä uudistamaan nuoruuden muistojaan. Vaan Vesaisen Juhu teki tenän. Hän kielsi jyrkästi miehiä lähtemästä yöpaikalta poikemmas.

Siinä yritti syntymään pieni kina Juhon ja Hannun välillä, joka ei tahtonut taipua tottelemaan. Mutta pontevasti osasi Juhu ylläpitää isännyyttä seurueessaan:

— Te ette mene mihinkään, sanoi hän. — Sinäkin, Hannu, pysyt koreasti veneelläsi. Nyt ollaan miesten retkellä, aikaa ei ole joutaviin poikain leikkeihin. Tässä levätään yö ja aamulla aikaisin lähdetään matkalle.

Siinä ei auttanut muu kuin totteleminen, ja vaikka vähän vastahakoisina, vääntäysivät nuoremmatkin miehet kumminkin hiiltyväin nuotioiden ääreen makuulleen, ja Hannukin pistäysi tyytymättömänä sääskiltä suojaavan rankisensa alle, muristen "joutavasta juonittelemisesta".

Pian nukkui koko retkikunta sikeintä untaan Paanajärven rauhallisella rannalla. Hiekalle kiinnitettyjen veneiden perät kelluivat kepeästi loivan aallon heiluttamina, ja siitä syntynyt kuiskaileva, tukahtunut loiske säesti leppoisasti yön hiljaisuutta. Niinkuin kaukaisten merien takaa kuului iltatuulen salaperäistä huminaa hongikoista, korkeiden rantavuorten huipuilta, ja etäällä Oulangan niskassa päästeli kaakkuri tuon tuostaankin surunvoittoisia säveleitään. Juhannuksen ajan päivä ei paljon joutanut maille menemään, se punoitti kauan purppuran karvaisena pallona läntisen vuorenharjanteen päältä, ja vasta puolen yön seuduissa se hetkeksi pistäysi latvojen taakse, valaen

laaksoon hienoisen hämärän.

Silloin vasta nousi sammuvan nuotion äärestä nuori mies sieltä, toinen täältä, hiipi hiljaa vesakon rintaan, kiipesi jyrkanteelle, ja juoksujalassa lähdettiin lappalaiskylää kohden. Eivät malttaneet näet pirkkalaisten pojat olla varkainkaan pikimmältään pistäytymättä yön hämyssä katsomassa noita lappalaisten vaivaisia kotia, joista heidän isillään oli niin paljon rikkaita ja hauskoja muistoja. Pikimmältään piti pistäytyä näkemässä, eikä väsymän jälkiä näkynyt, kun aamulla matkalle lähdettiin.

VI.

Jo veri jokena juoksi,
Hurme koskena kohisi.
Peitti maassa marjan varret,
Kanervaiset kankahalla.

Heleästi ja sointuisasti kilisivät kirkonkellot Petrunpäivän aattona kaupungin kolmesta kirkontornista, helähtäen kauas yli Nivajoen mahtavan suukosken kohinan. Kosken niskaan, kahden puolen Nivajokea, joka laskee vetensä Kannanlahteen, oli näet tuo pieni kaupungintapainen syntynyt. Se oli perustettu vasta puolisensataa vuotta sitten, vaan oli jo rikkaan kalastuksen, suolakeittimöidensä, tuotteliaan lappalaisverotuksen ja kaikenmoisen kaupustelun avulla kohonnut koko kauniiseen kukoistukseen. Siinä asui lähes satakunta perhettä, kaikki karjalaista sukuperää, ainoastaan papit, joita Solovetin luostari lähetti, sekä jotkut harvat siirtolaiset olivat venäläisiä.

Nyt oli sen asukkailla juhla käsissä, sitä kilkuttivat kirkonkin kellot. Jo puolelta päivin heitettiin Petrunpäivän aattona työt pois, kalastajat palasivat mereltä ja laskivat veneensä kosken alle ankkuriin, juhla-almistuksia viimeisteltiin, ja siinä touhussa oli vielä puolenpäivän aikana vilkasta liikettä ja elämää kylässä. Mutta pian se kävi hiljaiseksi ja autioksi. Tavallisuuden mukaan lähtivät näet kaikki asukkaat vanhoista vaivaisista lapsiin ja imeväisiin saakka juhla-aattoa viettämään kaupungin ulkopuolella olevalle, pakanuuden aikaiselle juhledolle Ristivaaran rinteelle. Kesäinen päivä oli tukahduttavan helteinen. Aurinko paistoi täydeltä terältään pilvettömältä taivaalta, tuulen henkäystäkään ei tuntunut, suoraan ilmaan nousi savu kokkotulesta, joka ennen pitkää oli viritetty Ristivaaran huipulle.

Siellä vietettiin juhla samaan tapaan kuin uhrijuhlit ennen isien aikoina. Syömistä ja juomista oli tarjona yhteisellä kustannuksella, lampaita oli teurastettu, piiraita leivottu, olutta pantu viljalti. Siinä ryhmytettiin päivän puolelle kivikkorinteeseen, ja kukin ikäluokka huvitteli omalla tavallaan. Nuoret miehet löivät painia ja kilpailivat jousella-ammunnassa ja suopungin heitossa, tytöt karkeloivat kentällä tanssin touhussa, ja vanhemmat miehet ja naiset istuivat yhteisistä asioistaan tarinoiden koivujen juurella, joiden siimeksessä valkopartaiset vaarit kertoivat satuja ja vetelivät vanhoja virsiä, opettaen lastensa lapsille noita isiltä perittyjä lauluja vanhasta Väinämöisestä, Ilmarisesta sepostä ja Kalervon pojasta Kullervosta.

Kullervon kostoretkestä oli ukko juuri laulanut, kertonut, miten tämä oli surmannut Untamon joukon, polttanut talon ja tappanut karjan. Pieni paitaressu kiipeää silloin hänen polveaan vastaan ja kysyy silmät suurina:

— Kuulkaa vaari, miksi hän tappoi Untamon koko perheen?

— Kullervoko? Hän tahtoi kostaa.

— Mikä se on kosto?

Vanhemmat ihmiset nauroivat tuolle viattomalle kysyjälle, ja ukko rupesi vetelemään virttä toisesta paikasta.

Tiheään kiertelivät kolmivanteiset olutkipot miesjoukossa, ja nuorten suonissa rupesi jo veri kiivaammin kahahtelemaan. Siinä mahtailtiin voimista ja kehuskeltiin urostekoja. Ahma rehenteli joukossa parasnamiesnä ja haastoi ylpeästi nuorukaisparvesta jokaista voittosille.

— Tule sinäkin, Ontrei, miesten kera painille äläkä pelehdi siellä tyttöjen kanssa, huusi hän hoikkaiselle nuorukaiselle, joka siinä vieressä naislaumaa nauratteli.

— Voimillasipa sinäkin kehunet, vaan et muilla menestyksilläsi, vastasi Ontrei pisteliäästi.

Yleisenä kulkupuheena näet kerrottiin, että Ahma oli mielistellyt samaa tyttöä, Kuosmasen nuorta ja kaunista Marjaa, joka koreimpana kukkasena loisti kirjavapukuisessa tyttöjoukossa. Mutta tettiin myös, ettei tyttö häneen tahtonut suostua, vaan mieluummin kallistui reippaan kalastajan Ontrein puoleen. Sillä vaikka Ahma olikin sankarina kuuluisa koko Vienan rannalla aina Kemiin saakka, jossa hänen asetoverinsa Kuisma häneltä kunniaa riiteli, niin nuoret tytöt häntä kumminkin hiukan kammoivat ja karttelivat. Ahmalla oli aikoinaan ollut jo paljon lemmenseikkailuja. Kotikulmilla hän nuorempana oli elänyt hyvin vallattomasti, ja olivatpa kylän miehet kerran niin hänelle suuttuneet, että hänen oli täytynyt lähteä kypälämäkeen kotikylästään. Hän oli retkeillyt Jäämeren rannalle, elänyt siellä kalastamalla, kulkenut kaukana Ruijan rannikolla, josta oli parin vuoden perästä palannut nuoren norjalaisnaisen kanssa, jonka hänen sanottiin ryöstäneen. Hyvästi oli Ahma tätä aikansa pidellyt, vaan ikävä oli sittenkin tyttöparkaa vaivannut vieraassa maassa; ja kerran, kun oltiin käymässä Solovetin luostarissa, hän oli koettanut karata muutamassa englantilaisessa kauppalaivassa. Ajoissa oli siitä kumminkin Ahma saanut vihiä, suuttunut julmaksi, käynyt naisensa laivasta pois ja niin kovakouraisesti häntä kurittanut, että hän jo sille taipaleelle kuoli. Nämä olivat kaikki tuttuja seikkoja Kannanlahdessa, ja siksi tytöt häntä hiukan arastelivat jos ihailivatkin.

Ontrein viittauksen johdosta sähähti Ahma äkäisenä vastaan:

— Luuletko sinä tämmöisen pojan olevan yhden langan varassa, yhden tytön vaivaisen? Toinenkin niitä on jo poimittu ja poimitaan vastakin.

— Niin, jospa ei juuri kannanlahtelaisiakaan... Tytöt nauraa tirskahtelivat, kun näkivät, että Ahman pisti vihaksi, mutta se häntä suututti vielä enemmän.

— Vähät minä kannanlahtelaisista, maailmaa on avaralta miniälläkin. Odottakaahan, kun taas syyspuoleen käydään Pohjanlahden rannalla....

— Siellähän kuulut mennä talvena otuksen pyytäneen...

— Niin tein, vieläpä ylpeän Vesaisen sisaren. Siinä on tyttö, jota kannattaa näytellä ja joka emännäksi kelpaa...

— Mutta joka sinulta livahti kynsistä, kun itse pakoon juoksit. Olisit näin pidellyt, ilkkui Ontrei ja nosti käsivarsilleen Marjan, joka siinä ilkamoi suuttuvalle Ahmalle.

Jo karahtivat tummiksi Ahman jäntevät kasvot ja nyrkki puristui jousen selän ympäri, jota hän heristeli.

— Pakoon ... sanotko minun juosseen pakoon ... hä?

— Muutkin sanovat. Höplät kuuluu olleen hyppysesillä kertaa.

— Lurjus...!

Ahma ponnahti pystyyn, juoksi kohti ja tarttui kiihkeänä nuorukaista rinnoista kiinni. Posket hänellä paloivat ja silmät hehkuivat. Hän oli soturikunniastaan arka, paljoa hän ei muutenkaan leikkiä sietänyt, vaan vaivainen se, joka siinä kohden hänestä rupesi pilkkaa tekemään.

Pelästyneinä pyrähtelivät tytöt kaikille suunnille, arkoina vetäytyivät toiset pojatkin syrjemmäs, ja hätäntyneinä kiirehtivät vanhemmat miehet väliin. He tunsivat Ahman hurjuuden, kun hän pääsi suuttumaan, ja koettivat taistelevia erottaa. Mutta Ahma huusi vain julmistuneena, rytyyttäen vastustajaansa:

— Vastaatko puheesi vai peruutatko sanasi?

Toinen koetti vastustella, mutta jysähti kuin ranka Ahman alle tantereeseen.

— Peruutatko...?

— Pe ... pe ... peruutan.

— Kiitä Jumalaa, että ajoissa peruutit, sillä muuten... So, lappele jalkoihisi! Ja jos tässä joukossa on miestä semmoista, joka sanoo minun paenneen, niin tulkoon vaikka kymmenen!

Toiset koettivat rauhoittaa suuttunutta miestä, joka mahtavana niinkuin Jumala uhkaili heidän edessään. Vähitellen luonto laskeusikin, hän istahti taas maahan ja rupesi uudelleen keuhuskelemaan, kuinka herkullinen tyttö se Vesaisen sisar oli ja kuinka hän sen vielä kainalosiipakseen noutaa. Ja osoittaakseen, että hän jälleen oli aivan rauhallinen, hän ojensi jousensa virran yläpuolella liitelevää kalalokkia kohden, laukaisi, ja lepattaen putosi lokki koskeen.

— Se nuoli lähti miehen kädestä, kehuskelivat toiset, ja kun oluthaarikka taas tuotiin esiin, juotiin sovinnon maljat ja tarinoitiin kaikessa ystävyydessä.

Ilta oli näissä juomingeissa kulunut myöhäiseksi, ja taivas peittyi pilviin, mutta juhlaa jatkettiin yhä. Äskeisen tappelun aikana oli metsänrintaan Ristivaaran pohjoiselle kupeelle hiipinyt viisi miestä. Sieltä he kuuntelivat juopuneiden porinaa, näkivät miesten pian olevan aivan kykenemättöminä ja aikoivat hiipiä takaisin. Mutta eräs poikavekara huomasi heidät ohi juostessaan ja huusi että "täällä on outoja miehiä". Silloin nämä astuivat rohkeasti esiin.

He olivat vakoojia iiläisten retkikunnasta. Oli vanha Kauppi, Juho Vesainen ja Krankan Hannu sekä pari muuta retkeilijää. He olivat pukeutuneet kalamatkalla olevain pukuun, lakit he olivat vetäneet syvälle silmilleen ja noella tuhrineet kasvonsa tuntemattomiksi. Astuivat väsyneinä matkalaisina juhlivain keskelle ja toivottivat rauhaa.

— Rauhatpa vieraillekin. Mistä sitä kuljetaan?

— Tuolta kuljetaan Kuolasta päin, kalamatkalta kotiin Aunukseen.

— Mistä pitäjästä ne miehet sieltä?

— Repolasta ollaan.

Se oli vanha Kauppi, joka vastaili kaikkien puolesta. Hän näet tiet tunsu, osasi hyvin valehdella ja olipa aikoinaan oppinut vähän matkimaan aunukselaisilta kaupankulkijoilta näiden puhetapaakin. Epäillen katselivat kannanlahtelaiset heitä ensiksi, kyselivät ristiin ja rastiin, tiedustelivat nimiä ja sukua, vaan kun miehet osasivat kaikki retkensä tarkoin selittää, niin jo kutsuivat heidät kestiin vieraikseen, unohtaen kaiken varovaisuuden. Miehiä kestettiin auliisti, syötettiin, juotettiin ja käskettiin yöksi kylään.

— Juokaa, te vieraat! Nyt on praasnikat, eikä oluella ole määrää.

Miehet kallistivat haarikkaa, mutta ryyppäsivät ainoastaan puolen ryyppyn, jota vastoin kannanlahtelaiset kallistivat kokonaisen. Ahmakin siinä jo tuherteli päissään, vaan vielä hänellä oli jäljellä vähän tajuntaa ja muistoa. Taputtaen Juhoa olalle sopersi hän:

— Missä minä olen sinut ennen nähnyt, nähnyt minä olen.

Hän tunnusteli Iijoen jäältä vihollistaan, jolta hän isän oli tappanut, vaan muisti petti. Ja Kauppi ehätti vastaamaan.

— Ka, lienet meidän puolessa kulkenut, me ollaan ensi kertaa täällä.

— Olen minä maailmaa kulkenut. Mutta terve, mikä lienetkin...

Juottiin taas, ja juhlijat päihtyivät yhä enemmän. Sinne tänne pensaikkoon oli jo joku nukkumaan kellahtanut, toiset hieroivat keskenään tappelua, toiset lauloivat ja hoilasivat, vieraita ei muistanut kukaan pitää silmällä. Nämä odottivat sopivaa hetkeä puikahtaakseen pois, — mutta Hannu oli kateissa. Hän oli lepikon takana löytänyt tyttöparven, heti siihen heittäytynyt tuttavaksi ja pikeytynyt parhaaksi mieheksi karkeloimaan. Kuosman Marjan hän kohta oli hempukakseen anastanut, ja vähältäpä oli, että eivät kylän nuoret miehet mielineet selkään antamaan, kun hänellä oli niin hyvä menestys tyttöjen luona.

Siitä Juho hänet vihdoon löysi, kuiskasi ankaran sanan korvaan, ja niin he lähtivät, yksitellen metsään puikahtaen pois juhlapaikalta ja kiersivät veneilleen. Kaupunkilaiset kuuluivat vielä kotvasen metelöivän vaaralla, ja vasta hetken kuluttua lähtivät sieltä viimeiset pienin parvin hurraten ja hoilaten taivaltamaan kaupunkiin. Väsymys voitti siellä heti juopuneet miehet, ennen pitkää lepäsi koko kylä syvimpään uneen vaipuneena, voimatta aavistaakaan että turmio ja hävitys vaani melkein aivan kotinurkkien kohdalla.

Pohjalaisten retkikunta lymyili näet virstan päässä niemen takana, jonne miehet illan suussa olivat veneensä laskeneet. Sieltä oli viisi miestä lähtenyt vakoilemaan, tutkiakseen minkälainen vastarinta olisi, ja sillä tiellä he olivat kulkeutuneet juhlakentälle asti, kun kaupunki oli ollut autio. Hetki oli mitä otollisin hyökkäykseen, he kertoivat odottaville palatessaan. Karjalaiset makasivat päihtyneinä raskaassa unessa.

— Ja nyt työhön, miehet, nyt saadaan tapella, puhui Juho tovereilleen.

— Punoittaa pitää kohta taivaanrannan, eikä yö ole oleva äänetön.

Terästäkää keihäänne ja karaiskaa luontonne, pois sääli ja arkuus!

Muistakaa, että tämä on koston hetki! Nyt ne maksetaan omat kärsimykset ja kyöneleet. Tappakaa, ryöstäkää, polttakaa, mutta vankeja ei huolita.

Saalis kootaan yhteen ja jaetaan tasan. Nyt eteenpäin!

Itsellään hänellä silmä paloi ja joka lihas oli jännittynyt, kun hän iiläisten kanssa lähti suorinta tietä kaupunkia kohden samoamaan. Kemiläiset ja liminkalaiset lähtivät kiertämään vuoren rinnettä hyökätäkseen kaupunkiin toisesta päästä.

Ääneti astuttiin aivan kaupungin keskustaan, vasta siellä päräytettiin valtava huuto, ja samassa hetkessä hajausi miesjoukko taloihin ryöstämään. Suurimpiin, vauraimpiin taloihin työnnyttiin ensiksi, ovet potkaistiin rikki, varastohuoneet murrettiin auki. Väsyneet nukkuajat heräsivät kauhistuneina unestaan, kavahtivat pystyyn pyörreksissään ja käsittämättä mitä oli tapahtunut. Pökerryksissään seisoivat vielä humalansekavat miehet puolipimeissä tuvissaan tai juoksivat saamattomina edestakaisin, osaamatta ryhtyä mihinkään vastarintaan. Vaimot ja lapset kirkuivat ja itkivät ja koettivat turhaan kirmaista pakoon; joka suunnalla oli vihollinen vastassa. Muutamat selväjärkisemmät miehet tempasivat, niin pian kuin olivat huomanneet, että vihollinen oli kylässä, kirveen tai keihään seinältä ja kiirehtivät ulos. Vaan useimmat nutisti jo ovella vihollisen tappara, ennenkuin he kadullekaan kerkesivät.

Teurastus on alkanut. Hyökkääjät piirittävät ovet, ja kuka vähänkin vastahankaan vetelee, se saa kohta surmansa. Vaimoja ja lapsia sullotaan navettoihin ja lammaskarsinoihin, etteivät olisi tiellä; miehiltä sitaistaan kädet ja jalat, milloin ei henkeä oteta. Ja sitten tutkitaan talo tarkoin lävitse, aitat, ullakot, kellarit, kaikki; otetaan mitä kelvolliseksi huomataan. Elukat isketään ilkeyksillään kuoliaiksi, vaikk'ei niitä voida ottaakaan mukaan. Ja kun talosta on puhdas saatu, sytytetään se palamaan ja siirrytään toiseen.

Monelta kulmalta Kannanlahden kaupungista nousevat jo liekit korkealle kesäyön kelmeää taivasta kohden, vaan hävitystä ja ryöstöä kestää ehtimiseen. Verta vuotaa pitkin katuja ja pihamaiden nurmikkoja, haavoittuneiden valituksia, pelästyneiden huutoja kaikuu kaikkialla, ja ylinnä soivat hävittäjien hurjat kiihotushuudot. Veren näkeminen julmentaa pehmeämpiäkin luonteita: he tappavat häikäilemättä, säälimättä, käsittämättä mitä tekevät. Se on kosto!

Vesainen riehuu tulistuneena joukkonsa keskessä, neuvo, kehottaa, kiihottaa. Hän juoksee edestakaisin, hän ikäänkuin hakee jotakin. Siinä juoksee häntä vastaan melkein alastonna puolikasvanut, säikähdyksestä kuolemaisillaan oleva poika; tämän hän tempaa hartioista kiinni.

— Missä on Ahman talo, sano paikalla poika!

— Ah-ah-ha...

— Sano paikalla taikka...

— Ra ... rannalla tuossa... Uusi pirtti.

Nuolena kiittää Vesainen sinne. Muutamia miehiä siellä jo on pihalla, mutta ovi on suljettu sisältä. Vesainen nykäisee ruumiinsa voimalla: käsipuu jää kouraan. Hän potkaisee: jo halkeilevat laudat ja saranat naksavat. Vielä jysäys... Vaan samassa lennähtää ovi sisäänpäin auki, tempaa hänet kumoon, ja mies hyökkää kirves ojossa tuvasta ulos. Se on Ahma. Hän karkaa salamana pihan poikki. Pohjalaiset tapaavat häntä keihäillään, vaan eivät ehdi osata. Hän on jo ulkona, juoksee tuiskuna rantaa kohden — Vesainen perässä, koivet suorina, keihäs ojossa. Ahma ehtii kymmentä askelta ennen, työntää veneen rannasta, hyppää siihen ja antaa sen luisua nielevään koskeen. Synkästi kiroten hyökkää Vesainen vesikiville asti, viskaa keihäänsä pakenevan jälkeen. Se leikkaa liepeen Ahman mekosta ja uppoaa räiskyen vaahtoavaan koskeen.

Venettä ei ole toista lähellä. Harmista kuohuen näkee Vesainen, kuinka Ahma asettuu perään ja viilettää taitavasti veneensä alas Nivakosken ärjyvistä pyörteistä. Hän on pelastunut, siihen ei voi mitään.

Takaisin taloon rientää Vesainen. Tupa on tyhjä, vuoteessa sairaana makaa siellä ainoastaan Ahman ikäloppu, sairas, liikkeelle pääsemätön isä. Vimmoissaan nykäisee Vesainen vuoteen ja vanhuksen yhdessä mytyssä ulos pihalle, polkee jalallaan sairaan korisevaa rintaa ja kohottaa sotakirveensä...

— Säälä toki valkoista päätä, kuuluu ääni hänen takanaan. Hän kääntyy; se on Hannu, joka tempaa hänen käsivarresta kiinni. Tämä on myöskin, Helinälle antamansa lupauksen mukaan, etsinyt Ahmaa taistellakseen hänen kanssaan, vaan on tullut liian myöhään. Ja Juhon julmuus häntä kauhistuttaa.

Vaan Vesainen työntää hänet pilkaten kupeeltaan pois ja lausuaan:

— Säästikö hän *minun* isäni valkoista päätä — heilauttaa hän kirvestään ja halkaisee harmajan kallon.

Katsoo sitten hetkisen työtään ja rämäyttää naurun:

— Siinä on! Minä olen costanut — mutta vasta puoleksi.

Sitten hän ikään kuin havahtuen unestaan, käännättää selin ja huutaa:

— Nyt, miehet, kirkkoihin! Siellä ne aarteet ovat, joita kannattaa kotiinkin kuljettaa! Mutta tuleen ensiksi tuo hökkeli!

Kirkkoihin paenneet, säikähtyneet naiset ja lapset potkitaan ulos, ja puhdistustyö alkaa. Hopeat ja kullat, koristukset ja suitsutusastiat, Jumalan ja pyhän neitsyen kuvat mätetään säkkeihin ja kannetaan ulos. Kynttilänjalat kiskotaan irti, arkut murretaan auki, messupuvut ja ehtoollisastiat viskellään hujan hajan ikkunoista ulos. Kirkonkellot, joita jaksetaan kuljettaa, kiskotaan myöskin rannalle, jonne jo kasoittain tavarata kaikilta suunnilta on kertynyt. Sitten nuotio nurkan alle ja kirkko tuleen.

Niin leimuaa jo kaksi kirkkoa täydessä liekissä. Mutta miksi seisoo kolmas kirkko mäennyppylällä vielä polttamatta?

Sen on jumalanäiti pelastanut. Palavaa kekälettä oli jo muuan nuori iiläinen ollut siihenkin viskaamassa, mutta hänen katseensa olivat sillä hetkellä osuneet suureen, seinällä olevaan Maaria-neitsyen kuvaan. Sen silmät olivat katsoneet häntä niin surunvoittoisesti ja varottavasti, ne olivat niin elävästi muistuttaneet hänen oman äitinsä kasvoja jäähyväisiä heitettäessä Iijoen rannassa... Pojalta putoaa kekäle maahan, hän peräytyy säikähtyneenä ja huudahtaa:

— Minä sitä en sytytä, se on pyhä paikka!

Vesainen osuu ääreen, kuulee jutun ja päästää halveksivan naurun:

— Lapsen luonto!

Mutta eipä toisenkaan miehen tehnyt mieli sitä kirkkoa sytyttämään.

Vihan ja koston tulinen lieska, joka koko yön oli liekehtinyt Vesaisen silmissä, talttuu vähitellen, ja kasvoille leviää mielihyvän ilmaus. Tämä on kaikki hänen tekoaan! Siitä hän nauttii. Hän kävelee kosken partaalle, jonne ryöstötavarat on koottu ja laittaa sanan miehille saapua sinne, kun työnsä ovat täyttäneet.

Siitä hän syrjästä katselee työnsä hedelmiä: Yhtenä tulimerenä liekitsee koko kaunis pogosta; hiiltyviä raunioita täällä, suitsuvia savupatsaita siellä, niiden välissä kiertelee kuin aaveita surkeita olentoja, äitejä etsien lapsiaan, lapsia itkien vanhempainsa kylmenevien ruumiiden ääressä. Yö on kulunut. Päivä nousee ylemmäs itäiselle taivaalle, valaisten selvemmäksi ja kokonaisemmaksi tuon suurenmoisen, surullisen näytelmän.

Siihen jokiahteelle keräytyvät miehet vähitellen verisestä työstään. Siinä valmistetaan juhla-ateriat, kannetaan siihen kylän aitoista parhaat herkut, syödään ja mässätään. Ja hetkeksi laskeupi öisessä hävitystyössä väsynyt miesjoukko puhtaalle nurmikolle lepäämään.

Saapuu vihdoinkin Krankan Hannukin kokouspaikalle. Hän on taas ollut seikkailuissa. Kun hän ei Ahmaa voinut saada käsiinsä, pisti hänelle päähän lähteä tiedustelemaan, miten sen Kuosman perheen lienee käynyt, jonka ihanaa tytärtä hän illalla oli juhlapaikalla mielistellyt.

Kylän laidasta hän löysi talon, joka jo paloi täydessä tuleessa. Mutta sen talon pihalla olivat pohjalaiset ensi kerran vastuksensa tavanneet, ja siellä taisteltiin aika kiivaasti. Nuoren Ontrein seurassa oli näet joukko karjalaisia nuorukaisia rientänyt pelastamaan kylän kaunotarta vihollisten kynsistä. Mutta nämä eivät hellittäneetkään saaliistaan. Siinä kaatui miehiä molemmilta puolin, ja hätä oli jo harvoilla pohjalaisilla käsissä, kun Hannu parin miehen seuraamana joutui paikalle. Ja lujille siinä joutui Hannukin. Epätoivon vimmassa iskivät karjalaiset, ja vasta kovan ottelun jälkeen saatiin heidät ajetuksi pakoon lepikkoon Ristivaaran rinteelle. Talonväen, joka taistelun ajan oli aitassa lymynnyt, yrittivät hurjistuneet voittajat seivästämään siihen paikkaan, ja ainoastaan puoliväkisin sai Hannu heidät siitä hillityksi. Toiset hän päästi pakosalle, Marjan hän otti mukaansa ja toi kokouspaikalle.

— Mitä sinä tuosta kuljetat? kysyi Vesainen äkäisenä. — Vankeja ei oteta.

— Otan sen omille varoilleni.

— Et ota. Joko annat tytön juosta tiehensä taikka isken keihääni...

— Iske, mutta silloin isken minäkin. Muulle saaliinjaolle en pyri, mutta tämän saaliini pidän.

Eripuraisuuden välttämiseksi pidettiin kohta miesten kesken neuvottelu ja siinä päätettiin, että Hannu pitäkään tytön, kun luopuu muusta saaliista. Muut ryöstöt jaettiin venekuntain kesken ja hetken siinä vielä levättyä ja tuhotyötä ihailtua lähdettiin voittoja kantamaan veneille, jotka niiden painosta

melkoisesti laskeutuivat. Ei näet pidetty viisaana kauemmin viipyä tuhopaikalla, Ahma oli päässyt pakoon ja arvattiin kyllä, ettei hän toimetonna liikkunut.

Vielä ennen illan tuloa istuttiin soutamaan ja jatkamaan hävitysretkeä läntisen Vienan toisiinkin kyliin.

Rauha ja hiljaisuus vallitsi taaskin Nivajoen suukosken ympärillä. Mutta eilen vielä kukoistava pogosta oli rauniona, sen poltetut rakennukset kytivät ja suitsusivat vielä kauan, levittäen kosken päälle savua ja kitkerää käryä. Pakoon päässeet asukkaat, jotka pelon valtaamina päivän olivat puolialastomina lymynneet metsissä Ristivaaran rinteillä, palasivat illan suussa varovasti ja tutkistellen hävitetyille asuinpaikoilleen täyttämään raskasta velvollisuuttaan: korjaamaan haavoitettuja ja hautaamaan vainajia.

VII.

Laski laulellen vesiä,
Ilon lyöden lainenia.

Kannanlahden perukasta soutivat Vesaisen retkikunnan veneet merelle päin ja poikkesivat matkalla puhdasta tekemään kylissä lahden molemmilla rannoilla. Umman, Koudan ja Kieretin isommat kylät sekä joukko pienempiä ryöstettiin paljaksi ja poltettiin. Tultiin tavallisesti yön aikaan kylään, säikytettiin tyrmistyneet nukkujat ulos metsiin ja isännöitiin sitten näiden asunnoilla, kunnes katsottiin ajan olevan lähteä taipaleelle. Silloin sytytettiin tavallisesti kirkot komeiksi lähtörovioiksi. Mitä saalista ei jaksettu mukaan ottaa, se upotettiin jokeen. Sanottavaa vastarintaa ei tavattu missään.

Ja kun taas kylästä soudettiin merelle ja jäljelle jäi liekkien ruskottama taivaanranta, niin rohkealla mielellä soutivat miehet vieraita vesiä, ja kirkkaasti kajahuttelivat Vienan kallioisten saarten rannat ohi kulkevaisten pohjalaisten äänekkäitä lauluja.

Huomattiin kumminkin matkaa jatkettaessa, ettei Ahma ollut jäänyt joutilaaksi, vaan sillä välin kun pohjalaiset meriä soutivat, maalla ollut täydessä puuhassa, lähettänyt varotussanoja ja kerännyt joukkoa. Ja Kieretissä keksittiin, että asukkaat olivat saaneet sanan vihollisen tulosta, sillä kylä oli melkein autio, kaikki olivat kapaisseet metsään. Mutta tavaroitaan he eivät olleet ehtineet korjata, joten saalista siitäkin lähti runsaasti. Kuultiin myös kiinni otetuilta kalastajilta, että Ahmalla jo oli koossa koko suuri miesjoukko, mutta miksi häntä ei näkynyt, miksi hän ei saapunut vastarintaa tekemään ja kyliään puolustamaan, sitä ei voitu käsittää.

Se seikka huoletti ja arvelutti ankarasti retkikuntaa ja vanhemmat miehet kehottivat varovaisuuteen:

— Ne sulkevat meiltä paluutien. Ei voi koskaan tietää, missä ne vaanivat ja mistä hyökkäävät. Me sotkeudumme ehkä vielä koko saaliinemme satimeen, ja voi meitä, jos nyt noiden hurjistuneiden karjalaisten käsiin joudumme!

Niin varotteli vanha Kauppikin muutamalla levähdyspaikalla eräässä Vienan saarella, kun Kieretistä oltiin matkalla Kemin kyliä kohden. Ja usealta taholta kuului kehotuksia:

— Lähdetään kiireimmiten paluumatkalle. Nyt vielä voimme pelastaa henkemme ja saaliimme, vaan myöhemmin on kaikki epävarmaa.

— Niin, jokohan käännetään keulat länttä kohden, tuumaili Krankan Hannukin nolon näköisenä, hänkin saalistaan vaaliakseen.

Mutta olipa toisia, joilla oli toinen mieli ja toiset mietteet; niitä oli nuorten miesten suuri joukko, joka taistelun ja ryöstön kiihottavassa touhussa oli innostunut ja himosi enempiä seikkailuja, suurempaa kunniaa ja isompaa saalista. Ja niiden etupäässä oli Vesaisen Juho.

— Paluumatkasta ei puhettakaan, huudahti hän, nyt soudetaan Solovetiin!

Se retken päämaali oli hänellä koko ajan kauniina ja viekoittelevana kajastanut mielessään. Jo lapsuudestaan saakka hän oli kuullut monenmoisia kummallisia ja tarumaisia kertomuksia tästä vanhasta, mahtavasta luostarista, sen äärettömistä rikkauksista, sen komeuksista, sen kalleuksista ja sen suuresta, isännöitsevästä vaikutuksesta kaikkiin Vienanmerta ympäröiviin seutuihin. Solovetin

monasteri, niin oli hänen isävainajansa usein kertonut, on juuri se ahjo, josta karjalaisten hyökkäykset Pohjanmaalle ovat vuosien kuluessa johtuneet. Luostari tahtoo laajentaa valtaansa ja uskonsa vaikutusala, se tahtoo ulontaa herruutensa ja kirkollisen isännyytensä, vieraan kielensä ja vieraan uskonnon, aina Pohjanlahteen saakka, niinkuin se on sen ulontanut Jäämeren puolelle. Siksi yllyttävät luostarin munkit ja papit heille uskollista Karjalan kansaa alituisiin retkiin Maanselän taakse; heidän vehkeistään ne langat kulkevat, joiden seurauksista Pohjanmaan jokivarret niin usein ovat saaneet kärsiä.

Nuorukaisena hän jo monesti oli haaveksinut päästäkseen kerran musertamaan tuon kuuluisan pesän. Hän oli kuvitellut, kuinka hän sen hävittäisi, polttaisi ja hajoittaisi, levittäisi rauniotkin pitkin saaren rantoja, niin ettei kiveä jäisi kiven päälle. Nuo kullasta kiiltävät kirkot, nuo rikkaat rakennukset, joista hän matkamiehiltä oli niin paljon kuullut, antaisi hän nousta savuna ilmaan, ja sen asukkaat, munkit ja papit, hän joko tappaisi heidän omille raunioilleen taikka sirottaisi menemään kaikkeen maailmaan. Ja saarelle ei pitäisi jäädä paikkaa, jonka alla ihminen saisi sateelta suojaa, eikä ihmistä, joka sateen suojaa tarvitsisi.

Niin hän oli kuvitellut, niin hän oli kehuskellut. Nytkin tällä matkalla olivat hänen ajatuksensa melkein alinomaa siinä pyörineet, hän oli jo edeltäpäin nauttinut tuumastaan ja ihaillut tekoaan. Ja nyt vihdoinkin oltiin mailla. Ainoastaan kappale saaristoa, pari penikulmaa selkää, erotti hänet luostarista, päivän matka vain, ja hän olisi siellä. Nytkö pitäisi hänen luopua suuresta aikeestaan? Ei, ei koskaan.

Tätä hän kuvaili epäileville seuralaisilleen; tavallisesti hän ei ollut monisanainen, vaan nyt hän innostui puhuessaan, hänen sanoissaan oli voimaa ja hänen liikkeissään kiihkoa.

— Tästäkö, luostarin satamasta, me yrittämättä takaisin palaisimme! Ja mistä syystä? Siitäkö, että yksi Ahma kulkee pitkin poltettuja kyliä ja koettaa keräillä kumppaneikseen joitakuita säikähtyneitä miesraukkoja, joilla hän ei kumminkaan uskalla meille vastukseksi tulla. Hiiteen arkuus ja pelko! Nyt on koitunut koston hetki, nyt on voitto tuossa juuri käsissämme, nyt eteenpäin, ja vasta kun luostari on raunioina, silloin takaisin.

— Se on miehen sana, kuului monelta taholta innokkaita huutoja. Nuoret olivat aivan jyrkästi hänen puolellaan. Torvisen Lauri oli hänellä, kuten ainakin, uskollisimpana kannattajanaan, ja Hannukin, joka äsken vielä epäröi, karahti pystyyn ja huudahti:

— Vaikka tuhannen Ahmaa vaanikoon takana, luostarin me sittenkin hävitämme.

Paluumatkasta ei ollut enää puhettakaan, ja hetken neuvoteltua päätettiin yksimielisesti jo kohta lähteä soutamaan Solovetiin päin. Veneet lykättiin vesille ja ruvettiin vastaiseen kiskomaan saaristosta selälle.

Jo yöllä tyynen aikana arveltiin ehdittävän Solovetin edustalle. Vaan eipä voitukaan painaa yhteen ponteeseen. Tuuli nousi, suurelta Vienanselältä kiihtyi ankara itäinen puuska, joka velloi veden kuohuna kohisemaan ja pahasti hytkytti köykäisiä aluksia. Ei auttanut muu kuin kääntyä suojan hakuun ja suurella vaivalla ja vaaralla päästiin vihdoin Kemijoen suun kohdalla olevan korkean Hanhisaaren (nykyisen Kusovoin) kupeelle ja jäätiin siihen säätä pitämään.

Se oli jylhä kalliosaari, jonka korkein huippu itäiseltä rannalta pystynä nousi taivasta kohden. Joutilaina ollen kiipesivät Juho, Lauri ja Kaupin ukko huipulle tähystelemään. Mahtava oli se näköala, joka heidän eteensä levisi, mutta yhteen paikkaan heidän silmänsä kumminkin kohta kiintyivät: suoraan itää kohden näkyivät selvästi kirkkaassa ilmassa Solovetin saaristo ja sen luostari. Kirkkojen kullatut kupolit kimaltelivat päivänpaisteessa tulen karvaisina meren tummaa selkää vasten, ja valkealta hohtivat kiviset seinät. Miehet katselivat kotvasen ääneti. Vihdoin virkkoi Vesainen:

— Et kiiltele sinä enää kauan!

Hän oli voitostaan varma.

Hetken kuluttua huomautti Lauri muuatta luoteesta tulevaa venettä, joka lastun tapaisena kelluili myrskyävällä, aukealla merellä ja suuressa hädässä ollen nähtävästi pyrki samaa saarta kohden. Vihdoin se laskikin saaren pohjoisrannalle, ja miehet menivät katsomaan, mitä kulkijoita ne olivat.

Ne olivat kannanlahtelaisia, pappi ja kolme soutajaa, niiden muassa nuori kalastaja Ontrei. Arvaten ja peläten, että pohjalaiset hyökkäisivät pahaa aavistamattomaan ja varaansa pitämättömään luostariin, olivat kannanlahtelaiset, pappiensa hartaista kehotuksista, päättäneet lähettää sinne varoittavan sanan, ja siinä olivat nyt sananviejät. Myrsky oli katkaissut heiltäkin matkan ja ajanut heidät vihollisten kynsiin. Lypsämällä saatiin ne tiedot venemiehiltä selville.

— Vai semmoisilla asioilla te kuljette, ivaili Vesainen. — Mutta eihän teillä kovin kiirettä liene,

ehdittäneenhän sinne huomenna yhdessä matkassa.

Pappi kumarteli kauhistuneena ja pelosta vavisten sekä teki ristinmerkkejä, tuskan hien pusertuessa otsasta.

— Maltahan, ukko, kumarruksinesi, sitten luostarissa posmiloidaan yhdessä. Tarjennet sielläkin, siellä tulee olemaan hyvä lämmin!

— Tämä "pääpaha" meitä opastaakin luostarin sokkeloissa. Tulit hyvään tarpeeseen.

Niin ilkkuivat nuoret miehet säikähtyneelle papille, sillä aikaa kun vanhemmat koettivat soutajilta saada urkituksi, mitä Ahma siellä mantereella puuhasi ja mitä hänellä oli mielessä. Mutta siitä eivät karjalaiset puhuneet sanaakaan, eivät mihinkään selityksiin ryhtyneet.

Vaan kun pohjalaisten veneille astuttiin, näki Ontrei siellä ryöstetyn lemmittynsä, Kuosmasen Marjan, istuvan Hannun rinnalla. Silloin pojalla silmät salamoivat ja hän karkasi kohti.

— So, so, sievemästi, ilkkuivat iiläiset ja rupesivat miestä kiinni pitelemään. Ja Hannu hyväili tyttöä ja härnäsi:

— Etäämmältä saat nätisti katsoa, mutta hypeltelemään ei saa tulla näin koreata tyttöä. Vai miten — oliko tämä sinun morsiamesi?

Hannu keikutteli tyttöä polvellaan ja kallisti pään suuta suikatakseen. Tytön silmissä kiilsivät kyynel, ja voimatonna hän reuhoili ryöstäjänsä käsissä. Mutta vihan vaahto tursusi Ontrein suusta.

— Ilkut siinä nyt, huusi hän Hannulle, vaan ilkut parahiksi, kun kotiisi tulet! Taitavat olla raiskattuina omatkin morsiamesi.

Ympärillä olevat höristivät pahasti korviaan, vaan Hannu kysyi tyynesti:

— Mikäpä ne siellä raiskaisi?

— Mikä! kähisi Ontrei. — Kyllä Ahma siitä huolen pitää.

— Ahma!?

Se huudahdus pääsi useimpain huulilta. Miehet otettiin tutkitteelle ja vähän komennettua saatiinkin heidät tunnustamaan, että Ahma keräämällään joukolla oli päättänyt lähteä — nyt kenties jo lähtenyt — kostoretkelle Pohjanmaalle. Hän oli huomannut turhaksi kotona taistella ylivoimaa vastaan, kylätkin oli jo hävitetty, tavarat ryöstetty. Sen sijaan hän oli ruvennut houkuttelemaan miehiään kostoretkelle Pohjanmaalle; sillä aikaa kun pohjalaiset ryöstivät ja herkuttelivat Vienan vesillä ja raskailla kuormillaan sieltä palailivat, sopi heidän käväistä tekemässä vähän puhdasta näiden omilla rannoilla. Se tuuma oli viehättänyt hurjistuneita, kostoja janoavia karjalaisia, ja nämä olivat paraikaa varustautuneet matkalle, kun Solovetiin aikovat lähtivät Kannanlahdesta.

— Voi viheliäinen, minkä teki!

— Ja me ollaan täällä!

Nyt oli neuvoja keksittävä, nyt tuumittava, mitä tehdä, mihin kääntyä. Oliko jatkettava entistä suunnitelmaa, hyökättävä luostaria hävittämään ja vasta sen tehtyä lähdeittävä paluumatkalle, vai oliko heti kiireimmän kautta riennettävä kotimatkalle, koetettava, ehdittäisiinkö vielä kotikyliä puolustamaan?

Jälkimmäistä vaativat useimmat. Heillä oli kotinsa mielessään, tuskallisesti huolenaan turvattomat vaimonsa ja pienet lapsensa, jotka jäisivät julman Ahman ja äärimmilleen ärsytettyjen karjalaisten kidutettaviksi. He vaativat pikaista paluumatkaa.

Vai oliko otaksuttavaa, että mitenkään ehdittäisiin kotiin siihen kun Ahma pienemmän joukkonsa ja köykäisten alustensa kanssa? Ja jos ei ollut, eikö ollut parempi täydentää retki täällä ja sammuttaa kerrankin tuo ikuisten kärsimysten ja vaarojen pesä, hävittää Soloveti. Sitä kesti miettiä.

Ahma kulkee tietysti Pääjärven kautta pohjalaisten äskeisiä jälkiä. Siellä on pahat matkat vastavirtaan pienellekin joukolle, vähän veden aikana varsinkin. Pohjalaisten sitä vastoin sopisi kulkea Vienan Kemijokea ylös, sitten Maanselän poikki ja Oulujoen Lentuan ja Kuhmon haaraa alas. Matkat melkein yhtä pitkät, mutta jälkimmäinen hiukan helpompi.

Ehkä ehdittäisiin, ehkä sittenkin, jos oikein ponnistettaisiin, ajoissa perille kotikyliä puolustamaan.

— Koetettava tuota ainakin on.

Se oli yleinen mielipide. Vesainen ei ollut ottanut keskusteluun osaa, hän oli istunut ja miettinyt. Kaksi voimaa hänessä taisteli, ne repivät häntä kahtaalle. Toinen oli viha ja kunnianhimo, ja se houkutteli häntä kaikesta huolimatta täydentämään alkuperäisen aikeensa, hyökkäämään luostariin. Se oli tuossa melkein äänen kuuluvilla — siihenkö se saisi jäädäkin? Toinen voima oli rakkaus, ja se repi kotiin: kotikylä, oma pirtti, oma nuori vaimo kaipasi suojelijaansa, voisiko hän, koettamattakaan heitä pelastaa, jättää heidät varmimman surman suuhun?

— Ah! sitä kirottua Ahmaa. Jospa saisin sinut noiden kourieni rakoon!

Kysyvästi katselivat toiset Juhoa, peläten että hän vielä vastustelisi kotiin lähtöä. Vanha Kauppi tuli häntä vakavasti puhuttelemaan:

— Vesainen, veljeni, älä nyt ole visainen...

— Niin — Juho katkaisi vanhuksen puheen — siitähän ei pääse mihinkään, meidän täytyy palata. Veneet kuntoon! Vielä tänä yönä lähdetään kotiin päin.

Miesten kiirehtiessä lähtöä valmistamaan käveli Vesainen vielä kerran Hanhisaaren pohjoiselle rinteelle, jonne Solovetin luostari kuulti avaran ulapan takaa. Kahta kirikkaammin kimaltelivat nyt laskevan päivän valossa sen kullatut kupolit, ikäänkuin uhitellen voimattomaksi käynyttä vihollista. Katkeran kiukkuisena ojensi Vesainen sitä kohden puristetut nyrkkinsä: hän näytti tahtovan polttaa sen poroksi silmänsä salamoilla!

Mutta veneet olivat jo valmiit, ja pian porisi taas yön hiljaisuudessa vesi pohjalaisten veneiden keulan alla, jotka tyyntyvässä saaristossa nyt oli käännetty Kemin suuta kohden.

Vasta selällä miehet huomasivat, että Hannun veneessä ei ollutkaan enää vankia. "Taisi karata", selitti Hannu rauhallisesti. Mutta toiset tiesivät kuiskata, että karkaamisen laita lienee ollut niin ja näin. Hannun oli, kerrottiin, mieli heltynyt tytön hartaista rukouksista. Tämä oli niin kiihkeästi pyytänyt häntä pelastamaan hänet ja sulhonsa Ontrein, että Hannu oli laskenut hänet menemään. Ja siinä lähdön touhussa oli vene Hanhisaaren pohjoiselta rannalta lähtenyt nopeasti viilettämään ulapalle.

Siinä istui onnellisena Ontrei vielä onnellisemman morsiamensa rinnalla ja ponnisteli toisten Kannanlahden miesten kanssa voimiaan soutuakseen vielä korkeasti kuohuvan aallokon halki luodetta kohden, kotoiselle rannikolle. Mutta pappi ei ollut veneessä. Ontrei oli palatessaan nähnyt hänen jäävän veriinsä makaamaan Hanhisaaren kalliolle.

Vesainen oli näet kiukusta kuohuen veneelleen palatessaan nähnyt tuon kavalannäköisen mekkoniekan lymyilevän siellä kivien lomassa, ja hänestä sen kasvoilla oli näyttänyt olevan ilkkuva hymy. Harmistuneena oli Juho silloin huudahtanut:

— Sinä ainakaan et mene Solovetiin kertomaan sen pelastumisesta ja meidän pettymisestämme!

Ja kirveensä hamaralla hän oli musertanut ukolta pääkallon.

Tarina kertoo, että Solovetin pyhät munkit olivat sittemmin tämän vainajan muistoksi pystyttäneet Hanhisaaren huipulle kiviristin, joka sitten vuosisatain kuluessa, kuumottaen kauas merelle, on ollut kaikkien ohikulkevain pyhiin vaeltajain nähtävänä ja jonka kohdalla Vienan rantalainen aina on hartaana tehnyt ristinmerkkinsä.

VIII.

Kostohon minäkin koito,
Kostoksi kovaosainen
Mittaelin miekkojani,
Kannoin kaunista asetta
Noille Pohjolan perille,
Pimentolan pientarille:
Surmaksi oman sukuni,
Kateheksi kantajani.

Pitkänlaisen, kapean merenlahden päässä, Kemijoen suussa olevan Merikosken pohjoisrannalla, sijaitsi silloin niinkuin nytkin Vienan Kemin kaupunki eli pogosta. Sitä kohden souti nyt pohjalainen retkikunta aamuisen päivän sarastaessa.

Maine tästä retkikunnasta oli jo levinnyt pitkin Vienanmeren länsirannikkoa ja saapunut Kemiinkin asti. Tuo verinen maine oli sielläkin herättänyt pelästystä ja kauhua: millä hetkellä tahansa saattoi tuhoava joukko hyökätä kaupunkiin, jättääkseen senkin jälkeensä suitsuavaksi raunioksi. Kiireen vilkkaa olivat kemiläiset siitä syystä sälyttäneet kampsunsa kokoon ja rientäneet pelastamaan mitä suinkin kuljettaa saattoivat metsiin, soitten ja arojen taakse. Huonompi väki, vaimot ja lapset, siirrettiin myöskin sinne, miehet keräsi Kemin sankari, Iin retkeltä tunnettu Kuisma, yhteen ja viipyi niiden kanssa kotosalla tehdäkseen ainakin jonkin verran kiusaa viholliselle, kun se kohti hyökkäisi.

Tuolta se nyt tulikin. Lahti vilisi kohta mustanaan vihamiesten veneitä. Kemiläiset katselivat mieli haikeana kaupunkiaan ikään kuin sanoakseen sille viimeiset jäähyväiset.

Mutta pohjalaiset eivät ryntääkään suorastaan kaupunkiin. Toiselle puolen joen he Merikosken alle laskevat veneensä ja lähtevät viipymättä kiskomaan niitä koskenkorvista ylöspäin.

Mitäs tämä on? Onko niillä jokin viekkaus mielessä? Kemiläiset seuraavat suuresti jännittyneinä ja uteliaina tuota pitkää, mustaa miesjonoa, joka aivan rauhallisesti ja mistään välittämättä vetää veneitään kosken päälle, kaupungista ohi. Eivätköhän aiokaan tehdä hyökkäystä?

Ei, ne jatkavat vain. Merikosken yläpuolella nousevat veneisiinsä ja lähtevät sauvomaan hyvää kyytiä ylöspäin. Ja Putkuokosken alla nousevat taas rannalle vetämään.

Tuopa jo vähän harmittaa Kuismaa, joka sitä kulkua vastapäiseltä rannalta tähystelee. Hän oli toki toivonut saavansa tapella ja osoittaa kuntoaan kotikyläänsä puolustaessaan...

— Ei, niitä pitää lähteä jälkeen ajamaan, päättelee hän.

— Pysytään rauhassa kotona, kun saadaan pysyä, kehottavat toiset. Mutta Kuisma valitsee joukosta kolmisenkymmentä reipasta miestä, soutaa joen yli ja hyökkää taimmaisten venekuntain kimppuun, toki vähän väylänmaksua ottaakseen. Muutaman veneen he anastavat, toisen kaatavat, ja kahakka syntyy jokiahteella. Mutta edellisistä veneistä saapuu apua, ja Kuisma peräytyy metsään.

Mutta sieltä hän jatkaa alinomaista sissisotaa, kun pohjalaiset taas lähtevät veneitään vetämään. Vesainen neuvottelee miestensä kanssa, ja päätetään matkueesta lohkaista miesjoukko vihollista torjumaan, sillä aikaa kun toiset jatkavat nousua kosken vihaisten korvien päälle. Lauri Torvisen johdolla karkaa miesparvi vaanivan Kuisman kimppuun ja ajaa hänet kerran toisensa perästä pakoon. Se on vaivalloista kulkua, mutta päästään kumminkin kosken päälle suvantoveteen ja siinä astutaan veneisiin.

Vielä viimeisen kerran hyökkää Kuisma veneennousupaikalle saamaan aikaan häiriötä, joka syntyykin kiirehtivässä ja ahertavassa miesjoukossa. Viimeisen kerran ryntää Lauri miehineen häntä karkottamaan, sillä aikaa kun toiset ehättävät joelle. Kuuma kahakka syntyy lepikossa törmällä, nuolet sinkoilevat, keihäät välkkyvät, miehiä kaatuu molemmilta puolin. Vihdoin taas Kuisma peräypi, pohjalaiset kiirehtivät veneilleen kukin missä paikan saa, joutuisasti lasketaan joelle, soudetaan selemmä rannasta ja riennetään toisten jälkeen. Miehiä huomataan kyllä poissaoleviksi, mutta ei tiedetä, ovatko eksyneet toisiin veneisiin, ovatko ehkä kaatuneet — ei ole aikaa sitä nyt ruveta tutkimaan, täytyy vain voiman takaa painaa eteenpäin.

Mutta rantaääräällä Putkuokosken niskassa makaa äskeisellä taistelupaikalla pajupehkon alla mies ja katsoo, kuinka vene toisensa perästä katoaa joen mutkan taakse. Hän makaa siinä kyljellensä, koettaen turhaan kohota ryntäilleen. Voimat pettävät, jäsenet raukeavat, veri pulppuaa virtana rinnasta, punertaen karkean kauhtanan ja valuen siitä rannan nurmelle. Juuri lähdön hetkenä oli vihamielinen nuoli lennähtänyt lepikon takaa, osunut syvälle miehen rintaan ja kellistänyt hänet pensaan alle.

Se on Lauri Torvinen. Hän oli itse ensimmäisenä ja viimeisenä miehenä seisonut vihollista vastassa suojellakseen toveriensa paluutietä, seisonut vielä taistelussa, kun toiset veneille työntyivät... Ja huomaamatta että Lauri haavoittuneena ja pyörtyneenä oli törmälle vaipunut, soutivat nämä pois...

Siinä hän makasi, ei yrittänytäkään enää nousemaan, voiman lähteet olivat juosseet kuiviin. Sammumaisillaan olevat katseet seurasivat kaivaten ja kaihoten viimeisiä veneitä, jotka niemen taa kääntyivät. Siellä menivät muut ... hän jäi veriinsä makaamaan vieraalle törmälle ... makaamaan ja kuolemaan... Ei jäähyväistervehdystä hän saanut kotiin lähettää sureville omaisille, ei hän toverin kättä saanut hyvästiksi puristaa — yksin piti kuolla kaukana kotimaasta vihollisen tylyllä rannalla... Väsynyt silmä tarkkaa virran vilkasta kulkua, kuinka aallot kepeinä hyppelivät ja sukeltavat nielevään

pyörteeseen... Luomi laskeupi alas ja pää heilahtaa olkapäätä vasten...

Lopussako...? Ei, ei vielä saa tuoni tulla, ei raski hän vielä erota näin nuorella iällä. Vielä hän tahtoo elää, hän janoo elämää, hän kurottaa heikon käsivartensa ikäänkuin tarttuakseen kiinni johonkin pelastukseen... Käsi haparoi tyhjää ja retkahtaa alas. — Jano, niin tulinen jano on hänellä, jospa hän saisi kielelleen viileän pisaran. Tuossa virtaa raitis vesi hänen allansa, virtaa kuin elämän virkistävä lähde ... mutta hän ei pääse sen äärelle. Eikö hän jaksaa ryömiä kahta sylvä saadakseen sammutetuksi tuon tulisen poltteen? Hän nousee ryntäilleen — ei, ei jaksaa, täytyy vaipua alas. Suonenvedon tapaisesti hän kääntyy selälleen, keikahtaa törmän äyräälle — ja jo vyöryy hän omasta painostaan alas. Tuskan korahdus pääsee lävistetystä rinnasta... Mutta siinä on vesikivi, siinä on vettä. Hän kurottaa kaulansa alas ja juopi, ahmii, nielee... Oih! kuinka hän nauttii ja hekkumoipi; hän painaa päänsä viileään virtaan, juopi, juopi...

Se virkistää tuo raikas vesi, mutta huumaa samalla, ikään kuin nousisi päähän. Ja hän tuntee taas elinvoimaa jäsenissään, kääntyy istumaan ja tempaa nuolentyngän rinnastaan. Viimeinen veri pulpahtaa ulos, vaan hän ei sitä huomaa, jonkinlainen kalvo kiertyy hämärtämään hänen katsettaan. Hän on olevinaan taistelun tulisessa touhussa, näkee liekkien leimuavan ja kuulee sotahuutojen kaikuvan, itse hän intoa hehkuen heiluu eturivissä, huiskuttaa tapparaansa ja Vesainen hänen rinnallaan huutaa: "Oikein lankomies, iskepä niin..."

Mutta sekin huumaus laukeaa, hän ei kestä istumassa, horjahtaa kiveltä kyljelleen, ja käsi putoo veteen... Se on niin raikasta tuo vesi, hän juopi taas... Ja uusi utuinen mielikuva ajelehtaa hänen himmeäin silmäinsä edessä. Hän seisoo hangella joentörmällä ja katselee mielihyvin tuota nuortea impeä, joka kärsimätönnä kuin kesytön varsa hioo suksiaan hankeen. Sen hipiä on niin hieno, sen poski niin punainen ja povi aaltoilee tasaisesti kuin metsälammen laine... Se on Johanna, hänen lemmittynsä... Vaan nyt se jo kiidättää mäkeä alas, irtautunut tukka lepattaa valloillaan tuulessa, ja notkeasti huojuu tuo sokea varsi... Vaan se horjuu jo ... oih! pyöräyttää ... se huojuu, lepattaa ilmassa, himmenee, häviää usvaiseen pilveen...

Nuorukaisen kalpea pää notkahtaa kiveä vastaan, käsi solahtaa veteen, ja haavoitettu rinta korahtaa vielä kerran, huoahtaa — ja laskeupi.

* * * * *

Mutta toverit soutivat jo kaukana, yhä pyrkien länteen päin. Pysähtymättä, levähtämättä tekivät Pohjanmaan miehet raskasta päivätyötään, painoivat menemään koko päivän yhtenä rupeamana; suvannot soudettiin, virrat sauvottiin, kosket vedettiin. Illalla saavuttiin ärjyvän Usmankosken alle ja jäätiin siihen yöksi, viskaututtiin nurmelle makaamaan uupuneina ja hervottomina kuin susien ajama porolauma. Vasta siellä huomasi Vesainen, että Lauri oli poissa. Hänet oli viimeksi nähty Putkuokosken niskassa — Juho arvasi hänen kohtalonsa ja suri vilpittömästi ja syvästi taatuinta sotatoveriaan, uskollisinta ystäväänsä.

— Jos yksin olisin määräämässä, lähtisin vielä yön selkään häntä hakemaan ja hautaan edes saattamaan.

— Sääli nuorta miestä, todisti Kaupin ukko. — Mutta nyt täytyy enemmän ajatella eläviä kuin kuolleita, pelastaa, mitä pelastaa voi.

— Niin, niin, kiirehtiä pitäisi, vakuutti Juhokin, ja jäi miettiväksi.

Hänestä kului matka niin kovin hitaasti, hän olisi tahtonut ilman kautta lentää tuon kuudettakymmentä peninkulmaa leveään erämaan halki, joka hänet erotti Pohjanlahden rannikosta ja siellä olevista omaisistaan. Varsinaisena tuskana häntä herkeämättä vaivasi se ajatus, että hänen verivihollisensa Ahma samaan aikaan riensi toista vesistöä pitkin noille samoille paikoille ja että se mahdollisesti ennen häntä ehtisi perille. Hän laski molempien reittien päivät ja päivätaipaleet ja tuli aina siihen masentavaan päätökseen, että Ahma sittenkin saattoi ehtiä ennen. Oi, jospa voisi painaa yöt päivät yhteen pohteeseen — mutta ei voi. Miehistö ei jaksaa.

Jo Merikosken alla oli veneitä kevennetty ja kevennettiin vieläkin. Pari venettä oli kokonaan jätetty Putkuokosken kuohuihin, oli näet miehistöstäkin, vaikka paljon ei oltu retkellä vastarintaa kohdattu, sentään toistakymmentä miestä kaatunut Kannanlahdessa ja Kemin suussa. Mutta raskaaksi kävi kulku sittenkin. Levätä olisi usein pitänyt, mutta aikaa ei olisi ollut.

Aamulla ani varhain nostatti Vesainen taas miehensä liikkeelle. Usmanan pienen kylän varat otettiin eväiksi mukaan ja niin kiirehdittiin lyhyin levähdyksin taas kulkua koskisia vesiä myöten ylöspäin. Toisen päivän iltana oli ehditty Jyskyjärvelle, mutta silloin huomattiin, että sellaista kyytiä oli mahdoton pitemmältä jatkaa. Taivas satoi vettä tulvanaan, märkinä ja uupuneina ei miehistä suurin osa sanonut voivansa yhteen puuskaan, yötä kunnolleen lepäämättä, lähteä vaikeille vetotaipaleille. Eikä Vesainen

voinut heitä siitä moittiakaan. Mutta hänestä tuntui, ikään kuin joku sisäinen voima olisi sittenkin pakottanut häntä viipymättä rientämään edelleen.

— Montako on joukossa miestä sellaista, jotka minun matkaani lähtevät? kysyi hän äkkiä yöpaikassa.
— Minä koettaisin painaa edeltä.

— Mutta mitä se hyödyttäisi? kysyi joku epäillen.

— Hyödyttäisi se. Ahman joukko ei voi olla suuri, miesten paljoudella me ei siellä kumminkaan isoja tehdä, tärkeintä on, että harvatkaan ajoissa ehtivät perille. Onko lähtijää?

Kolmisenkymmentä rotevaa iläistä, joille kodit ja perheet olivat enemmän huolena kuin uni ja lepo, tarjoutui kohta lähtemään. Neljästä veneestä tyhjennettiin kaikki saaliit pois, ja niillä miehet lähtivät pari tuntia levähtyään Maanselän poikki. Muu joukko jäi Krankan Hannun ja Kaupin ukon jäljestä johdettavaksi.

Se vasta menoa oli. Yöt päivät taivallettiin, vetopaikoilla olivat kaikki miehet aina aisoissa, järvitaipaleilla vain vuorotellen nukahtivat veneissä tunnin silloin, toisen tällöin. Veneissä vuoronperään syötiinkin, maissa ei viivytty missään. Päästiin siten Kuhmon vesille ja siitä taas myötävä virta nopeammin kuljetti alaspäin. Koskissa oli esilaskijana vanha oulujokelainen, joka ne vedet oli ennenkin laskenut. Oulujärvellä teki vastatuuli harmia ja melkein ylikuonnollista voimaa vaadittiin miehiltä, että he sittenkin läpi myrskyn pysähtymättä sen poikki soutivat. Kun Vesaisen veneessä miehet kaikki olivat niin uupuneet, että jo mielivät epätoivoon langeta, silloin tarttui Juho, jonka jättiläisvoimia jännitys ja mielenkiikko vielä oli karaissut, yksin airoihin ja kiskoi eteenpäin miestensä levätessä. Toiset veneet ponnistelivat perässä.

Näin päästiin vihdoon eräänä kirkkaana elokuun aamuna Pyhäkosken alle ja hetkinen levättiin Muhoksen kylässä. Vihollisesta ei sinne ollut vielä mitään kuulunut. Mutta Vesaisella ei kumminkaan ollut malttia enää jokea myöten kulkea edemmä, hän päätti jättää veneet siihen ja miehineen suoraan poikkimaisin selkosta rientää Alakiiminkiin ja Iijoen suulle. Sillä sinnehän Ahma oli tulossa — lieneekö jo tullutkin.

* * * * *

Jos Vesainen ponnisteli ja kiirehti Oulujoen vesistöjä kulkiessaan, niin yhtä suurta kiirettä piti Ahmakin Iijoen latvoilta laskeutuessaan. Hän arvaili, että Vesaisen joukon oli täytynyt ennemmin tai myöhemmin saada tiedot heidän lähdöstään, vaikka sitä salassa oli pidettykin, ja että se pian takaapäin rientäisi heidän kintereilleen. Kaikki saattoi riippua muutamista päivistä, riippua siitä, milloin Vesainen tuon tiedon oli saanut. Ja hänellä itsellään oli pienempi joukko — tuskin 90 miestä oli hän ehtinyt saada kokoon — ja se joukko oli surman oma, jos Vesainen se tavoittaisi taikka jos siltä paluutie katkaistaisiin. Hän käsitti, että koko tuo hänen retkensä oli uhkarohkeutta, sillä hänen suunnitelmansa perustui yksinomaan siihen otaksumiseen, että Vesainen palaisi Oulujoen vesistöjä ja että hän itse joukkoineen, kostoretkensä tehtyään, ehtisi Iijokea myöten paluumatkalle ennen tämän tuloa.

Edellinen otaksuminen oli hänestä melkein varma, jälkimmäinen huoletti. Ja sen vuoksi hän rauhatonna myötään kiirehti kulkuaan, hoputti miehiään, pitenti rupeamia, lyhenti levähdyshetkiä. Ja ravakasti matka sujuikin, tiet olivat vanhastaan tutut. Ahma tiesi olevansa ainakin muutamia päiviä edellä, vaan montako?

Oltiin jo ohi vetotaipaleista, virtaavaa jokea soluttiin sukkelasti alaspäin, kosket laskettiin milloin melalla, milloin köydellä, mutta aina onnellisesti. Pudasjärvellä mieli sama vastatuuli, joka Vesaista kiusasi Oulujärvellä, hidastamaan Ahmankin matkaa, mutta tukevasti soutaen päästiin senkin päähän, ja virta lähti nopeasti viemään veneitä Haapakosken kuohuvaa köngästä kohden.

Sitä eivät karjalaiset olleet ennen koskaan laskeneet, mutta nyt ei olisi Ahma mitenkään joutanut vedättämään veneitä rantoja myöten. Ja kun muutamassa niemessä Pudasjärven länsipäässä tavattiin vanha kalasteleva uudisasukas, niin Ahma heti ehdotti, että tämä otettaisiin mukaan laskijaksi.

— Osaatko laskea könkään? kysyi Ahma ankaralla äänellä ukolta.

— En mene takuuseen.

— Etkö ole laskenut koskaan?

— Olen minä oman veneeni, mutta teidän veneitänne en tiedä.

— Elä kiertele, sinä osaat jos tahdot. Ja sen sinä tiedät, että sinun on koetettava. Jos vilppiä sinussa näen, niin auta armias sinua!

Väkisin vietiin ukko laskemaan. Osa miehistä nousi, painoa keventääkseen, rantaan juoksemaan, muut jäivät veneisiin, jotka ohjattiin ensimmäisen, ukon laskeman veneen perästä. Ensimmäisestä kovasta putouksesta laskettiin onnellisesti, nyt oli vain kappale koskivettä vielä jäljellä ja sitten toinen, matalampi köngäs — sileä suvanto siinti jo edessäpäin. Ja ukon vene laskee täyttä vauhtia könkään kuohustoon; niskassa sen tosin kova aalto täytti puolilleen, vaan eheänä se sittenkin solui suvantoon.

Mutta toisen veneen täytti sama kuohu kokonaan; se vääntyi väkisin poikkiteloin hyrskyä vastaan, keikahti, upposi ja tuli kappaleina köngästä alas. Kolmas vene koetti karttaa tuota vaarallista aaltoa, mutta karahti kallioon ja meni säpäleiksi. Neljäs samoin. Veneiden laitoja, eväsarkkuja, aseita, airoja, hukkuvia tai hukkuneita karjalaisia uiskenteli valloillaan poukamassa kosken alla ja kierteli pyörteen silmää, sillä välin kun yhä uusia veneitä laskee samaa turmiota kohden. Muutamat niistä pääsivät alas, toiset upposivat kuohuun taikka katkesivat vaanivaa kalliota vastaan. Kun viimeinen vene oli könkään alle saapunut, laskee Ahma, joka henkensä kiireessä koetti poukamassa pelastella hukkuvia miehiään, että useimmat hänen veneistään olivat särkyneet ja miehistöstä monta hukkunut. Hän karjui vihoissaan, hän itki ja sadatteli Jumalaa ja itseään.

— Ja se on sinun syytäsi kaikki! huusi hän julmistuneena laskijaukolle, kun tämän rannalla kohtasi. — Tahallasi laskeutui niin läheltä kuohun kuvetta.

— Olisinhan sitten itsekkin hukkunut... Eivät osanneet tulla perästä.

— Elä puolustele, tahallasi teit, eikä sulle armoa anneta!

Ei ukko ehtinyt paljoa rukoilemaankaan. Silmät kiukkua säkenöiden kuristi Ahma häntä niskasta, painoi pään alaspäin, työnsi kasvot jokeen ja piti siinä, niin verkalleen ja kiduttamalla hukuttaen vanhuksen. Sitten potkaisi menemään jokeen.

Ahma kähisi suuttumuksesta ja pettymyksestä; hän hyppeli ja repi tukkaansa. Tämä oli surma koko retkelle! huusi hän. Miten nyt matkaa jatketaan? Miehet kyllä olivat enimmäkseen pelastetut — suuri osahan oli kulkenut maitse alas — mutta millä pelillä kuljettiin edelleen, kun veneet olivat säpäleinä?

Ei auttanut muu kuin ruveta korjaamaan niitä joita korjata voi, ja panna miehiä hakemaan Pudasjärven harvoilta uudisasukkailta lisää veneitä. Mutta siihen meni koko päivä ja yö, ja vasta seuraavana päivänä päästiin jatkamaan matkaa.

Se oli harmillinen viivytti karjalaisille, ja Ahma aavisti että se oli heille kallis viivyttys. Tuolla ajalla on Vesainen ehtinyt kulkea kymmenen peninkulmaa ja saapuu nyt ehkä pahimmoilleen perille. Vaan ei auta. Matkaa täytyy jatkaa kahta tulisemmin, perille täytyy päästä.

Ja perille karjalaiset pääsivätkin. Oli Pertun-päivän aamu, kun he Illinsaaren kupeitse soutivat ja laskevat veneensä Iin kirkon yläpuolelle samoihin valkamiin, joista pohjalaisten retkikunta kolmatta kuukautta sitten oli lähtenyt jokea ylöspäin, viemään hävitystä Karjalaan ja Vienan rannoille. "Köyhän velka ei kauaksi joudu", ilkkuivat karjalaiset törmälle noustessaan. He olivat saapuneet maksamaan täydellä mitalla. Ahman viha oli hetytymätön, se janoisi kosta. Ja nyt hän sai kosta.

Ei ollut kulunut kuin puoli vuotta siitä, kun Ahma viimeksi kävi Iijoen suulla. Silloin oli työ jäänyt kesken, ainoastaan muutamia taloja oli kirkonkylästä tullut ryöstetyksi ja poltetuksi, ja tapellen oli hänen täytynyt väistyä omalle maalleen. Nyt hänellä oli tilaisuus täydentää työnsä; kylät olivat turvattomia, miehet kaukana retkillä eikä heidän kotiin tulostaan ollut tietoa; vaimoja, vanhuksia ja lapsia vain oli taloissa. Ja hän täydensi työnsä perin pohjin.

— Tehkää selvää jälkeä, neuvoi hän miehilleen, kun nämä hajaenisivat ryöstämään. — Kannanlahdessa töröttävät uuninkiuksat pystyssä; tasoittakaa täällä nekin.

Eikä miehille paljoa kehoitusta tarvittu. Taloista tupruava savu himmensi kohta päivän säteet, ja säkeniä räiskyi torvena rannoilta jokeen. Vaan itse ei Ahma viitsinyt lähteä koko nuotontekoon eikä teurastukseen, se oli hänestä liian halpaa työtä, se ei ollut urhon työtä, kun ei saanut miesten kanssa miekkoja mitellä. Hän käveli pappilaan "kirkon avaimia noutamaan", piti hän katsoa, oliko kirkossa mitään mukaan otettavaa, ennenkuin se tuleen pistettiin.

— Tuttu talo — eikö terveeksi sanota vierasta? ivaili hän tupaan astuessaan.

Naiset juoksivat vapisten karsinaan, vaan vanha, valkohapsinen kirkkoherra astui pelättyä vihollista vastaan ja rupesi rukoilemaan armoa kylälleen ja kodilleen.

— Mitä sinä ukko armosta höpiset, mitä armoa ne iläiset meillä ovat tehneet... Vai et sitä tiedä, no, lähdet meidän kanssa Kannanlahteen katsomaan, se tekee hyvää vanhalle miehelle. Mutta nyt tule oppaaksi, ota avaimet, käydään kirkossa ensiksi.

Hän raastoi vanhuksen mukaansa. Mutta vanhan Henrikin poika, joka palveli isänsä kappalaisena, oli jo edeltäpäin juossut kirkkoon, noussut torniin ja ruvennut läppäämään kirkon kelloa, joka oli pitäjän kesken sovittu varotusmerkki, kun vihollinen oli tulossa. Ahma arvasi juonen ja huusi hurjistuneena, niin että mäki kaikui:

— Heitä pois se helinä, heitä henkesi kaupalla!

Mutta nuori pappi soitti, heilutti kelloa voimansa takaa, varoittaakseen etäämpänä olevien talojen asukkaita pelastamaan edes itsensä ja karjansa. Eikä hän hellittänyt hihnasta, ennenkuin kaksi karjalaista tuli häntä alas raastamaan.

Kirkon edustalla seisoi Ahma julmistuneena hänen edessään.

— Se oli viimeinen soittosi, mies!

Ja kädessään olevalla raskaalla kirkon avaimella paukautti hän kappalaista päähän, niin että tämä hengetönnä vaipui maahan isänsä jalkoihin.

Pian oli kirkkokin liekeissä. Sen läheisen talon pihalta kuului karjalaisten ilkeää naurun rähäkkää, ja Ahma siirtyi sinne katsomaan laahaten vanhan kirkkoherran mukaansa. Talo paloi, ja miehet nauroivat eräälle nuorelle vaimolle, joka revityin vaattein, hapsset hajallaan, kerran toisensa perään syöksyi palavan tuvan ovea kohden, josta eräs partasuu karjalainen aina viskasi hänet takaisin.

— Lapseni, lapseni! huusi nainen ja hyökkäsi uudelleen, vaan aina sama temppu. Ja sille miehet nauroivat. Hymähtäen astui Ahma savuavaan tupaan, kantoi sieltä käsivarresta pyörtyneen lapsen.

— Tätäkö sinä vain tahdot?

Hän oli ojentavinaan lapsen vaimolle, mutta lyödä romauttikin samalla sen pään kiveä vasten murskaksi ja viskasi sitten raadon äidin syliin.

Onneton äiti katsoi hetken runneltua aarrettaan. Jäsenet vapisivat ja silmät rupesivat mulkoilemaan, ja hänen kasvonsa väentyivät äkkiä katkeraan, kamalaan nauruun, mielipuolen onttoon, julmaan nauruun.

Hetkeksi vaikenivat ilkkuvat karjalaisetkin. Mutta vanha kirkkoherra laskeusi polvilleen pihamaalle, suuntasi kasvonsa taivasta kohden ja rukoili:

— Herra, armahda meitä, herra, armahda sinä meitä!

Karjalaisilla ei ollut aikaa tuhlata eikä kauan yksillä paikoin huvitella; jo samana päivänä, Iin kirkonkylän vielä palaessa, Ahma lähti miestensä kanssa retkeilemään toisiinkin kyliin. Hänellä oli aie — koska aikaa näytti riittävän — pistäytyä Oulunsuussa asti yön aikana puhdistamassa ja höyräyttämässä sen suuria, varakkaita taloja. Mutta sinne mennessä piti poiketa Kiiminkiin, sen hän oli vannonut jo sillä hetkellä, jolloin Vesainen Kannanlahdessa hänen tupansa ovea särki, se retki oli hänellä koko matkan ollut suurimpana nautintona ja vahingonilona mielessään. Siellä, päävihollisen pesässä, hän itse tahtoi tehdä puhdasta ja kotona pilkanneiden harmiksikin hän sieltä aikoi viedä Vesaisen kauniin sisaren mukaansa Vienaan.

Parikymmentä miestä jätettiin veneitä ja tavaroita vartioimaan, muut lähtivät astumaan etelään päin, jotta hiekkainen kangas tömisi.

Ennen päivänlaskua oltiin jo Vesalassa, sinne näet suunnattiin kulku suorastaan. Talo oli melkein autiona, niityllä olivat Tapani ja Helinä ja muu väki, Anni yksin oli talossa lehmiä odottelemassa ja heinämiehille iltakeittoa keittämässä. Niissä askareissa hän puuhaili kodassa ja hyräili itsekseen kaipauksen säveltä ikävöidessään kauan poissa ollutta miestänsä.

Silloin lennähti ovi auki. Pitkä, roteva, ruskeapartainen mies katsoi ovelta ja huudahti Annin nähdessään melkein iloisena:

— Hoo, ei ole talo autio, on ainakin yksi eläjä; ja kun yksi on, niin tulee kai useampiakin. Oletko sinä Vesaisen vaimo?

Miehen murteesta ja ulkomuodosta arvasi Anni heti, mistä oli kysymys; hän näki kohta useampia partaniekkoja vilahtelevan pihalla. Ja sen tiedon masentamana vaipui hän sanaa puhumatta penkille istumaan, kätensä hän vain kieraisi ristiin ja katsoi tylsästi eteensä.

— Sen näkyö olevan, — hyvä saalis, herkkupala, tarinoi Ahma ja istui lähemmäs muka hyväilemään naista, pirullinen hymy huulillaan. Anni vetäytyi säikähtyneenä peremmä. — Soo, älä arkaile ollenkaan, ei sinun tarvitse pelätä, että miehesi tulee näkemään, jos istutkin minun polvelleni. Minä tiedän missä

hän on, hän risteilee Vienan lahtia ja keräilee saalista kotiin eukolleen tuodakseen, ha, ha...

Vaan äkkiä hän muisti, ketä hän oikeastaan oli hakemassa, ja kysäisi:

— Mutta missä on talon tytär, oma rakas menneentalvinen helluni — hä? Niitylläkö on — vai niin, no tulee kai kotiin yöksi — ohoo, näkyvät tulevan heinämiehet, koska puuroa keitetään. Mutta lämmitäpäs nyt, mutso, matkamiehille sauna, oikein tulinen kyly, niin saadaan kylpeä ja sitten nukkumaan — eikö niin?

Raskain askelin astui Anni saunalle. Kauheita nämä ovat palveltavia, mutta mitäpä auttaa näin vartioituna ja turvatonna niskoittelemiseenkaan. Sitä hän ajatteli, että kunpa edes lapset — niin hän kutsui Helinää ja Tapania — arvaisivat olla taloon tulematta, itsehän hän kumminkin on mennyttä kalua. "Miksi menit, Juho, ja jätit minut yksin!" huokasi hän, tuskaan ja pelkoon uupumaisillaan.

Tuvassa olivat miehet isännöineet, kantaneet ruokia esiin ja ruvenneet syömään. Silloin helähti joelta iloinen, kirkas, lapsellinen laulu.

— Siinä on lintuni, huudahti Ahma, hyppäsi pystyyn ja juoksi rantaan. Siihen laskivatkin juuri heinämiehet. Selin törmään seiso Helinä rannalla. Äkkiä hän kuuli takanaan askeleita, kääntyi — ja näki Ahman edessään.

Usein olivat viime talvesta nuo kasvot, tuo ryhti kajastaneet hänen mielessään. Se oli ollut jonkinlainen itsepintainen, sairaallosainen mielikuva, joka oli häntä ahdistellut unissa ja valveilla, jota hän usein oli koettanut karkottaa, mutta turhaan. Se kuva oli kuin lumottu häneen, hän ei päässyt siitä irti. Nyt hän näki sen elävänä edessään, ei tiennyt oliko se unta vai totta, silmät tuijottivat vain suoraan eteen. Mutta kun Ahma kädet ojossa juoksi häntä vastaan huutaen: "no nyt et pääsekään käsistäni" — kirkaisi tyttö ja lankesi silmilleen maahan. Toiset rannalla olijat eivät pelon vuoksi pitkään aikaan päässeet paikaltaan päkähtämään ja juoksivat sitten pakoon. Ahma kiirehti nostamaan Helinää ylös, kantoi hänet käsivarsillaan kappaleen rinnettä myöten ja istui sitten siihen mättäälle, puolipyyryyksissä oleva tyttö polvellaan.

— Älä sinä pelkää, lintuseni, puhui hän, en sinulle pahoja aio. Sanoinhan jo viimein, että kainaloiseksi kanakseni sinut vien, ja onneton se, joka sinulle paha sanaa uskaltaa virkkaa. Kannanlahdessa meillä on elämä yhtä hyvää kuin täälläkin, ja käymme joskus täälläkin asioissa. Ja kun veljesi Juho vasta tulee Vienan puolelle, niin käsi ojossa käyn vastaan ja sanon: "Terve taloon, lankomies, jätäpä keihäs porstuaan...!"

Helinä kuunteli kuin huumauksissaan tuota puhetta. Hän ei ollut oikein tajullaan, ei voinut jäsentää liikuttaa, mutta hänen katseensa olivat kuin kiinni juotetut tuon väkevän miehen tulisiin silmiin. Sydäntä ahdisti, hänen olisi tehnyt mieli huutaa, mutta ääni ei kulkenut ... eikä hän tiennyt oikein, miksi hän huutaisi. Tämäkö nyt oli se verinen mies? Ja noin leppeästi soi sen ääni. Vai pilkkasiko se, oliko tuo kaikki katkeraa ivaa? Ei, se tuntui niin suoralta, niin varmalta.

— Tyynny tyttöni, älä pelkää, jutteli Ahma leppoisasti kuin lapselle. — Tällä kertaa sinua en jätä, vaan parasta on, että lähdet mieluosiolla. Senpä tiedät, että huonomman miehen voit avioksesi saada kuin Ahman...

Mutta tytön ruumis vapisi vielä hänen polvellaan ja kasvot olivat liikkumattomat kuin nukkuneen. Sitä se Helinä siinä ajatteli, että voisivatko Juho ja Ahma sopia? Voisiko hän elää tuon miehen kanssa?... Ja sekin oli kuin jokin unen hämärä utukuva, tuollaisen painajaisen unelma, joka pelotti ja hirvitti, mutta jota hän ei voinut ravistaa päältä...

Hän tunsu tuon pelätyn miehen sivelevän hänen kiharoitaan ja puristavan hänen vyötäreistään, eikä hän kumminkaan voinut valittaa eikä itkeä...

Mutta samalla rupesi outoja ääniä kuulumaan pihalta päin ja metsän rinnasta. Kuului miesten huutoja, meteliä ja kirouksia. Ahma hypähti pystyyn, juoksi törmälle eikä ehtinytkään enää taakkaansa vaalia, heitti sen pellon ojaan pökerryksissään ja pyörtyneenä ja juoksi pihaan.

Siellä oli toiset tuumat edessä. Vesainen miehineen oli saapunut. Muuan nuori karjalainen ei ollut tullessaan malttanut olla ohi mennessä sytyttämättä tien varrella olevaa täysinäistä heinälatoa. Siitä nousut savu oli näkynyt kauas poikkimaisin rientäville ja vielä kiirehtänyt heidän kulkuaan.

Pihamaalla siinä syntyi tappelu tulinen. Vesaisen väsyneet miehet olivat harvalukuisemmat, mutta vihaisesti he häikäilemättä iskivät kiinni viholliseen, joka ensiksi tyrmistyi arvaamatonta hyökkäystä. Karjalaiset olivat joen puolella pihaa, iiläiset metsän puolella ja siitä hyökkäsivät vuoron perään toinen toistaan vastaan, väistyivät väliin Vesaisen vasta alulle paneman uuden tuvan taa ja ryntäsivät taas. Molemmat päälliköt, joiden mielessä useat sattumat olivat idättäneet niin katkeran

mieskohtaisenkin vihan toisiaan vastaan, seisoivat taas kerran silmä silmää vasten, ja ne silmät liekitsivät tulisemmin joka lyönniltä mikä vaihdettiin. Miehiä kaatui; vuoroin toiselta, vuoroin toiselta puolen jäi mies tantereelle taistelevain jalkoihin. Aurinko oli laskenut, elokuun ilta kävi pimeäksi, tuskin näki enää mihin löi. Muuan karjalainen ehti kumminkin taistelun kiireessä viskata palavan tappuratukon olkiläjään navetan kupeelle, navetta syttyi palamaan, ja sen roihuavassa valossa jatkettiin kahakkaa.

Juhon rinnalle oli hänen nuori veljensä Tapani ehättänyt taistelemaan; heinähanke oli hänellä aseena, ja sillä hän hosui kuin mies. Juho itse iski melkein vaistomaisesti, itsetiedottomasti; hän oli matkasta, valvonnasta, huolista ja taistelusta niin väsynyt, että tuskin seisaallaan kesti, ja hän näki, miten hänen miehistäänkin moni aivan uupumuksesta retkahti tantereelle. Mutta masentumiseen ei ollut aikaa, hän iski vain, muuta ei ollut hänellä ajatusta eikä tunnetta, kuin että hänen verivihollisensa oli siinä hänen edessään. Mutta äkkiä hän saa kolauksen sivultapäin, tuntuu pistos vasemmassa olassa, hän horjahtaa, kaatuu... Ahma syöksee kuin kotka kaatuvaa kohden ... vaan peräypi, Tapanin hangon kärki on tunkeutunut syvälle hänen reiteensä. Hurjana kääntyy Ahma nuorukaista kohden, hänen keihäänsä välähtää, ja Juho näkee veljensä verisenä kaatuvan vierelleen. Vielä kerran ponnistaa hän voimiaansa, ryntää ylös, hyökkää eteenpäin; hänen tapparansa huojuu entistään hurjempana, kaksi karjalaista kaatuu kohta sen painosta... Samassa hän näkee vihollisen väistyvän. Ahma nilkuttaa erääseen toveriinsa varaten, nurkan taa metsää kohden, ja toisetkin häviävät samaa tietä. Metsän rintaan asti seuraa Vesainen jäljellä olevain miestensä kanssa, edemmäs eivät jaksa. Vihollinen katoaa yön pimeyteen, he itse palaavat pihalle, horjahtavat siihen pitkälleen...

Siinä makaa Vesainen läähättäen ja tuijottaa synkästi palavan navettansa liekkeihin. Tuossa siis tulos hänen kostoretkestaan, siinä voitto ja maine ja vaivain palkkio! Kuolleena makaa tuossa hänen vierellään hänen nuori, viaton veljensä, siihen se kaatui häntä puolustaessaan. Kuolleina taikka haavoitettuna lepäävät siinä pitkin pihaa enimmäkseen hänen parhaista miehistään, itsellään kirvelee hänellä haavoitettu olka, veri valuu pitkin kylkeä, eikä hän käsivarttaan jaksa liikuttaa, ei uupumukselta kykene paikaltaan päkähtämään haavaansakaan tukkiakseen... Apeat mietteet vain hänen mielessään risteilevät.

— Kotoisen pihani on taas veri tahrannut, sodan tuli syö tuossa sen hiiltyviä seiniä. Kylät ovat taaskin poltetut, kenties kokonaiset pitäjät... Minun syytäni kaikki! Rakkaat omaiseni, vaimoni, sisareni, missä nekin ovat? Missä? Ei ole näkynyt. Onko tappanut vihollinen vai vienytkö...?

Häntä puistattaa se ajatus, hän koettaa nousta ylös hakemaan omaisiaan. Ei jaksa, jalka huojuu, hän horjahtaa istumaan. Ja kyynel kiertyy vihdoin silmään miehisen miehen, rautainen luonto sulaa kerrankin, yli voimainsa jännittynyt tahto hervauttaa ja laukeaa.

— Miks'en voinut minäkin kaatua toisten kanssa, huoahtaa hän, miks'en kuolla pois koko kurjuudesta?...

Sitä hän synkkänä mietti, voimatonna istuen pihansa verisellä nurmella yön pimeässä. Silloin laskeupi pehmoinen käsi takaapäin hänen kaulalleen, hän tuntee tutun äänen kuiskaavan:

— Juho!

— Anni!

— Sinä olet haavoittunut, annas kun pesen ja sidon haavasi.

— Missä on Helinä?

Kuullen nimeään mainittavan nousi tyttö siltä paikalta, johon oli taistelun alussa makaamaan jäänyt, ja astui kuin unissakävijä pihalle.

— Tuossa on tyttökin, hänkin toki pelastunut!

Helinä käveli kohti, katsoi veljiään, jotka vierekkäin makasivat nurmella, toinen kuolleena, toinen haavoitettuna, katsoi muita kaatuneita ja kysyi:

— Kaatuiko Ahmakin?

— Pakoon taisi päästä, vaikka revittynä, mutta merkkinsä se tuohon jätti, sanoi Juho, osoittaen Tapania.

Silloin lankesi Helinä polvilleen kaatuneen veljensä rintaa vastaan, ja kyyneleet, joita pelko oli koko taistelun ajan rintaan tyrmistänyt, pulpahtivat vihdoin valtoinaan esiin.

IX.

Oi emoni, kantajani,
Ellös olko milläkänä,
Milläkänä, tuollakana,
Tuvat uuet tehtänehe,
Paremmat osattanehe,
Pohjola soittanehe,
Lemmon kansa kaattanehe.

Valkoinen lippu liehuu sauvoimen nokasta joka veneen keulassa, joka seuraavana pyhänä laskee Iijoen riveissä olevaan Ruununsaareen, pitäjän yhteiseen hautuumaahan. Ja niitä laskee sinne paljon, useimmista pari, kolme. Muutamille on jo arkku ehditty tehdä, toisille on ainoastaan neljä lautaa lyöty kehukseksi, vielä toisia tuodaan käärittyinä loimiin, purjeisiin taikka palttinoihin. Kiireen vilkkaa luovat miehet hautoja, suuria, yhteisiä hautoja, mutta ei tahdota sittenkään ehtiä saada koloa maahan niin monelle kuin olisi tulijoita.

Limingan vanha kirkkoherra on saapunut toimittamaan hautausmenoja; omassa pitäjässä ei näet ole enää yhtään pappia jäljellä, kappalainen kaatui kirkon edustalle, ja kirkkoherra-vanhuksen veivät vialaiset vankina mukaansa. Kirkkomäellä, taivasalla, kirkon raunioiden vieressä, on aamulla pidetty jumalanpalvelus, johon koko tuo kovaa kokenut kansa hartaasti otti osaa. Nyt on koko kansa keräytynyt hautuumaalle peittämään multiin vihollisten hävityksen uhrit, koston ja sodan hedelmät. Murheiset ovat kasvot ja kaiho kertoo käytös. Jokaisella on joku omainen itkettävänä. Mikä kaatui Vienan maalla, mikä Vesaisen pihalla, minkä tappoi vainolainen kodin omissa nurkissa.

Vesainenkin seisoo siellä äänetönnä närettä vastaan nojautuneena ja katselee synkästi tätä surullista toimitusta. Vaikka hän siteessä kantaakin haavoitettua käsivarttaan, on hän kumminkin lähtenyt saattamaan velivainajaansa hautaan ja tekemään pitäjäläisilleen tiliä teostaan. Sillä vaikka vialainen luuli, että koko Vesaisen retkikunta oli hänen kanssaan Pertun-päivänä palannut ja siinä pelossa suoraa päätä yötä myöten lähti painamaan Iijokea ylöspäin paluumatkalle, vieden saaliit ja vangit mukaansa, niin ei jäljelle jäänyt retkikunta vielääkään ollut saapunut kotikyliin. Ja siitäkin oltiin huolestuneina.

Vesaisesta tuntuu, että ne kyyneleet, joita täällä vuodatetaan, huokaukset, joita kuuluu kalmiston hiljaisista lehdoista, syyttävät häntä. Hän huomaa, että ne ankarat sanat, joita vanha kirkkoherra haudalla puhuu sotaa, vihaa ja kosta vastaan, suuntautuvat häntä kohden. "Viha synnyttää vihaa, kosto kosta, veri verta", puhuu pappi. "Mitä kertovat nämä poltetut talot, hävitetty temppele, silvotut ruumiit ja runsaat kyyneleet? Ne todistavat, että joka miekkaan rupee, se miekkaan hukkuu. Kehoittakootpa ne samalla teitä kaikkia, jotka nyt seisotte näiden surullisten hautojen partailla, vastaisuudessa muistamaan, että kosto ei ole ihmisille annettu, opettakoot ne meitä kaikkia nöyrinä ottamaan vastaan sen vitsauksen, joka meille annetaan, nielemään vihan ja jättämään koston Herralle..."

Koko seurakunta näytti yhtyvän hänen ameneensa. Vesainen vain seiso i syrjässä siimeksessä puuhun nojaten, ja monet mietteet hänen mielessään risteilivät. Oliko hän todellakin niin pahoin rikkonut? Olihan hänellä koko ajan ollut oman kotiseutunsa paras mielessään, olihan hän tahtonut tyrmistää tuon alituisen maanvaivan sen omilla pesäpaikoilla... Erehdystäkö se oli ollut kaikki...? Toimeton nako täällä sitten pitäisi ristissä käsin istua ja avuton na odottaa, milloin vainolainen yön aikaan hyökkää nukkuvaan kylään ja tappaa lapsetkin vuoteilleen...? Ja silloinkaanko ei saisi kosta, eikö saisi mitenkään purkaa katkeruuttaan ja sydämensä sappea, eikö osoittaa ilkityön tekijälle, miltä se itselle tuntuu...? Ei, se olisi vääryyttä, eihän ihminen voi olla muu kuin ihminen... Kärsinyt hän oli itse, kärsinyt kovemmin kuin kukaan, mutta hän tiesi, että hän oli tehnyt mitä oli voinut...

Sitä hän synkkänä mielti vielä, kun jo vene toisensa perästä lähti soutamaan pois päin kalmiston rannasta. Astui silloin harmaaparta vanhus, isävainajan sotatovereita, hänen rinnalleen, tapasi olasta ja virkkoi:

— Joko karkasi tarmo Vesaisestakin, joko meni luonto? Isävainajaltasi se ei mennyt.

— Ei. Vielä kuollessaan hän kehoitti koston.

— Ja pojastako polvi huononee?

— Sanovat minun kovin pahoja tehneen.

— Kuunteletko sinä akkoja ja pappeja? Vaan minä sanon, että sinä olet menetellyt kuin mies, ja niin sanovat muutkin, jotka tietävät mitä taistelemisen on. Karaise mielesi, nuori mies, sinua vielä tarvitaan.

Vielä sinun haavasi paranee ja vuorosi tulee iskeä.

— Vielä minä tahdonkin iskeä, tahdon vielä kerran nähdä Ahman silmästä silmään!

— Oikein. Se on miehen mieltä miehen päässä. Nyt lähdetään taas elävien ilmoille.

Kun kirkkorahvas jälleen saapui kirkkorantaan, soutivat siihen juuri Vesaisesta jäljelle jääneet iiläiset. He olivat veneineen Oulunsuun kautta kiertäneet ja saapuivat nyt mereltä päin. Se oli reipasta, tervettä joukkoa, josta vähitellen levisi rohkeutta masentuneiden kotimiestenkin mieliin. He tiesivät jo, että vainolainen oli ollut vierailemassa, eikä hävityksen näky heitä siis äkkiarvaamatta masentanut. Olivatpa iloisiakin, kun taas soutivat kotirannoilleen ja saivat kohdata omaisensa. Siinä tapasi taas äiti kaivatun poikansa, puoliso sai heittäytyä oman miehensä kaulaan ja tyttö tapaili arkana ikävällä odotetun sulhonsa kättä. Tuotiin tuomisia, veneen täydet tuliaisasia, vaatteita, hopeata ja vaskea jaettiin jo törmällä omaisille. Veneissä oli elämistä ensi aluksi, kyllä sitten taas uutta hankitaan, lohduttelivat miehet.

— Mutta talon ne polttivat, vietävät, valittaa siinä muuan eukko miehelleen.

— Vai polttivat! No, rakennetaan uusi ja entistä ehompi. Emme niitä mekään siellä polttamatta jättäneet.

— Ja vaari vanhan kun tappoi partaniekka...

— Vai tappoi vaarin; mutta vanhahan tuo jo olikin.

— Pikku Jaska se kuoli säikähdyksestä, kertoo eräs nuorikko itkien miehelleen.

— Pikku Jaskako, mitä sanot, oma pikku Jaskani? Niinkö säikähti pieni peipposeni, jolle juuri toin vaskikellon heluksi. Itkettäpä minuakin. Mutta, eukkoseni, — saadaan uusi — —

Syvä oli se haava, minkä taas tämä retki oli iiläisten elämiseen iskenyt. Varsinkin oli kirkonkylä ja jokivarsi tuhkana. Sitä haavaa poti monta vuotta. Mutta mieli toipui sentään pian masennuksistaan, ja horjumattomalla sitkeydellään kävi kansa rakentamaan uutta elämistä vanhoille raunioille. Talo kohosi entisen sijalle, karjaa kasvatettiin uutta ja kesantoon päässyt pelto kynnettiin auki ja kylvettiin siihen siemen säilymään tallessa talven yli lumen alla ja kasvamaan leivän seuraavana suvena.

X.

Miekkaa Pohjola hioili,
Tapparata tahkoeli,
Piti viikkoista vihoa,
Ylen kauaista kaetta.

Kesätyöt oli Pohjanmaalla tehty, elot leikattu missä leikattavaa oli, riihet puitu, ja käsissä oli pimeä, sateinen syksy.

Syysmyöhällä lokakuussa pidettiin siihen aikaan Oulujoen suussa suuret markkinat. Sinne purjehti laivoja Turusta, Tukholmasta, Raumalta, jopa joskus Riiasta ja Lyypekistäkin asti tuodakseen koko maakuntaan välttämättömiä elatusvaroja ja tarvekapineita, suoloja, jauhoja, rautaa, hamppuja, ja viedäkseen sieltä eläinten nahkoja, kaloja, tervoja ja voita. Useita näitä kaukaisia laivoja oli nytkin ankkurissa salmessa taikka satamassa joen suussa Linnansaaren alla. Mutta vielä enemmän oli siellä pitkin rantoja kuin pinottuina rantamaalaisten omia veneitä, suurempia ja pienempiä. Oulunsuun markkinoille purjehtivat näet silloin vielä rantalaiset Kokkolasta Tornioon asti, ja sisämaalaiset riensivät sinne myöskin joko soutaen jokia pitkin tai metsäpolkuja astellen, kaikki vaihtamaan itselleen metsän ja karjan tuotteita vastaan tärkeimpiä tarvekaluja pitkän talven varaksi.

Olipa silloin muutaman viikon ajan elämää ja liikettä näillä muuten hiljaisilla seuduilla. Veneitä tuli ja meni, tavaroita kannettiin rannalle, ostajia keräytyi siihen; tingittiin, tarjoiltiin, käänneltiin, punnittiin. Suurin liike oli kumminkin noiden kaukaa tulleiden laivojen edustalla ja kannella; siellä säkkejä auottiin, kyseltiin hintoja ja hierottiin kauppoja.

Rannallekin Merikosken alle olivat kauppasaksat rakentamiinsa lautakojuihin levittäneet tavaroitaan näytteille, ja siinä oli kiiltokalua monenkinmoista, mikä katsojan silmää hiveli ja vietteli ostamaan. Siinä edustalla kulki varsinkin nuorta väkeä runsaasti edestakaisin, nauttien jo pelkästä katsomisestakin,

siinä tapasivat tuttavat toisensa, ja se oli alituisena kisapaikkana pitkin päivää.

Siinä kulki Vesalan emäntäkin eräänä päivänä nuoren kälynsä kanssa. Olivat edellisenä iltana tulleet Juhon seuraamina markkinoille, joilla molemmat olivat ensi kertaa, ja olipa heillä nyt ihmettelemistä kaikkea sitä uutta komeutta katsellessaan. Outoa väkeä vilisi mustanaan edestakaisin, vieraita kasvoja näkyi kaikkialla, vaan kuului sentään joukosta joku tuttavakin tervehtivän.

— Ka, onhan täällä kiiminkiläisiäkin, puhui Krankan Martta-muori, kun Johannan kanssa ostoksiltaan heitä kohden kuupitti ja tuli tervehtimään pulleana ja mahtavana kuin ainakin. — Mutta miks'ette ole taloon tulleet, kun kerran mailla olette, Helinäkin, sinä jota sinne meille kohta pitemmäksikin aikaa odotettaneen ... niin, niin, veretpähän kasvoihin karahtivat.

— Kuinka pitemmäksi ajaksi? kysyi Anni muka oudostellen.

— No etkö sinä tiedä, vaikka salaistahan tuo vielä lieneekin. Mutta näin meidän kesken puhuen niin kuuluuhan niillä nuorilla olevan vähän yhteisiä puuhia.

— Vai niin, ja minä olen luullut että sinne kotivävy meille otetaan, kun on miehistä puute, jutteli Anni puoleksi leikillään. Sillä tiesihan hänkin vähän niistä Hannun tuumista, mutta tiesi myös, että Helinä siitä puhuttaessa oli kammoksunut joutumistaan äkäisen Martta-muorin miniäksi.

— Mitä kotivävyä? kysyi Martta melkein suuttuneena. — Onko siitä jo tietoa?

— Eikö mitä, kiirehti Helinä vastaamaan.

Mutta Anni jatkoi vieläkin muoria kiusatakseen:

— Onhan niitä siellä kotikulmallakin miehiä, vaikka niitä on tapettukin.

— Hoo, ihmetteli Martta-muori ja melkeinpä kiivastui. — Sitä minä olen aina sille Hannulle sanonut että se on vetelys — ilman se vielä jääpi ja poikamieheksi, jos se tuolla tavalla jatkaa. Mitä se onkin sillä peliä: kiehahtaa tänäpäpä sinne ja huomenna tänne, naurattaa kaikkia naisia eikä sitten pidä kiinni yhdestäkään. Mikä ne lie meidän lapset pilannut. Tämäkin Johanna, se hylkii hyviä kosijoita, mutta viisastut sinäkin tyttö, kunhan aikasi olet sitä herraspoikaa haaveksinut, joka sinua keväällä imarteli. Nyt minä toki luulin, että Hannulla oli vakavimmat tuumat, mutta näin se aina vitkastelee. Mutta kerrankin minä sille totuuden sanon...

Muori oli saanut mielensä aivan kuohuksiin kiihotetuksi, hän melkein kähisi haukkuessaan sitä poikavetelystään. Vesaisen suku oli arvossa pidettyä koko Pohjanmaalla, ja Martta oli jo ollut hyvillään, että sieltä saataisiin arvokas emäntä Krankkalaan, mutta siihen poikaan sitä ei koskaan tiennyt luottaa.

— Ehkäpä se Hannu vielä ajattelee sitä Vienan tyttöä, jota se jo kuuluu ruvenneen tänne kuljettamaan, vaikka sitten matkalle jätti, pisti taas Anni väliin.

— Mitä Vienan tyttöä — venakoitako tänne, höpsistä! Mutta tuossahan tuo itse tulee... Hannu! ... selittäköön nyt itse asiansa.

Hannu tuli ja tervehti hyvin ystävällisesti kiiminkiläisiä, Helinän kättä varsinkin kauan puristi. Vaan Martta kiirehti heti selittämään:

— Vesalaan kuulutaankin kotivävy hommattavan.

— Tottako, Helinä?

— Ei kuin leikkiä.

— Mutta se voisi olla tottakin, jatkoi muori ja antoi siinä tiellä pojalleen jo aluksi pienen nuhdesaarnan. Sitten hän kutsui Annin sekä Helinän Krankkalaan. Hannun piti mennä voudin luo, jossa joukko Pohjanmaan miehiä oli koolla ja johon Juhokin oli lähtenyt. Sieltä hän lupasi tuoda Juhon mukaansa Krankkalaan.

Tätä kokousta varten se oli Juho oikeastaan tullutkin markkinoille neuvottelemaan toisten pitäjän miesten kanssa. Paljon muuta markkina-asiaa hänellä ei ollutkaan, ryöstetystä talosta ei ollut paljon myötävää — haava käsivarressa oli vielä syyskesän aikana pitänyt häntä metsänkäyntiinkin kykenemättömänä. Mutta Vienan puolelta oli taas kuulunut pahoja uutisia, ja ne hänet ajoivat liikkeelle. Ne iiläiset, jotka siellä äsken olivat käyneet lunastamassa pois vanhan kirkkoherransa ja muut vangit, olivat kertoneet, että vienalaiset varustautuivat pelottavaa vauhtia. Muiltakin kulkijoilta oli kuulunut, että jo heti Vesaisen joukon lähdettyä oli siitä retkestä pelästyneinä Solovetin luostaria ruvettu uudelleen muurittamaan ja varustamaan; sinne oli hankittu tykkeitä ja pyssyjä ja näitä jälkimmäisiä oli suuret määrät jaettu talonpojille. Sen lisäksi oli sinne tilattu sotaväkeä. Kahden voivodin komennolla oli

sinne tuotu monta tuhatta miestä julmia tataareja, joita oli sijoitettu sekä luostariin että siihen uuteen linnaan, jota nyt parastaikaa rakennettiin Suman pogostaan. Pelättävä oli, että sieltä piankin tulisi tapahtumaan uusi hävitysretki Pohjanlahden rannikolle.

Näistä huolettavista uutisista oli miesten kesken syksyn kuluessa paljonkin keskusteltu ja tuumittu oli, että pitäisi vielä kerran laittaa valitus Ruotsin hallitukselle ja pyytää sotaväkeä maakuntaa suojelemaan. Sillä kun vainolaisella on säännöllistä sotaväkeä apunaan, ei Pohjanmaan kansa sitä enää yksin jaksakaan torjua. Niistä seikoista oltiin nyt neuvottelemassa ja voudille puhumassa. Mauri Yrjönpojan talossa oli koolla miehiä joka pitäjistä, talonpoikia ja pappeja, ja he pyysivät, että vouti veisi heidän toivomuksensa hallitukselle perille.

— Menkää itse Ruotsiin pyytämään, kehoitti vouti. Minä olen asiasta kirjoittanut monta kertaa. Paremminkin tepsisi, jos itse menisitte.

Mauri Yrjönpoika ei omasta puolestaan tahtonut kovin paljoilla valituksilla rasittaa hallitusta, hänet muistettiin siellä kyllä muutenkin. Mutta mielellään hän soi että kansa itse valitteli, paremmin huomattaisiin kuinka huonossa tilassa maakunta oli.

Liminkalaisista muutamat epäilivät, tokko tällaiseen toimenpiteeseen olisi syytä; he olivat vieläkin kopeasti varmoina, että heidän väkirikkeisiin kyliinsä ei vainolainen kumminkaan uskalla tulla. Vaan vanha Kauppi osoitti vaaran tällä kertaa etupäässä uhkaavan juuri heitä.

— Iin kylät ovat paljaina, sanoi hän, ne on kahdesti ryöstetty puolessa vuodessa. Jos vainolainen nyt tulee, niin ei se lihin tule, vaan hyökkää suoraan joko Kemiin tai Liminkaan. Ja kun vienalaisilla nyt on sotaväkeä apunaan, niin eivät ne arkaile hyökätä suorastaan tänne, varsinkin jos tietävät, ettei täälläkään minkäänlaista varustusta ole.

— Niinpä taitaa olla, miettivät silloin liminkalaisetkin. Ja yksimielisesti päätettiin lähettää lähetyskunta suoraan Ruotsiin kuninkaan luo pyytämään tältä suojelusta uhatulle maakunnalle.

Lähetyskuntaan valittiin Kalajoen kirkkoherra Ljungo, Juho Vesainen ja Hannu Krankka. Jo kahden viikon perästä nämä miehet päättivät lähteä Oulunsuusta Hannun omalla laivalla Tukholmaan. Valtakirjat kolmen pitäjän puolesta kirjoitettiin, ja onnea toivottivat toiset miehet lähteville, kehoittaen heitä suoraan ja vakavasti kuvaamaan hyvälle kuninkaalle kansan avutonta tilaa, — he luottivat siihen, että hän ei heitä ainaseksi jättäisi julman vihollisen myötäan ryöstettäväksi ja rääkättäväksi. Ja hyvin toivein ja rohkaistuin mielin erosivat Pohjanmaan miehet, palatakseen kukin kotipitäjäänsä kertomaan, että apua oli odotettavissa. —

— Nämä pojatpa lähtevät maailmaa katselemaan ja puhuttelemaan kuninkaita ja korkeita hallitsijoita, kehuskeli Hannu, kun rehennellen Juhon kanssa astui Krankkalan tupaan. — Eikö käy kateeksi, tytöt?

— Ota minut mukaasi, pyysi Johanna, silmät intoa hehkuen.

— Ettäkö saisit siellä tavata sen nuoren herran, joka sinua täällä keväällä mielisteli? Maltahan, sisarueni, vielä se Bagge tänne palaa. Ja tänne tulee sotaväkeä ja sotaherroja ja pulskaa elämää. Eikä sitten sinunkaan, Helinä, enää tarvitse pelätä Ahman tulevan ryöstämään...

Niin intoili Hannu antautuen kuten ainakin kokonaan sen uuden mielijohteen valtaan, joka hänet kullakin hetkellä sai innostumaan. Hän oli iloinen kuin vasikka, hyppi ja nauratteli koko perekuntaa hullunkurisuudellaan. Hymähdellen katseli häntä Juho: aina herkkä liekkiin leimahtamaan, mutta yhtä herkkä laukeamaan!

Illan iloksi laittoi Martta-muori hypyt Krankkalaan, johon kutsui valiojoukon markkinanuorisoa. Tanhut tömisi tanssijajoukon alla, hilpeästi helähteli nuorten nauru, ja mielihyvin sitä vanhemmat ihmiset katselivat nauttien viljalti tarjottua talon vankkaa olutta. Annin silmät kiintyivät erityisesti seuraamaan Johannaa, joka hehkuvin poskin siellä heiluili korskeimpana kukkana tyttöjoukossa. Ja hänelle muistui niin elävästi mieleen velivainajansa, Lauri. Siitähän sillä pojalla oli ollut hiljainen tuuma viedä emäntä Torvisen vanhaan kotiin Kemiin; monesti se oli Johannaa lemmittynään maininnut, vaikk'ei, ujo kun oli luonnoltaan, vielä ollut kosia ehtinyt. Siellä se nyt veli makasi kuolleena kaukana vieraalla maalla...

Kun Johanna sattui tanssin lomassa hänen vierelleen istahtamaan, kysäisi Anni:

— Et tainnut itse tietääkään, että sinulta sulhasmies jäi kesällä Vianaan?

— Lauriko? Kelpo poika, vaan arka. Minulla pitää olla sellainen tulinen mies, jolla on rohkeutta käsiksikin käydä...

— Semmoinenko kuin se nuori herra? ivaili vieressä istuva tyttö.

— Juuri semmoinen. —

Hannu pyöritteli palavissaan ja täydessä touhussa kylän tyttöjä, mutta Helinää hän varsinkin koetti hyvitetellä. Mutta hiljaisena kuin ainakin pakeni tyttö usein seinävierellä istuvain riviin. Sitä Martta-muorin silmät vähän huolestuneina seurasivat, ja tanssin välillä hän tapasi poikaansa hiasta kiinni ja vei porstuaan.

— Laitakin nyt asiasi Helinän kanssa selville, häpeäksihän tämä muuten talolle kääntyy. Sen on naittaja täällä, parasta olisi, jos saataisiin kihlajaiset valmiiksi jo tänksi illaksi.

— Ja ne saadaan, vakuutti Hannu.

Kuumasta pirtistä pistäysi Helinä hetken kuluttua pihalle ja käveli yksin jokiahteelle. Hannu riensi jäljestä, ja samassa tuokiossa hän oli jo työlle asiansa ajanut. Mutta Helinä loi katseensa maahan ja vastasi arkailleen:

— Ei lie minusta näin ison talon emännäksi, sinä tarvitset toimekkaamman — ja äitisi myös. Ja sinullahan on niin monta valilla.

Hannun masentui luonto, ja omatuntokin rupesi häntä soimaamaan, että näihin rukkasiin voipi olla omaakin syytä, hän kun aikoinaan oli ollut vähän hulivili ja nytkin oli siitä Vienan tytöstä niin paljon puhuttu.

— Ethän lie sydämellesi sitä pannut, kun leikkiä laskin sen karjalattaren kanssa?

— Eikö mitä, muuten olen vain mielestäni niin nuori ja höperö, lapsi vielä.

— Mutta siitähän vartut.

— No anna sitten olla vastaiseksi.

Hetki oli tuskallinen vähän molemmille. Mutta äkkiä nosti Helinä katseensa, ja kiireesti, ikään kuin jouduttaakseen sanojaan, hän kysäisi:

— Kuule, tuosta karjalattaresta muistui mieleeni... Jos sinä olisit hänet tänne tuonut ja vaimoksesi ottanut, niin olisitko sitten vielä lähtenyt sotimaan hänen sukulaisiaan vastaan ja hävittämään hänen kotiaan?

— Enhän minä sitä niin paljon aikonutkaan...

— Et, mutta jos olisit aikonut...?

— Ka, mistä sinulle se nyt päähän pälkähti?

— En tiedä ... näet nyt kuinka höperö minä olen. Ajattelin itsekseni sitä juuri äsken...

— Enpä olisi tainnut lähteä. — Mutta usko pois, enhän minä sitä venakkoa aikonutkaan, vaikka se näkyy mieltäsi kaivelevan. Mutta nyt minä näytänkin ja vannon, etten toista tyttöä enää katselekaan enkä huoli, jos en sinua saa.

— Älä vanno.

— Vannon!

Nolona palasi hän tupaan eikä enää puuttunut nuorten tansseihin. Taas oli luonto lauennut. Mutta kun Martta-muori ehätti häneltä kysymään, mitä hän oli toimittanut, vastasi hän vältellen:

— Kesken se vielä on.

— Kaikki sinulta aina jääpi kesken!

Helinä istui tuvan portailla toisten tyttöjen rinnalla, mutta heidän leikkipuheitaan hän ei kuunnellut. Sitä hän mielti siinä samaa asiata, jota hän niin monesti ennenkin oli itseksensä miettinyt, josta hän oli uneksinut öin ja päivin: Olisikohan Ahma vielä tullut Iin kylää ryöstelemään, jos se hänet olisi mukaansa vienyt vaimokseen? Eiköhän se olisi pitänyt lupaustaan, ettei enää koskaan tulisi Pohjanmaan pitäjiä hävittämään? Ja olisikohan Juhokaan sitten enää lähtenyt Ahman taloa polttamaan, jos tiesi hänen siinä olevan emäntänä? Eikö Juhosta ja Ahmasta olisi voinut tulla ystäviä? Ja jos olisi voinut tulla, niin mieluummin hän, Helinä, olisi lähtenyt Ahmalle kuin Hannulle!

Se oli hänen lapsellisen mielensä suuri, salainen kysymys, jota hän viime loppiaisesta asti oli hautonut mielessään. Jo silloin oli Ahma hänet niin lumonnut, ettei Helinä saanut häntä karkotetuksi mielestään. Ja tytön hiljaisissa haaveissa oli tuo julma soturi muuttunut leppeäksi mieheksi, joka voi rakastaa ja jota voisi rakastaa... Niin se oli hänestä kesälläkin tuntunut, vaikka hän kyllä vapisikin tuon pelätyn miehen käsissä... Mutta usein oli senkin jälkeen hänessä uudistunut se kysymys: miksi eivät Ahma ja Juho voisi elää ystävinä? Voisiko hän sen ystävyuden saada aikaan?

Sitä hän haaveili kuuntelematta toisten tyttöjen pilapuheita ja pistosanoja.

Seuraavana aamunakin, kun hän Juhon ja Annin seurassa purjehti Oulunsuun satamasta merelle päin ja kun laitaiseen luovimalla pyrittiin Kiiminkijoen suulle, hän istui veneen pohjalla ja mietti sitä. Puolella korvalla hän vain kuunteli, mitä Juho ja Anni perässä keskustelivat. He juttelivat siitä Tukholman matkasta, ja Anni valitti, että hänen miehensä taas jättää hänet yksin. Hän kertoi, miten hän oli ikävöinyt ja itkenyt ja kärsinyt koko menneen kesän, miten hän oli öillä valvonut ja pelännyt vihollisen tuloa ja miten puolikuoliaaksi oli säikähtänyt, kun Ahma yht'äkkiä ilmestyi ovelle.

— Jätät meidät taas turvattomiksi. Ei tiedä, minä päivänä se Ahma taas voi pihalle hiihtää. Kahdesti se jo on Helinäkin ollut viemässä, kolmannella kerralla se ei meitä kotiin jätäkään.

Juho istui hetkisen mietteissään. Tuota hän jo oli ajatellut ja huolehtinut paljon enemmän kuin Anni saattoi aavistaakaan. Mutta hän oli kerta siinä asemassa, että hänen ei sopinut kieltäytyä kuntalaisten luottamustoimesta.

— Ei auta, sanoi hän. — Ja tuskin se Ahma vielä hetiaikoihin hiihtämään kykenee, se kuuluu saaneen Tapani vainajan hangosta siksi hyvän tällin.

— Vaan jos se kykenee, niin meille se taas ensimmäisenä työntyy.

Juho ei vastannut mitään, hänen täytyi myöntää, että totta se oli. Ahman viha häntä kohtaan oli yhtä tulinen kuin hänen oma vihansa Ahmaa kohtaan. Hetkinen istuttiin Vesaisen veneessä ääneti ja katsottiin, kuinka alus kepeästi hyppeli aaltojen yli pohjoista kohden, tuulen purjetta pullistaessa. Äkkiä kääntyi Helinä perään päin ja kysäisi:

— Voisitko sinä, Juho, koskaan leppyä Ahmaan?

— Ahmaan — en koskaan.

Taas istuttiin sanaa puhumatta, ja kotvasen kuluttua virkkoi Helinä taas:

— Mutta luuletko, että Ahma voisi leppyä sinuun?

— En. Hän ottaa minulta hengen, missä sen vain saapi — mutta minä sen otankin häneltä!

Helinä tuijotti miettiväisenä, silmiään räpäyttämättä, kauan aikaa hyrskyviin aaltoihin. Ja vielä kolmannen kerran hän kysyi matalalla äänellä silmiään kohti nostamatta:

— Ettekö siis voisi sopia millään ehdoilla?

— Niinkö Ahma ja minä? vastasi Juho vitkastellen purjenuoraa kiinnittäessään. — Emme millään ehdoilla.

XI.

Salon synkimmän sisässä,
Korven kolkon kainalossa,
Näkevi salaisen saunan,
Piilopirtin pikkaraisen
Kahden kallion lomassa,
Kolmen kuusen kulman alla.

Vain Ahvenanmerellä oli syksyinen myrsky vähän hätää näyttänyt Pohjanmaan miehille, jotka pienoisella jahdillaan purjehtivat Oulunsuusta Tukholmaan, muuten oli matka ollut aivan vaaraton, vaikka vuodenaika olikin myöhäinen. Krankkalan vanha kippari tunsu väylät, osasipa hän luovia Tukholman kapeavetisen, kauniin saaristonkin läpi aina Määlarin laskuun asti, ja eräänä iltana he

laskivat jahtinsa satamaan aivan kuninkaallisen linnan alle. Valitut lähetysmiehet, Kalajoen kirkkoherra, Juho Vesainen ja Hannu Krankka, nousivat maihin, laivamiesten toimeksi jätettiin myöä ja tarpeellisiin tavaroihin vaihtaa ne maalaistuotteet, joita mukaan oli otettu.

Ljungo Tuomaanpoika oli jo ennen Upsalasta käsin käynyt valtakunnan pääkaupungissa ja osasi opastaa äkkinäisiä tovereitaan, jotka eivät ennen elässään olleet oikeata kaupunkia nähneet, saatikka sitten niin suurta ja komeata kuin Tukholma jo silloin ajan oloihin nähden oli. Siellä he tepastelivat pitkin katuja lammasnahkaturkeissa ja tervatuissa kautokengissään ja ihmettelivät sitä outoa komeutta. Monesti nämä erämaan lapset seisottivat askeleensa ja jäivät pää pystyssä kummastelemaan noita vieressään kohoavia kivirakennuksia, linnoja ja kirkkoja: sitä lasien paljoutta, sitä värien runsautta, sitä salvu- ja kivimiehen työpaikkaa! Suuret kivisillat viivyttivät heidän huomiotaan, he ihmettelivät laitureihin laskettujen laivojen lukumäärää, suuruutta ja komeutta, ja varsinkin panivat mukheet nelipyörävaunut, jotka parihevosten vetäminä ohi viilettivät, heidät kummiinsa. Pohjanmaalla ei näihin asti vielä oltu minkäänlaista ratasajopeliä nähty, ei ollut maanteitä, eikä niitä siis tarvittu.

He olivat ensi aluksi aivan pyörällään siitä liikkeen hurinasta, siitä väen vilinästä. Niinhän ne olivat kuin alituiset markkinat. Outoja pukuja siinä oli jos jonkinlaisia, hienoja ja ruumiin mukaisia, niinkuin kuoria makkarassa, sotaväkeä siellä marssi ryhdikkäänä tahdissa komeissa, kiiltävissä univormuissaan, ja naiset, ne nyt näyttivät niin somatekoisilta, hoikkaisilta ja pehmeiltä, että Hannu toisinaan kesken kävelynsä pysähtyi, tempasi Juhoa käsivarresta ja näytti sormella:

— Katsopas tuossakin, niin on kuin meren kaisla, tekisi mieli kouransilmäänsä puristaa, että jäisikö jälkeä...

Ja kun he olivat satamassa tavanneet muutamia suomalaisia merimiehiä ja näiden kanssa illalla pistäytyivät kirkkaaksi valaistuun, seiniltään kuvitettuun kapakkaan, jossa hempeät neitokset tarjosivat hohtavista tinamaljoista Espanjan kahahtavia viinejä, niin jopa pääsi Hannulta nauru, eikä hän malttanut olla hihkaisematta:

— Hei pojat! Tämäpä vasta maailmaa on! Enpä huolisi taivaaseen pyrkiäkään, jos täällä saisin elää. —

Moniaita päiviä he viipyivät Tukholmassa, ja Kalajoen kirkkoherra kulki sillä aikaa korkeiden viranomaisten puheilla kertomassa heidän matkansa tarkoituksesta ja tiedustelemassa miten kuninkaan puheille päästäisiin. Vanha Juhana-kuningas ei ollut pääkaupungissa, hän asui Gripsholman kauniissa, syrjäisessä linnassa, jossa hänen hovinsakin oli ja johon hän äsken, kun vanhuus ja tauti rupesi heikontamaan voimia, oli kutsunut hallitustoimiin apulaisekseen nuoremman veljensä, Södermanlannin herttuan Kaarlen. Pohjanmaan miesten anomus päästä kuninkaan puheille saatettiin hänen tietoonsa, ja jo muutaman päivän perästä tuli heille kutsu saapua Gripsholmaan. Laitettiin kuninkaan käskystä heille sinne kyytikin, ja ensi kerran ajelivat nyt Hannu ja Juho sillan sileyistä maantietä myöten nelipyöräisissä, notkeasti keinuissa vaunuissa, joita korskuvat pekunat nopeasti kiidättivät eteenpäin.

Nämä lähettiläät valtakunnan kaukaisimmalta kulmalta olivat näet sangen mieluisia ja tervetulleita vieraita Ruotsin hoviin. Uteliaana odotti heitä vanha kuningas. Kaikua sen taistelun rytkästä, jota viime vuosikymmenenä oli peräpohjassa käyty Vianmeren ja Pohjanlahden ranta-asukkaiden välillä, oli vihdoon vähäisen kuulunut Ruotsin hallitukseenkin asti. Pietari Bagge oli matkaltaan palatessaan tiennyt siitä katkelmia kertoa, ja voudit olivat kirjeissään siitä usein maininneet. Viimeisten ryöstöretkien yhteydessä oli Juho Vesaisen nimeä jo monesti mainittu Ruotsin hovissa ja jännittyneinäpä sen vuoksi tahdottiin nähdä tätä omituista, itsenäistä, tarunomaista talonpoikaissankaria, joka siellä asutuksen rajamailla naapureistaan keräämällään joukolla uljaasti puolusteli kotoisia seutujaan ja pelottomasti teki laajojen erämaiden taakse hävitysretkiä vihollisen alueelle, synnyttäen siellä kauhua ja vapistusta.

Nuo pohjanperän kaukaiset seudut ja olot olivat siihen aikaan vielä kokonaan peittyneet jonkinlaiseen tarumaiseen, paksuun huntuun, jonka alle hyvin harvoin tarkemmin oli silmäilty. Sen kansa eli vielä omaa, itsenäistä, muista erotettua elämätään, johon sen, pirkkalaisaikojen perijänä, katsottiin olevan oikeutetunkin. Hallitus sekaantui hyvin vähän sen sisäisiin oloihin; vouti kantoi sieltä vuosittain veron, sotaväkeä käytiin sieltä tuon tuostakin kirjoittamassa, mutta muuten sai kansa itse pitää huolta toimistaan ja tarpeistaan. Sen kaupparetkistä Lappiin ja Jäämeren rannoille, sen sotaisista hankkeista ja itsepuolustuspuuhista, jotka olivat synnyttäneet lujan yhtenäisyystunteen rahvaanmiesten kesken, kerrottiin Ruotsissa kuin satuna, mutta sitä hyvin vähän tunnettiin.

Ruotsilla oli näihin aikoihin ollut pitkälinen sota Venäjää vastaan, vaikka nyt juuri vähän aikaa sitten välirauha oli saatu solmituksi. Nuo pohjanperän kahakat eivät olleet missään suoranaudessa yhteydessä tämän sodan kanssa, sen Ruotsin hallitus kyllä tiesi, mutta voisivatko ne siihen jotenkin vaikuttaa, voisiko Ruotsilla olla niistä jotakin etua?

Viime aikoina oli varsinkin Kaarle-herttua erityisesti kiinnittänyt huomionsa Lapin seutuihin ja

Jäämeren sekä Vienan rantoihin. Hän oli puhutellut vouteja, jotka vuosittain Lapissa kulkivat, hän oli tavannut merimiehiä, jotka olivat purjehtineet Vesisaarella, Kuolassa ja Arkangelissa, ja nämä olivat hänelle kertoneet, että tuolla tunturien takana oli maailmaa sielläkin; siellä oli rikas kalastus, metsänriistaa viljalti, valaita pyydettiin, suolaa keitettiin, ja vilkas kauppa kulki sieltä moneen maahan. Mutta mihin valtakuntaan mikin paikka oikeastaan kuului, siitä ei kukaan osannut tehdä selkoa, vaikka kyllä kerrottiin, että tanskalaiset yhdeltä puolen ja venäläiset toiselta viime aikoina olivat ruvenneet sinne kiinnittämään kynsiään: Tanskalla oli linna Vuoreijassa, venäläiset rakensivat kaupunkeja ja luostareita Petsamoon, Kuolaan ym. Mutta kävihän siellä Ruotsin voutikin veroa kantamassa, siellä pirkkalaiset olivat vielä viime aikoihin isännöineet, ja siellähän nyt vielä heidän jälkeläisensä kulkivat kauppamatkoilla ja sotaretkillä... Pitihän siellä Ruotsillakin olla sananvaltaa, mutta mitä myöten ja kuinka paljon?

Siitä hän oli jo muulla tavoin ruvennut selkoa ottamaan, ja nyt oli hänelle Pohjan miesten lähetyskunta tervetullut apu. —

Gripsholmassa miehet saatettiin kuninkaan luo, joka istui lepotuolissa vanhuuden jo koukistamana. Harmajaksi oli jo käynyt hänen tuuhea, punainen partansa, ja vaivoin enää jalka miestä kannatti.

— Terve, Suomen miehet! — Niin tervehti Juhana tulevia suomen kielellä, jota hän vielä muutamia sanoja muisti Turun ajoilta, jossa hän Suomen herttuana ollessaan oli asunut ja silloin kansan kieltäkin vähän opetellut. Rupesi sitten kyselemään Pohjanmaan oloista ja huolista, tahtoen tarkan selon pienimmistäkin seikoista. Ljungo Tuomaanpoika, joka kielentaitavana eniten oli äänessä, kertoi viime aikain tapahtumat Pohjanmaalta ja sen kansan kärsimykset ja vaarat. Hän kuvasi, miten tuo verinen taistelu molempain heimokansain, karjalaisten ja pohjalaisten, välillä jo kauan oli kestänyt, miten se oli käynyt yhä tuimemmaksi ja verisemmäksi, muuttunut sisämaan kalajärvillä ja lappalaisten kauppapaikoilla käydyistä kahakoista varsinaiseksi hävittäväksi sodaksi, joka ensin rajoittui ainoastaan ulompiin kyliin, mutta sittemmin siirtyi aina rannikon väkirikkaimpiin pitäjiin asti, joista Pohjanmaalla muutamat, kuten Ii ja Kemikin, jo oli aivan paljaksi hävitetty ja ryöstetty, vaaran toisille käydessä myötään suuremmaksi. Kuluvan vuoden veriset kahakat hän kuvasi tarkalleen. Tähän asti on, sanoi hän, taistelu ollut yksinomaan talonpoikain keskeistä, mutta nyt on jo Venäjän puolella hallitus ottanut nämä kahakat huomionsa ja lähettänyt sotaväkeä Vianaan, joten pohjalaiset, jotka näihin asti, joskin suureksi turmiokseen, ovat pitäneet puoliaan, nyt ovat ehdottomasti joutuneet huonommalle puolelle ja jääneet avuttomiksi. Apu Ruotsin hallituksen puolelta on siis välttämättömän tarpeellinen, jos ei maan ja kansan mieli joutua aivan perinpohjaisen häviön omaksi. Siitä syystä on kansa heidät lähettänyt pyytämään sotaväkeä suojelemaan Pohjanlahden rannikkoa vienalaisten hyökkäyksiltä.

Tarkkaavasti kuuntelivat Juhana ja Kaarle-herttua tätä kertomusta, ja vastaus oli hyvin suosiollinen. Kuningas vakuutti, että hän ei suinkaan jätä pohjalaisiaan pulaan, vaan lupasi jo aivan pian lähettää sinne riittävän suojelusväen. Sen varman kuninkaallisen sanan hän käski viedä tervehdyksenä Pohjanmaan miehille. Hän kehoitti heitä edeskinpäin urhokkaasti puolustamaan kyliään, ja rahvaan verotaakkaakin hän palkkioksi lupasi huoventaa. Ottipa hän jo myöskin puheeksi linnan rakentamisen Pohjanmaalle, kyseli missä sille sopiva paikka olisi ja aikoi piakkoin laittaa miehiä siitä huolta pitämään. Hyvin toivein poistuivat Pohjanmaan miehet hallitsijansa luota, vieläpä heille kaikille kuninkaan käskystä lahjatkin annettiin, — Vesaiselle Juhana käski antaa komean miekan, jonka hamaraan oli uurrettu sanat "palkkioksi urhoollisuudesta".

Muhkeasti kestettiin miehiä linnassa, komeapukuiset palvelijat toimittivat heille ruokia ja juomia. Mutta ennen heidän lähtöään kutsui Kaarle-herttua Vesaisen vielä erikseen puheilleen. Oli tullut mainituksi, että Juhokin oli käynyt Lapin-retkellä Jäämerellä asti, ja siitä hän tulkin avulla tarkemmin kyseli. Juho kertoi hänelle, että Tornioista ja Kemistä käydään noilla Lapin-retkillä vieläkin joka vuosi, käydään Jäämerellä asti, jossa kemiläisillä on Varangissa varsinainen asemapaikkansa. Ennen oli Lapin-kävijäin vaikutusala ulottunut laajemmallekin itään päin, mutta nyt olivat venäläiset perustaneet sinne Petsamonvuonoon luostarin, joka on lyönyt sen seudun lappalaiset alleen.

— Onko se luostari edes venäläisellä alueella? kysyi Kaarle innostuen.

— Ei ole Lapissa mitään rajoja, vaan Pohjanmaan miehet siellä ennen ovat verottaneet. Mutta nyt on luostari vienyt heiltä sen tulon kokonaan.

— Eikö Ruotsin Lapin-voudin valtakaaan ulotu sinne?

— Ei. Munkit siellä isännöivät.

— Mutta se luostari pitäisi hävittää pois sieltä, nuo tungskelevat munkit pitäisi karkottaa koko rannikolta! Sillä tällä tavoinhan meidän valtakuntamme menettää osan vanhaa aluettaan!

Niin huudahti herttua harmistuneena ja käveli lattiata edestakaisin mietteissään. Vihdoin hän

pysähtyi Juhon eteen.

— Mutta te pohjalaisetkin olette sankarijoukkoa, tottuneet tappelemaan ja hävittämään. Menkää te ja hävittäkää se luostari maan tasalle! Ja hävittäkää Kuolan linna ja koko venäläinen asutus Lapista. Jos te sen teette, niin saatte takaisin oikeutenne verottaa lappalaisia siellä.

Kun tulkki oli tämän Juholle kääntänyt, katsoi herttua terävästi Juhon silmiin ja kysyi:

— Luuletko voivasi tehdä sen?

— Voin, vastasi Juho varmasti, ja hänenkin silmänsä välähti intoa.

Herttua meni pöydän ääreen, kirjoitti paperille muutamia sanoja, antoi paperin Vesaiselle ja virkkoi:

— Tässä on valtakirja, jossa minä olen sinut määrännyt Jäämeren-retken päälliköksi. Ja jos hyvin teet tehtäväsi, niin palkkiosi on oleva runsas.

Ja hän ojensi kätensä sarkakauhtanaiselle talonpojalle hyvästiksi. —

Hilpeällä mielellä ja hyvin toivein lähti pohjalainen lähetyskunta Tukholmasta paluumatkalle, viedäkseen kuninkaan varman lupaussanan lohdutukseksi huolestuneille kotolaisilleen. Melkeinpä oli ylpeyttä heidän mielessään siitä, kun heitä hovissa niin hyvin oli kohdeltu, ja nautinnokseen he ajattelivat, miten omaisilleen ja naapureilleen kertoisivat keskusteluistaan ja kesteistään kuninkaan linnassa ja näyttelisivät saamiaan lahjoja. Vanha kirkkoherrakin hyräili hyvillään laivan kannella, ja Hannu kehuskeli ja valehteli laivamiehille, miten kuningas muka ateriankin aikana oli heitä taputellut olalle ja sanonut: "Syökää te pojat, mutta kylläpä te syöttekini!"

Mutta syksy oli käynyt myöhäiseksi, marraskuu oli jo lopulleen kulumassa, paluumatka kävikin vaikeaksi. Myrsky hätyytteli jo heti alussa, sitä vastaan saatiin tapella monta päivää, ja kun vihdoin Merenkurkkuun ehdittiin, oli jo jäitä liikkeessä, eikä päästykään läpi. Suomen puoleinen rannikkokin oli jo kiinteässä jäässä, ei auttanut muu kuin piti palata takaisin. Monien vastuksien perästä päästiin vihdoin terveinä Gävlen satamaan, johon laiva täytyi jättää talveksi. Siellä oli pohjalaisten ensiksi keliä odotettava, ja vasta joulun alla he pääsivät lähtemään paluumatkalle Pohjanlahden ympäri kotiaan kohden. Se oli harmittava vastoinkäyminen, mutta minkäpä sille teki.

Tammikuun alkupuolella — oli jo solahdettu vuoteen 1590 — ehdivät lähettiläät Tornioon ja ajoivat Niilo Oravaisen taloon, mahtavan Lapin-kävijän ja Lapin-voudin, jonka seurassa Vesainen kerran oli ollut Lapin-matkalla. Mutta täällä oli heitä vastassa pahoja, masentavia uutisia, jotka olivat omiaan tekemään aivan arvottomiksi ne hyvät sanomat, jotka he toivat tullessaan. Hallituksen luvattu apu joutui liian myöhään. Tornioon asti Oulunsuusta rientäneet pakolaiset tiesivät näet kertoa, että venäläiset jo olivat tehneet hävitysretken Pohjanmaalle taikka olivat vieläkin parhaillaan hävitystään tekemässä.

Viattomain lasten päivänä — niin kertoivat pakolaiset — oli Oulun jokivarrelta ruvennut näkymään mustaa savua, ja kamalan punaiselta oli paistanut itäinen taivas. Huolestuneina olivat jokisuulaiset niitä merkkejä katselleet, mutta kauan ei heidän tarvinnut odottaa, ennenkuin saivat varmat sanat. Pelästyneitä pakolaisia oli rientänyt jokivarrelta alaspäin, ja ne olivat kertoneet, että heidän talonsa ne paloivat ja että vihollinen, jota nyt oli oikeata sotaväkeä, jalka- ja ratsuväkeä tuhansia miehiä, oli täyttä vauhtia tulossa alaspäin jokisuuta kohden. Siinä joukossa oli ollut julmia tataarilaisia, jotka löivät kuoliaiksi kaikki elävät ja ihmiset, mitä eteen sattui. Hädin tuskin olivat pakenijat saaneet henkensä pelastetuksi ja hakivat nyt paikkaa, missä piillä julmaa vihollista.

Se sanoma oli Oulunsuussa herättänyt hirmuista häiriötä ja melskettä. Jokainen juoksi pelastamaan, mitä hänelle kalleinta oli, kiirehtiäkseen pakoon, mutta harvat olivat pakoon ehtineet, ennenkuin vainolaiset jo olivat olleet kylässä. Olivat muutamat vastarintaakin ajatelleet, vaan ne tuumat oli täytynyt hylätä tykkänään, kun kuultiin vihollisia olevan semmoinen määrä. Kuka oli ehtinyt valjastaa hevosensa, riipaista rekeen jotakin vaatekappaletta ja lähteä lapsineen ajamaan kierälle jälle, se oli pelastunut. Hailuotoon olivat monet paenneet, toiset ajoivat rannikkoa pitkin Tornioon asti. Kamala lieska oli heidän selkensä takana noussut palavista taloista, ja vielä monen peninkulman päähän oli taivaanranta veriselle punoittanut.

Niin kertoivat pakolaiset Oravaisen pirtissä, ja kauhistuen sitä Ruotsista palaavat kuuntelivat. Hannu aavisti heti, että tuhkana se nyt on hänenkin uhkea talonsa, mutta kuinka on kotiväen käynyt, äidin ja sisaren? Ja Juhon sydäntä vihlaasi pelottava ajatus: onko Ahma mukana? Jos on, niin kolkosti on käynyt suojattomiksi jääneiden kotona Kiimingissä. Hävitys siellä kai kaikissa tapauksissa taas on käynyt, mutta Anni ja Helinä...?

— Mitähän myöten lie hävitys ulottunut? kysyi hän levotonna.

— Ei ole tietoa. Kemissä asti ne eivät vielä ainakaan ole käyneet, eikä ole iistäkään mitään kuulunut. Vaan ne voivat ensiksi ryöstää Oulujoen eteläpuolen.

Vesainen mietti hetkisen ja virkahti sitten:

— Minä lähden kohta ajamaan. Tuletko mukaan, Hannu?

Hannu oli heti valmis, mutta toiset estelivät:

— Mitäpä te sinne surman suuhun. Ei teistä ole siellä apua kumminkaan, pääanne vain menetätte.

— Menköön pää. Anna, Niilo, vahvimmat porosi, jotka hengästymättä jaksavat tästä juosta Kiimingin suuhun.

Eikä viivytty siinä monta hetkeä, ennenkuin molemmat miehet istuivat ahkiassa ja antoivat vankkain härkäporojen täyttä nelistä kiidättää poikki hankien kaakkoa kohden. Kalajoen kirkkoherra jäi Tornioon odottamaan varmempia uutisia.

He ajoivat illan ja läpi yön malttamatta antaa poronsa muuta kuin toisinaan hetkisen hengähtää. Oli talven kovimpia pakkasöitä, jää paukkuili ja ulvoi surullisesti halkeillessaan kylmän pakosta, ja lämmin henki jäätyi melkein kohta sieraimista huokuessaan. Porot vetivät sitkeästi ja väsymättä, vaan aamupuoleen jo rupesi vauhti heikkenemään. Mutta samassa oltiin Kiimingin suussa, ja vielä jaksoivat porot vetää Haukiputaan ensi taloihin; siellä ne sentään olivat niin uupuneet, läähättivät niin pahasti, ettei ollut enää lähtemistäkään niillä jatkamaan.

Miehet astuivat pihalle, kolkuttivat pirtin ovelle. Ei vastausta. Repäistiin ovi auki. Pirtti kylmillä, eläjää ei ketään. Mentiin toiseen taloon.

Sama juttu. Asukkaat näyttivät hävinneen kokonaan, lienevätkö paenneet vai tapetutko niin tarkoin.

Hakemalla löysivät miehet taloista kahdet sukset ja päästettyään poronsa naavametsään he lähtivät hiihtämällä painamaan jokea ylöspäin. Juho ponnisti sitä tiukemmin, kuta lähemmäs Vesalan maita hän ehti. Jo kuumotti tuttu tupa valkoista hankea vastaan. Mikä ihme, se on polttamatta! Mutta entä asukkaat?

Tuiskuna rientää Juho ovelle: pirtti on kylmillä, kaikki sisällä hujan hajan, ei elävän jälkeä missään. Lunta on kinostanut navetan oven eteen, ja talli on tyhjä. Missä ihmiset? Ryöstetytkö vai tapetut, vai ovatko päässeet pakoon?

Kiduttava epävarmuus vaivasi miestä kahta kamalammin. Ei mistään saanut tietoa, kaikki jäljetkin talosta oli tuisku peittänyt. Mutta olihan kiiminkiläisten vanha pakosauna Suosalon norossa, olisivatko raukat hädissään paenneet sinne? Sinnepäin lähti Juho hiihtämään, Hannu seurasi äänetönnä jäljestä. Jälkiä ei näkynyt metsässäkään, turha tämä hiihto taitaa olla, arveli Hannu, mutta seurasi kumminkin. Hiihdettiin poikki soiden ja halki metsien, läpi tiheitten vesakkojen. Pimeään päässä ei Juhokaan keksinyt, missä siellä ryteikössä se vanha saunanroju oikeastaan oli, olipa saattanut hajota koko laitos sitten viime näkemän. Vihdoin hän huomasi muutaman laajaoksaisten kuusen alta säkeneen räiskähtävän.

— Siellä sauna, siellä eläjät! hän huudahti ja hiihtää ponnahutti kohti.

Pienessä, matalassa hökkelissä oli siellä yhdessä mylläkässä sekaisin sekä ihmistä että eläintä ja tavaraa kaikennäköistä; pakolaisparat olivat sinne kuljettaneet vähät karjansakin ja tavaroita mitä lähdon hurakassa saivat mukaansa otetuksi. Tuli paloi kivisessä kiukaassa lämmittäen tuota hataraa suoja.

Takean savun läpi ei Juho ensiksi voinut erottaa saunassa olevia olentoja, jotka säikähtäen hypähtivät pystyyn, kun näkivät uuden tulokkaan astuvan piilopirttiin. Hän kävi askeleen lähemmäs, ja jo hän tunsu vaimonsa, joka istui nurkassa ja piteli kääröä sylissään. Kun Juho astui vierelle, nosti Anni onnellisesti hymyillen tätä vasten pienen äskensyntyneen, heidän esikoisensa.

— Tässäkin on yksi, joka tervehtii isää.

Juho istui matalan piilopirtin nurkkaan vaimonsa rinnalle, ja hän tunsu itsensä niin äärettömän onnelliseksi. Hän ei joutanut paljoa vastaamaan muiden tuvassa olijain tervehdyksiin, hän nautti siinä kiitollisessa sydämessään sitä armoa, mikä hänelle oli suotu juuri samaan aikaan, jolloin ympärillä oli riehunut surma ja hävitys. Hän tunsu niin syvästi tuolla hetkellä, kuinka kallisarvoista ihmiselle kodin lämpö ja hellyys sentään on...

Mutta hetken hän vain siinä nauttien istui, sitten hyppäsi ylös ja virkkoi:

— Ei, täytyy lähteä tutkimaan minkälaista jälkeä vihollinen taas on tehnyt. — Hän viittasi Hannuun. — Tässäkin on muuan, joka nykyisestä hävityksestä kenties ei yhtä onnellisesti ole suoriutunut kuin me. Pitää kiirehtiä auttamaan, missä vielä auttaa voi.

— Mutta Juho, joutu takaisin, meitä on nyt kolme ikävöimässä, puhui Anni hyvästellessään miestänsä, joka taas näin pian jätti heidät.

— Olkaa rauhassa kaikki kolme, en malta nyt teistä erilläni kauan viipyä. Enkä enää teitä kauaksi jätä.

XII.

Mikä vei tutut tupani?
Kuka kauniit katokset?
Tupa on poltettu poroksi,
Tuuli tuhkat korjanunna.

Turhaan olivat kiiminkiläiset tällä kertaa jättäneet tupansa kylmille ja paenneet metsiin. Vihollinen ei kajonnut heidän kyläänsä, vaikka se jo lähellä oli. Mutta niin olivat nuo paljon kärsineet asukkaat säikähtäneet nähdessään tulen Kellonkylän taloista jo punoittavan taivaanrannalla, että kapaisivat pakopirteilleen ja lymyilivät siellä hievahtamatta yli joulun.

Ahma ei ollutkaan vainolaisten joukossa. Siinä oli enimmäkseen varsinaista päällikköjensä johtamaa sotaväkeä Solovetistä ja Sumasta, oppaaksi vain oli lähtenyt Kuisma ja hänen kanssaan muutamia kymmeniä Vienan kemiläisiä. He olivat, käyttäen hyväkseen syystalven vähälumista aikaa, tulla porhaltaneet Maanselän yli, rientomarssissa hävittäneet Oulun jokivarret ja koko Limingan pitäjän ja sen tehtyään taas heti uudelta vuodelta yhtä kiireesti rientäneet takaisin. Sanottiin heidän pelänneen, kun ei vastustusta näkynyt missään, että pohjalaiset, seuraten kannanlahtelaisten viimekesäistä esimerkkiä, olivat lähteneet kostamaan Vienan kyliin, ja siinä pelossa he olivat jättäneet toiset pitäjät ryöstämättä kiirehtiäkseen kotiinsa. Kun Vesainen ja Hannu saapuivat Oulunsuuhun, olivat viholliset jo muutamia päiviä sitten sieltä palanneet jokivartta ylöspäin.

Mutta kamala näky kohtasi tulokkaita näissä äsken vielä niin vauraissa ja vankannäköisissä kylissä. Tuskinpa koko kylän laajuudelta näkyi taloa pystyssä yhtään, siellä täällä vain joku matala ulkokuonerakennus, sauna ja riihi, ja niiden kupeella töröttivät pelottavina raunioina palaneiden talojen uunit ja savupiiput, nekin jo puolittain lumen peitossa. Jäistä kylmää ja kolkkoa autiutta huokui Oulun satamastakin tulokkaita vastaan. Limingan kirkonkylässä levittihen esiin sama surullinen näky: kirkko oli poltettu Linnukkamäeltä, pappila samoin, koko pulskan kirkonkylän paikkaakaan ei olisi voinut entiseksi uskoa. Valittaen lenteli harakka aution lumikentän yli hakien turhaan suojaa jäiseltä tuulelta, ja yön aikaan ulvahtelivat nälkäiset kylän koirat haikeasti ja alakuloisesti hangen peittämällä raunioilla.

Koko Limingan 133 talosta oli tuskin 30 jäänyt polttamatta.

Oudoksuen katseli Hannu Oulujoen jäätä hiihtäessään sitä törmää, johon hän Tukholmaan lähtiessään jätti Krankkalan talon komeana seisomaan. Talo oli poissa. Vain sauna joen rannalla ja riihi pellonpäässä muistuttivat, millä välillä se ennen oli ollut. Ihmistä ei näkynyt missään; hänen uskollinen Halli-koiransa vain juoksi törmältä isäntäänsä kohden, hyppi turkkia vastaan, ja sen haukunta kajahteli kolakasti autiossa luonnossa.

Saunasta nousi savu, ja sinne hiihtäjät riensivät. Vanha Martta-muori makasi peräseinällä pahaisella vuoteen tapaisella, ympärillä hääräsi pari talon naista.

— Tuletko vihdoinkin, puhui Martta vuoteeltaan. Mutta tupaan et sinä, Krankkalan isäntä, ehkä huoli vieraitasi kutsua.

— Jo tiedän, äiti, nämä kovat sanomat. Vaan oletteko sairaana?

— Joudanpa jo kuolemaankin, sillä millä tässä enää eletään!

Myöhemmin kertoivat kylän pilkkakirveet, että Martta-muori oli sairastunut pelkämästä kiukusta ja harmista. Toimekkaana kuin ainakin hän oli heti sanan saavuttua vihollisen tulosta valjastuttanut hevokset ja kiirehtinyt mättämään resloihin talon arvokkaimpia tavaroita. Yhden kuorman, jonka huipulle hän komensi Johannan istumaan, hän oli jo saanut lähetetyksi joelle, ja se olikin muiden pakolaisten joukossa ennen venäläisen tuloa ehtinyt merelle ja saapunut onnellisesti Luotoon. Olisi hän kenties

itsekin toisella hevosella kerinnyt perästä, vaan muori pahan oli kovin sääli jättää taloan aukinaiseksi tulevalle viholliselle. Hän oli vielä viime kiireessä juossut sulkemaan aitan ovea ja pelastamaan peräkamarista miesvainajansa kallista supinnahkaturkkia; mutta sitten hän ei ollutkaan päässyt kuin parahiksi pihalta ulos, niin jo ajaa karauttaa venäläinen jäljestä, tarttuu hevosen kuolaimiin ja kääntää ympäri.

Ilkkuen olivat venäläiset sitten keskenään jakaneet Martan kuorman, ja puhdasta ne tekivät talossa ja aitoissa, eivätkä niitä lukot pidättäneet. Martta-muori kähisi kiukuissaan tepastellessaan siellä pihalla ryöstävään venäläisten keskellä, hän itki, hän haukkui, hän kävi käsiksi muutamiin. Kun ne taloa rupesivat sytyttämään, niin hän kirkui ja hosui, ja se oli niin hauskan näköistä, että he antoivat hänen iltikseen riehua. Mutta sitten tuli muudan partanaama ja tempasi Martan hartioilta sen supinnahkaturkin, jonka hän oli ylleen pujottanut, sekä potkaisi muorin kinokseen. Silloin meni Martaltakin luonto; siinä hän makasi ja katsoi talonsa palamista. Ja siitä oli tautikin lähtöisin.

Hatarasta saunasta siirsivät Hannu ja Juho muorin potemaan Vesalan Kiiminkiin, jossa tuvat jälleen pian saatiin lämpimiksi. Sinne siirrettiin Johannakin Luodosta, jonne sana lähetettiin, että pakolaiset nyt voivat palata entisille asumuksilleen. Siellä vieraili Hannukin ne ajat, jolloin hän ei ollut matkoilla auttamassa kovaonnisia pitäjäläisiä uuden elämisen alkuun.

Vaikeaa on asua vieraan katon alla, jos ystävänkin, ja Hannusta se tuntui sitäkin vaikeammalta, kun hän ikänsä oli tottunut ison talon väljiin tiloihin. Muutenkin tuo ankara isku teki hänet ensi aluksi raskasmieliseksi ja harvasanaiseksi, ja Juho sai usein asiata tehden ryhtyä kumppalinsa mieltä rohkaisemaan, kun tämä jo tykkänään näytti menettäneen entisen iloisen luonteensa. Mutta olipa Hannulla Vesalassa hauskatkin ja onnelliset hetkensä. Usein hän pitkät ajat unohtui istumaan ja seuraamaan silmillään talon nuorta neitosta, joka hiljaisena, mutta sukkelana hääri askareissaan, monesti melkein näkymättömänä ja kuulumattomana, mutta aina avullisena kaikille. Usein hän myös pitkinä hämärähetkinä istuskeli Helinän rugin ääressä, kertoen tarinoita taisteluretkiltään ja Tukholman matkalta sekä käynnistään kuninkaan luona ja tämän lupauksista ja viimeksimainittuja tyttö varsinkin jännittyneenä näytti kuuntelevan.

— Tuleeko tänne sitten varmasti nyt sotaväkeä kyliämme puolustamaan? kysyi Helinä.

— Tulee varmasti. Ja sitten täällä saadaan turvassa elää, ei koskaan uskalla vionalainen kyliimme hyökätä.

— Eikö koskaan... Eikö Ahmakaan?

— Ei Ahmakaan, et tarvitse häntä enää pelätä.

— Mutta loppuvatko nämä taistelut sitten tykkänään, ja ruvetaanko elämään rauhassa ja sovinnossa rajantakaisten kanssa?

— Onpa jo aikakin...

Ne uutiset antoivat uuden suunnan Helinän ajatuksille ja mullistelivat niitä haaveellisia mietteitä, joita hän oli kauan sydämessään hautonut. Rauha palaa maahan, ajatteli hän, ei koskaan tule Ahma enää tänne tuhotöitä tekemään eikä tarvitse Juhon kostaa. Näitä verivihollisia ei tarvitse enää koettaa lepyttää, ne elävät kumminkin sovinnossa... Nyt voisin minäkin koettaa unohtaa mielestäni Ahman, jota en enää koskaan näe... Niin arvioi Helinän valtioviisaus toisinaan tuon muuttuvan aseman seurauksia. Ja toisinaan taas suikahti päähän aivan kuin varkain jostakin käsittämättömästä lähteestä semmoinenkin ajatus: ja miksi en voi ruveta ajattelemaan toista...!

Ja hän kuunteli kehrätessään mielellään Hannun hauskoja kertomuksia; mutta aina väliin herkesi rukki huomaamatta pyörimästä, kun hän taas oli vaipunut omiin ajatuksiinsa. —

Huolellisesti Helinä hoiteli vanhaa Martta-muoria, joka ei näyttänyt enää kostuvankaan taudistaan. Venäläisten raaka menettely oli niin katkeroittanut muori pahan mielen, ettei se enää entiselleen palannutkaan, ja kiivas luonto oli lauennut kokonaan. Voimat heikkenivät heikkenemistään, hän ei enää näyttänyt välittävän ollenkaan koko tästä pahasta maailmasta, ja eräänä iltana hän nukkui sanaa puhumatta, valitusta päästämättä rauhallisesti pois. Värähtipä silloin vähän Hannun ääni, kun hän sulki emovainajansa silmät virkkoi:

— Nyt ei ole Krankkalassa emäntää!

Helinä, joka seiso vieressä, loi vienosti punastuen katseensa alas, mutta Hannu jatkoi melkein kuin itseksensä:

— Eikähän tuolla ole taloakaan.

— Mutta ne saadaan molemmat, virkkoi Juho rohkaisevasti.

Ja Juhon avustamana rupesi Hannu vielä talven kuluessa vedättämään Krankkalan mäelle uuden tuvan hirsii, ja ensi suvena siellä jo kirves heiluli ja saha rasasi ja hirsikerros kohosi taas nopeasti hirsikerroksen päälle.

Itsellään oli Juholla uusi pirttinsä jo valmistumaisillaan Kiiminginjoen törmälle samalle sijalle, josta Ahma loppiaisena 1589 oli tuvan polttanut. Syksyllä ennen Tukholmaan lähtöään hän oli saanut sen vesikaton alle, ja nyt kevätpuoleen hän sen sisustusta viimeisteli. Ei siitä näin rauhattomina, köyhinä aikoina niin komeata tullut, kuin se entinen oli ollut, johon hän Annia oli ollut tuomassa emännäkseen, mutta mielihyvin hän kumminkin siihen asumaan siirtyi jättäen vanhan, ahtaan pirtin autioksi. Auliisti oli Hannu auttanut häntä tuvanhirsien vedossa, ja ilomielin maksoi nyt Juho velkansa, avustaen Krankkalan talon kohoamista entiselle paikalleen.

Vähitellen siten elämä taas heräsi niinkuin unestaan Oulujoen varrella ja suistossa varsinkin. Paenneet asukkaat palailivat entisille asuinpaikoilleen, taloja ruvettiin rakentamaan, ja valkoinen pirtti siellä toinen täällä kohosi jo talven kuluessa mustuneiden raunioiden rinnalle. Mutta varsinkin Merikosken alla kihisi väkeä, ja sieltä kuului ehtimiseen työpaikan virkeätä liikettä.

Jo helmikuussa oli näet Pietari Bagge hallituksen käskystä jälleen saapunut Pohjanmaalle täyttämään kuninkaan luona käyneiden pohjalaisten lähettiläiden anomuksia: hankkimaan sotaväkeä maakunnan suojaksi. Samalla hänellä oli myös käsky jo kohta ruveta rakentamaan linnaa Oulujoen suuhun.

Surullinen näky kohtasi vanhaa soturia hänen saapuessaan siihen samaan kylään, jossa hän vuosi sitten oli käynyt ja joka silloin oli näyttänyt niin hyvinvoivalta ja vankalta. Nyt hänen oli vaikea saada sieltä mistään kattoa päänsä päälle ja asuntoa perheelleen, joka hänellä oli mukanaan. Mutta hän ryhtyi siitä huolimatta heti alkuun pontevasti ja tarmokkaasti täyttämään niitä tehtäviä, joita hän oli toimekseen saanut. Länsipohjasta ja Angermanlannista saapui jo kevään kuluessa sotaväkeä monta sataa miestä ja itse Pohjanmaalta, Etelä-Pohjanmaan pitäjistäkin, määrättiin rajan suojelemista varten otettavaksi joka viides mies sotamieheksi. Pian oli Pohjanmaalla sotaväkeä kylliksi, niin ettei tarvinnut uutta vihollisten hyökkäystä pelätä. Myöskin talonpojille jaettiin nyt pyssyjä, joita hyvin harvoilla ennestään oli ollut, että he itsekkin paremmin kykenisivät itseään puolustamaan.

Samoihin aikoihin — keväällä 1590 — hän rupesi myöskin jo rakennuttamaan linnaa Merikosken pieneen saareen, joka sittemmin tuli Linnasaari-nimisenä tunnetuksi. Oli täällä entisinäkin aikoina ollut jonkinlainen puulinnoitus, mutta se oli jo aikojen kuluessa aivan hävinnyt ja maaton. Nyt rakennettiin muurit kivistä, luotiin korkeat multavallit ja tornit tehtiin sekä pohjois- että eteläpäähän. Linnoituksen sisäpuolelle rakennettiin linnueelle tilavat asunnot, ja sinne rakennutti Bagge, joka pitemmäksi ajaksi oli määrätty Pohjanmaalle komentajaksi, itselleen virkatalonkin. Laskusillalla yhdistettiin saari mantereeseen, jossa linnan alla pian kohosi entistä useampia yksityisten taloja.

Niissä toimissa muokattiin ahkerasti koko kevät ja kesä. Työvoimia oli kylliksi — keräytyneitä sotaväkeä näet käytettiin rakennustöihin. Myöskin tykistöä toimitettiin linnaan, ja eräs Hannu Laurinpoika-niminen asemestari saapui sinne tykkejä hoitamaan ja toi tullessaan kuormittain ampumavaroja. Bagge itse teki sillä välin tuttavuutta seudun asukkaiden kanssa, oppiakseen lähemmin tuntemaan noita omituisia oloja ja kahakoita.

Muutamaksi sunnuntaipäiväksi kesäkuun alussa oli Bagge kutsunut joukon tunnetuimpia isäntämiehiä puheilleen. Hän oli näet hallitukselta saanut kirjeen, jossa häntä käskettiin valmistelemaan ja saattamaan liikkeelle se talonpoikaisretkikunta, jonka Vesaisen johdolla piti lähteä Jäämerelle. Bagge ei ollut selvillä koko tuosta aiotusta retkestä, milloin se oli tehtävä ja minne, ja hän kutsui sen vuoksi Vesaisen luokseen neuvottelemaan ja hänen kanssaan muutamia muita miehiä Limingasta ja Iistä, yksinpä Kemistäkin oli mm. vanha Torvinen taas saapuvilla.

Outoa oli tämä puhe Jäämeren retkestä toisille Pohjanmaan miehillekin, sillä harvoille oli Vesainen vielä kertonut keskustelustaan Kaarle-herttuan kanssa. Ja heitä oudostutti varsinkin se, että hallitus nyt rupesi sekaantumaan heidän retkeilyihinsä ja antamaan niistä neuvoja. Ei semmoista ennen koskaan ollut kuulunut. Mutta Vesainen esitti heille lyhyesti, mikä Kaarle-herttuan tuuma oli ollut.

— Venäjän puoleiset laskevat alleen lappalaisia kylän toisensa perästä. He ovat vieneet käsistämme ne tulot, joita meidän isämme Lapin-retkillään sieltä saivat. He ovat tunkeutuneet meidän kuninkaamme alueelle, perustaneet sinne luostareita ja kaupunkeja ja isännöivät niissä. Kuninkaan tahto on, että ne pesäpaikat hävitetään pois, ja hän on luvannut uudistaa meille Lapin-käyntioikeutemme, jos sen teemme.

Tämä uusi tuuma innostutti monta. Varsinkin kemiläisillä oli tuollainen retki jo kauan ollut mielessä, puhui Torvinen, mutta vähäväkisyytensä takia he eivät ole uskaltaneet sinne lähteä. Viime aikoina on

näet Jäämerellä Pohjanmaan Lapin-kävijöitä ahdistettu ja tungettu pois yhdestä kylästä toisensa perästä sekä Norjan että Venäjän puolelta. Niitä on siellä pahoinpidelty, niiltä on veroja kiskottu, vangittukin muutamia ja kielletty kauppaa käymästä. Kemiläisiä kalastajia, jotka ovat Jäämerellä elinkeinoaan harjoittaneet, on ajettu pois, ja yksinpä heidän vanhaa asuinpaikkaansaakin Varangissa on jo uhattu. Tällainen retki on siis hyvinkin tarpeellinen.

— Kiitetty olkoon hallitus, joka tämän tuuman on huomionsa ottanut!

Niin puhui innostuneena Torvinen. Mutta saapuvilla oli taas muutamia pappismiehiä ja heidän kannattajiaan, ja näiden puolelta kuultiin pahoja arveluita lausuttavan siitä, olisiko Pohjanmaan miesten enää ryhdyttävä uudistamaan noita tuhoavia hävitysretkiä ja lietsomaan uutta vihaa pohjan perukkoihin. Miks'ei tyyntynyt jo ja asetuta rauhassa elämään, kun on toivo saada elää rauhassa? Kyllä hallitus pitää huolen siitä, ettei valtakunta menetä oikeuksiaan, talonpoikain on jo aika asettua.

Niin puhuivat papit, vaan he eivät tällä kertaa saaneet paljon kannatusta. Liminkalaisetkin olivat nyt kärsimänsä hävityksen jälkeen kärtyisällä tuulella, ja he janosivat kosta yhtä innokkaasti kuin iiläiset vuosi takaperin. Eivätkä he tahtoneet jättää sitä hallituksen tehtäväksi, he tahtoivat kosta itse ja itse ilkkuen nähdä, kuinka heidän vainoojainsa tuvat höyräisivät.

— Mutta miksi pitäisi meidän lähteä retkelle Jäämeren kolkoille rannoille? Vienassa meidän vihollisemme on, miksi emme hyökkäisi kostamaan sinne? kysyivät he.

— Sen me iiläiset jo mennä kesänä puhdistimme, ei siellä enää ole paljon kostamista, selitti Vesainen.
— Palatessa sopii muuten pistäytyä sielläkin, Kannanlahdessa ainakin.

— Vienan Kemiin päin sitäpaitsi ei ole hyvä mennäkään, neuvoi vanha Kauppi. Niillä on siellä nyt vahvat sotavarustukset ja sotaväkeä runsaasti. Mutta Jäämeren luostarien ja kaupunkien ryöstämisestä voi vielä hyötyä.

Bagge puolestaan kertoi heille, että vaikka Pohjanmaalla nyt olikin sotaväkeä viljalti käytettävänä, niin ei ollut hetki sopiva retken tekemiseen Vienan puolelle taistelemaan siellä olevaa varsinaista venäläistä sotaväkeä vastaan. Oli paraikaa välirauha olemassa Venäjän kanssa, tuollaista retkeä voitaisiin pitää rauhan rikkomisena, eikä hallitus sitä tahdo. Mutta toista on, jos talonpoikaisretkikunta aivan omassa nimessään hyökkäisi hävittämään venäläisten valtaa Jäämereltä, siitä olisi hyötyä sekä pohjalaisille että hallitukselle. Hän kertoi vielä, että hänellä oli kuninkaalta käsky hankkia retkelle aseet, muonat ja muut tarpeet ja antaa Vesaisen komennettavaksi ne pohjoisen Pohjanmaan miehet, joita äsken oli Oulun uutta linnaa vaiten kirjoitettu. Siten kävisi retki talonpojille verrattain huokeaksi.

Jo suostuivat liminkalaisetkin Krankan Hannun ehdotuksesta tuumaan, ja kukin lupasi kotipuolellaan ryhtyä valmistuspuuhiin.

— Mutta kesäiseen aikaan sellainen retki on mahdoton, ilmoitti Vesainen.

— Aivan mahdoton, vakuuttivat muutkin.

— Vai niin. Siitä täytyy minun heti kirjoittaa hallitukselle. Mutta ensi talvikelillä ollaan sitten retkelle valmiit.

Sillä aikaa kun miehet Baggen uudessa talossa neuvottelivat tuosta aiotusta retkestä, odotteli ulkopuolella Merikosken rannalla joukko naisia ja nuorisoa, jotka miesten kanssa olivat lähteneet katsomaan tuota tekeillä olevaa uutta linnaa, josta kevään kuluessa oli niin paljon puhuttu ja riemuittu. Vesalastakin olivat naiset lähteneet mukaan, Annihan siellä tiesi tapaavansa vanhan isänsäkin, jota hän ei ollut nähnyt moneen vuoteen. Krankan Johanna, joka jo monet kerrat oli linnassa käynyt, opasteli heitä siellä. Hän oli näet jo toukokuussa Hannun kanssa muuttanut uuteen tupaan, vaikk'ei se vielä ollut aivan valmiskaan; mutta piti hän sitä töiden vuoksi olla talon paikalla.

Päivä oli helteisen kuuma, aurinko paistaa porotti täydeltä terältäään, ja tuulikin, joka hiljaa leuhtoi suven puolelta, tuntui lämpimästi hivelevän ihoa. Kevät oli ollut kylmänlainen, mutta nyt muutamain päivän kuluessa oli ollut mitä ihanin kesäsää; luonto puhkesi lyhyessä ajassa kukoistukseen, lehti laajeni melkein silmin nähtävästi hiirenkorvalta täyteen kokoonsa, ja heinä kasvoi että kohisi. Sekä luonto että ihmiset ikäänkuin hautuivat nyt siinä kesän ensi lämmössä; se painosti ja se uuvutti, mutta se samalla ikäänkuin huumasi ja valoi elinvoimaa runsain mitoin. Väkevästi tuoksuivat nurmen kukat, pihlajat rannalla lemusivat valkopukuisina, koko luomakunta tuntui tuoksuttavan ympärilleen elämän itua.

Ja ikään kuin kylpien siinä luonnon tuoreudessa lepäsi nuorisoa joukko pihlaidessa kosken partaalla veden kohinaa kuunnellen. Ei siinä paljon puhuttu, ei meluttu eikä ilkamoitu, mutta jonkinlainen

salainen, hurmaava ilonvirta tuntui vierähtävän läpi joka sydämen, nuoruuden, hekkuman ja lemmen.

Linnan pihalta käveli nuori Sven Pietarinpoika sillan yli rannalle nuorisjoukkoa kohden. Lähimpäin oulunsuulaisten kanssa oli komentajan poika jo hyvä tuttava; hän oli tuollainen huoleton, hilpeä veitikka, joka kulki ympäri jokiahteella tarinoiden työmiesten kanssa ja käyttäen ahkerasti ja arkailematta niitä harvoja suomalaisia sanoja, joita hän jo oli oppinut. Tuttavallisesti hän nytkin astui nuorukaisjoukkoon, ja kun näki Johannan törmällä makaavan hän tuli heti juttelemaan. Jo ennen hän näet oli Johannan kanssa uudistanut entisen tuttavuutensa, ja nuori herra näytti erityisellä mielihyvällä seuraavan tätä kaunista tyttöä. Mutta Anni ja Helinä vetäytyivät outoina ja ujoina syrjemmäs.

— Osaisitko laskea tämän kosken? kysyi Sven äkkiä tytöltä.

— Monesti olen laskenut, vastasi Johanna ylpeillen.

— No, tuolla on niemessä vene, lähde, laske minut alas, jos uskallat.

Johanna mietti hetkisen, näytti epäröivän, vaan hypähti sitten ylös ja virkkoi:

— Uskallan kyllä.

Mutta Annista tuo oli sopimatonta leikkiä, hän äännähti ikäänkuin kiellessen ja varotellen:

— Menetkö?

— Odottakaa, tulen heti takaisin, huusi tyttö ja juoksi jo täyttä vauhtia venettä kohden, joka oli siinä saarekkeessa, jonka koski, pikkuvirtoihin haaroittuen, muodostaa vasemmalle rannalleen. Pian katseli sillalla seisova nuorukaisjoukko, kuinka vene virran vauhdissa sukkelasti soluili alas Johannan rohkeasti ja taitavasti ohjatessa peräsintä. Ennen pitkää nähtiin laskijain jo sauvovan ylöspäin, Johanna työnsi vankasti perästä ja opetti äkkinäistä nuorukaista, kuinka hänen piti virran puolelta varata. Hitaasti siinä noustiin, vaan saatiin kumminkin vene sauvotuksi entiselle paikalleen.

Palavissaan ja läähättäen he nousivat rannalle ja lähtivät astumaan tiheän vesakon läpi, joka siihen aikaan peitti nykyiset Hupisaaret. Tällaisiin huvituksiin tottumaton nuorukainen oli innoissaan, hän ihaili tuota tervettä ja voimakasta tyttöä, joka noin pelottomasti osasi luonnon voimia hallita, ja huudahti hurmaantuneena:

— Sinut minä omakseni otan, vien mukanani Ruotsiin!

— Vaan jospa en lähde?

— Lähdetpähän — lähdethän Johanna!

Se oli keväistä tunnelmaa. Niin leppoisasti vilvoitti tuulen henki siinä hehkuvaa ihoa, koivun tuoreet lehvät suojasivat niin suloisesti päivän helteeltä, ja tuhansien kevätkukkain tuoksu toi rintaan tuhansia uusia tunteita, teki mielen niin onnelliseksi...

XIII.

Hiihti soita, hiihti maita,
Hiihti auhtoja ahoja:
Tuli suihki suksiloista.
Savu sauvojen nenistä.

Taas oli kesä mennyt ja tullut syksy. Se oli jo lyönyt roudan maahan, jäätänyt järvet ja silloittanut joet ja viskellyt ensi lumikerroksen peittämään valkeaksi kylmän ja harmajan maan. Aika oli käsissä Pohjanmaan miesten lähteä retkelleen Jäämeren rannalle.

Valmistuksia oli tehty pitkin syksyä, sonnustettu miehiä, varustettu eväitä, hankittu aseita. Monesti oli Vesainen niissä toimissa matkustellut Oulun ja Kemin väliä pitääkseen silmällä, että kaikki tuli kuntoon; ututterasti oli Pietari Baggekin puuhailnut miehiä kootessaan, ja vouti oli varustanut Kemiin muonaa. Päivä, joulukuun ensimmäinen sunnuntai, jona kaikkien piti olla koolla Kemijoen suussa, oli jo aivan lähellä. Yhden ainoan yön sai enää Vesainenkin maata lämpöisessä tuvassaan, aamulla jo oli lähtö vaivalloiselle matkalle. Niissä mietteissään Vesainen istuskeli viimeistä iltaa uudessa, äsken valmistuneessa tuvassaan hyppyytellen polvellaan tuskin vuoden vanhaa poikaansa, pikku Tapania, joka

vasta oli oppinut "isän" nimeä tapailemaan. Tunsipa hän koko joukon kaipausta mielessään, kun taas piti erota tuosta rauhallisesta kodista. Ja samalla häntä hiukan huoletti itse retki, jota hänen tuli johtaa. Se oli suunnitelmaltaan laajempi ja miesluvultaan suurempi kuin mikään retkikunta, jota hän ennen oli ohjannut, ja olipa siinä vielä muitakin vaikeuksia.

Tämä retki erosi näet luonteeltaan isosti Pohjanmaan miesten entisistä ryöstö- ja hävitysretkistä vihollisten pitäjiin ja kyliin. Silloin olivat miehet omasta tuumastaan, yhteisestä harrastuksesta ja yhteiseksi edukseen lähteneet kostamaan kärsimyksiään ja kokoilemaan saalista. Silloin oli isännöisyys ja edesvastuukin tasaisemmin jaettu. Nyt oli asianlaita toinen. Hallitukset olivat sekautuneet näihin taisteluihin, Ruotsin hallituskin oli ikäänkuin omistanut omakseen nuo retket, antanut niille vahvistuksensa ja pyhityksensä, se oli tehnyt määräyksiä, rakentanut suunnitelmia ja antanut apua. Samalla retket tietysti olivat menettäneet entisen, aivan vapaan ja itsenäisen luonteensa. Vesainen tiesi, että monet alaisetkin olivat välinpitämättömämpiä tätä retkeä kohtaan kuin entisiä.

Tulipa mukaan vielä varsinaista hallituksen sotapalvelukseen kutsumaa sotaväkeäkin, joka melkein pakosta seurasi mukana. Sellaista joukkoa täytyi kohdella ja komentaa toisella tavoin kuin entisiä naapurimiehistä ja tovereista muodostuneita vapaita retkikuntia. Ja päällikön edesvastuu oli myös yksinomaisempi ja raskaampi, sen älysi Vesainen, ja se häntä vähän arvelutti. Mutta hän tiesi myös, että siitä maine ja hyöty oli sitä suurempi, ja se taas hänen kunnianhimoaan hivelä. Illan suussa ajoi Krankan Hannu pihaan. Hänen kanssaan oli Juho jo edeltä käsin päättänyt lähteä aamulla Kemiin, heidän näet piti ajoissa saapua sinne vastaanottamaan keräytyviä miehiä ja järjestämään retkikuntaa.

Synkällä ja katkeralla mielellä oli Krankkalan isäntä, katseet kertoivat suuttumuksesta, ja kolakalla äänellä hän sanoi nyt oikein uhalla lähtevänsä seikkailuihin ja tappeluihin, sillä kotona Krankkalassa ei ollut kumminkaan muuta kuin ikävyyttä ja surkeutta.

Eikä tahtonut lauhtua Hannun mieli, vaikka siinä illan ratoksi istuttiin ja tarinoitiin kaikenmoista. Anni istahti usein puuhistaan Juhon viereen — niin oli vielä paljon juttuja juttelematta. Ja kun Vesainen otti seinältä alas Ruotsista tuomansa raskaan miekan ja vilautti huotrasta kiiltävää terää, niin herahtipa silloin kyynel Annin silmistä, ja kaihoten hän valitti, että hänen miehensä taaskin lähti pitkälle, vaaralliselle sotaretkelle ja jätti talon miehettömäksi, orvoksi hänet ja lapsen.

— Etkö muista, mitä pakopirtissä lupasit mennä talvena Ruotsista palatessasi, ettet koskaan enää jättäisi meitä yksin. Näin nyt syöt sanasi, Juho.

— Mutta eihän teillä täällä nyt mitään hätää ole. Vihollista ei teidän tarvitse pelätä, varusväkeä on Oulunlinnassa kyllin. Silloin oli toista.

— Niin, vaan sinne menet surman suuhun, sinua täytyy taas talvikausi huolehtia.

— Eihän tämä ole sen kummempi kuin tavallinen Lapin-retki, mitä siitä huolehdit. Ja sitten ne meidän talonpoikain retket ovatkin lopussa, tämä on viimeinen.

— Niin, kunhan ei olisi viimeinen retkesi!

— Olen tullut takaisin niin monesti ennenkin ja tulen nytkin, heitä huolet, Anniseni!

Arkaan paikkaan koski Hannuun hänen kuunnelleessaan tuota aviopuolisojen hellää rakkautta ja kaipuuta osoittavaa keskustelua. Hän ajatteli omaa kohtaloaan. Häntä ei kukaan kielletty, ei kukaan ikävöinyt eikä paljon odottanut takaisinkaan, vaikk'ei olisi koskaan tullut. Eikä hän sen tähden hetken äänettömyyden jälkeen malttanut olla mieli katkerana virkahtamatta:

— Krankkalaan ei isäntää noin ikävöiden kaivata. Hänelle taitaisikin olla parasta, jos sille tielle jäisi, olisipa silloin kuitti koko onneton suku.

Mutta ne sanat, jotka hän melkein itsekseen lausui, koskivat kipeästi erääseen tunteelliseen naisensydämeen ja panivat sen väreilemään. Säälä ja lempi ovat läheistä sukua ja uskollisia toveruksia; toinen auttaa ja elvyttää toistaan. Helinän hellä sydän säälä tuota murheellista nuorukaista, ja hän juosta sipsutti arkana Hannun viereen ja kuiskasi:

— Älä puhu noin, Hannu; et saa uhalla sotaan mennä.

— Itkisitkö sinä minua, jos sinne jäisin?

— Et saa jäädä!

— Ikävöitkö sitten minua takaisin?

Tyttö ei olisi kehdannut vastata, oli jo juoksemassa pois, mutta palasi kumminkin ja kuiskahti:

— Ikävöin...

Kuin tuulen viemänä katosi samassa Hannusta raskas mieli ja maailman murheet, ja hän oli kohta taas entinen hulivilipoika, iloisempi, reippaampi ja elämänhaluisempi kuin koskaan. Hiljaiset kihlajaiset vietettiin vielä sinä iltana Vesaisen tuvassa ja niin unohduttiin siinä vaipumaan onnellisen tulevaisuuden ihaniin kuviin, että maatapanon aika siirtyi tavallista myöhemmäksi. Ja kun hevonen aikaisin seuraavana aamuna lähti laskeutumaan Vesaisen pihalta joelle, seiso i aamupimeällä törmällä vielä kauan kaksi naista, jotka kyynelten läpi katselivat poistuvien jälkeen, nähdäkseen niin kauan kuin mahdollista vielä vilahdukseltakaan toinen miestään, toinen sulhoaan. — —

Päivän sarastaessa ajajat saapuivat Iin kirkolle, josta Kaupin ukko ja muutamia muita iläisiä yhtyi joukkoon. Ja matkaa siitä jatkettaessa rannikon valtateitä myöten liittyi lisäksi matkue sieltä, toinen täältä, tienhaarasta aina vähän päästä. Useimmat hiihtivät suksilla, joku lasketti porolla, joku vielä oli, samoin kuin Juho ja Hannu, ottanut hevosen saattamaan Kemiin saakka. Lähempänä Kemin suuta vilisi jo vilkas liike ja kihisi satainen lauma.

Torvisen taloon ja lähimpiin naapureihin olivat miehet majoitettuina siihen asti, kunnes kaikki olivat koolla, mutta ahtaaksipa kävi olo väljissäkin pirteissä, kun satakunta miestä saapui Oulunlinnastakin Hannu Laurinpojan johdolla. Puuhaa siinä oli Juholla ja Hannulla näiden kaikkien tarpeiden tyydyttämisessä, ja monesti he olisivat joutuneet pulaan, ellei heillä olisi ollut alituisena apunaan noiden vanhain Lapin-kävijäin Niilo Oravaisen ja ukko Torvisen tottumusta ja neuvokkuutta. Niilo, Lapin vouti, oli hallituksen erityisestä käskystä tullut Tornioista ollakseen retkellä mukana, mutta ei hän muutenkaan olisi sieltä malttanut poissa pysyä, sillä olihan tämä retki ikään kuin juhla hänen omalla monivuotisella vaikutusalallaan. Torvinen sitä vastoin ei ollut aikonut lähteä matkaan ollenkaan, hän oli jo siksi vanha, ja se jalka, joka Iijoen jäällä oli haavoittunut, häntä vieläkin vaivasi; sitä paitsi hänen poikansa Laurin kuolema oli pahasti köykistänyt vaarin vartta. Mutta kun hän siinä miesjoukossa nilkutti edestakaisin häärien monenmoisissa valmistuksissa ja puuhissa, muistui hänelle niin kovin elävästi mieleen monet entiset hauskat matkat, mieli kiintyi tuhansiin pikkuseikkoihin, hän innostui, hänen rupesi yhä enemmän tekemään mieli mukaan. Melkein kadehtien katseli hän vanhaa ystäväänsä Niiloa, joka täydessä tolkussa hankkiusi retkelle.

— Et ole sinäkään enää mikään nuorukainen tämmöiselle matkalle, virkahti hän kerrankin.

— Mikä kummempi se nuorukainenkaan on kuin minä. En pakostakaan jäisi pois, ja vieläpä näkyy sinunkin mielesi tekevän matkaan.

— Tekeepä hyvinkin. Melkein poikasesta asti olen nelisenkymmentä vuotta joka talvi käynyt Jäämerellä. Vielä lähtisin nytkin viimeistä kertaa noita maita näkemään, vaan eipä taida tuo jalka enää pitkillä taipaleilla suksessa kestää.

— Onhan sinulla vankat porot, harallani minäkin ajan.

— Sääli jäädä, uhka lähteä!

Vaan miten olikaan, kun toiset työntyivät matkaan, niin kovin surkealta rupesi Torvisesta kotiin jääminen tuntumaan. On sitä aikaa vielä maata uunin pankollakin, hän murahti, mutta vielä minä miesten rinnalle kykenen. Ja pirttiinsä hän kapaisi, pukeusi vanhoihin Lapin-tamineihinsa, sääryksiin, kallokkaisiin, peskiin ja neliskulmaiseen, punaiseen lappalaislakkiinsa, istahti kepeänä kuin nuorukainen ahkioon, viskasi hihnan selkään, ja pian hän jäällä Niilon tapasi.

— Vieläpä hän Lappi veti.

— Ei hellittänyt, ei laske omaansa, siksi olen tuttava pohjan poikien tulille, Lapin lasten tuntureille.

Jo paria päivää ennen oli pororaito laitettu taipaleelle vetämään miesten kuormia ja osaksi aseitakin, varsinkin pyssyjä, joita hiihtäjäin oli jyrkillä tunturitaipaleilla vaikea kantaa selässään; oli pari pientä rautatykkiäkin Oulunlinnasta annettu mukaan. Etujoukkoa, jota taatut kemiläiset Lapin-kävijät opastivat, johti Krankan Hannu, jälkijoukon kanssa ajoivat Oravainen ja Torvinen, mutta itse Vesainen hiihti joukkonsa keskellä, hiihti ryhmästä toiseen pitäen silmällä kaikkia ja tarkastellen että miehet pysyivät koossa ja että hyvä järjestys vallitsi. Oli siinä vaalimistakin tuossa retkikunnassa, jossa oli neljättäsataa miestä, kaiken ikäistä ja luontoista, miestä innostunutta ja uskollista, mutta joukossa halutontakin ja juonikkoa.

Niin painoi retkikunta ylöspäin pitkin Kemijoen leveää jään pintaa ja lähti Rovaniemeltä nousemaan sydänmaiden halki Kittilän, Sodankylän ja Sompion lappalaiskyliä kohti, josta taas kulku tunturien ja aavikkojen yli ohjattiin Inaria ja Jäämerta kohden.

Oli siinä taivalta miesten hiihtää, ponnistella sai jalka, jännistellä käsivarsi, retkikunnan samotessa yli

vuorten ja halki salojen ja poikki auhtojen ahojen. Vaan liukkaasti liukui lyly lumella, sivakat sihahtelivat kinoksien päällitse, ja savu näytti suihkivan sauvojen nenistä kuopaistessa sataisen joukon. Pitkät rupeamat hiihrettiin, harvoin jouduttiin lepäämään. Kun pakkanen vihaisesti pureskeli ja paukautti vanhoja suopetäjiä, silloin ei paljon tehnyt miesten mielikään pysähtelemään aavikolle, silloin juoksi suksi pitkän ladun, ja vankasti survoi käsi sompaista keihästä. Vaan kun lauhan teki ja taivas satoi tahkeaa vitiä, silloinpa pikemmin väsymys voitti, kulku kävi raskaammaksi, mies siellä toinen täällä seisahtui toisten rivistä hetkiseksi hikisenä huokaisemaan ja porontalilla talmaisemaan kaverrettua kaihoa liukkaammaksi.

Taipaleena Lapin jylhä luonto, rupeamana Lapin pitkä yö. Milloin hiihrettiin läpi ikivanhojen sydänmaan metsien, joilla ei tuntunut olevan päätä eikä laitaa, milloin avaraa, rajatonta jänkkää, jossa jääkylmä vihuri mielin määrin temmelti, rajuna puski poikki äärettömän aavikon. Taikka tultiin vuoristoon, tunturien sekaan, jotka ylpeinä upottivat kaljut päänsä talvisen taivaan hallaviin pilviin ja joiden puuttomat, kylmänvalkoiset rinteet peninkulmain päähän kuumottivat hiihtäjän silmään uhkaavina, epäystävällisinä. Vaan suoraan jyrkkää rinnettä kohden kävi kulku, harju noustiin, noustiin toinen, laskettiin laaksoon ja noustiin taas. Ja sattuipa monesti, kun miesjono parhaillaan hiihti pitkin tunturin lumista kuvetta, että ylhäältä huipulta lähti pilventapainen tuisku tuulen tupruttamana vyörymään alaspäin, kasvoi matkallaan pyryväksi, pyörteiseksi lumimyrskyksi, joka tuossa tuokiassa lennähti matkueen niskaan, tempasi sen hurjan leikkensä keskukseen ja peitti sokaisevaan, hukuttavaan sumuun. Silloin kysyttiin, kuka jaksoi joukossa pysyä, sillä äkkiä löysi kylmän hautansa se, joka toisista erkani.

Vuorokausi umpeen oli yhtä yötä. Himmeästi kuumotti vain keskipäivän aikaan kipene kalpeaa, päiväistä valoa, vaan ei se jaksanut voittaa tähtien herkeämätöntä tuikkinaa, ja hopeankarvainen kuu hallitsi siitä huolimatta yhtä vakavana ja mahtavana taivaan tummaa lakea. Mutta pilvettöminä pakkasöinä syttyivät tuhannet vikkelät liekit leimuamaan taivaalle, räiskyvät revontulet ajelivat toisiaan taivaanrannalta taivaanrannalle ja loivat arkoja, leikkiviä heijastuksia valkoiselle, talviselle tantereelle.

Sitä taivalta hiihti Vesaisen retkikunta päivän, hiihti viikon ja toisen. Milloin hiihtäjät taipaleellaan ehtivät lappalaisten kurjaan kylään, silloin noustiin suksilta, käytiin kotaan lämmittelemään ja pantiin lappalainen poronlihaa keittämään; palkaksi annettiin hänelle paloviinaryyppy tai kaksi — taikka ei yhtään. Mutta kun päivän matka oli hiihdetty, tehtiin leiri johonkin metsänrintaan tai tunturilaaksoon, mieskunnittain kaivettiin kinokseen syvät haudat, taitettiin havuja pohjalle, tehtiin keskelle roihuava hirsinuotio, jonka ympärille istuttiin aterioimaan ja asetettiin yölevolle. Siinä tuulen suojassa, paahtavan tulen ääressä, oli pahimmalla pakkasellakin lämpöinen levätä, ja makealta siinä maistui uni uupuneille hiihtäjille.

Vaan ennen uneen uupumistaan valvoivat vanhemmat miehet usein illoilla vielä hetkisen ja tarinoivat havuvuoteillaan loikoen vanhoja, hauskoja muistoja entisiltä Lapin-retkiltään, kertoivat vaaroistaan ja seikkailuistaan näillä samoilla tuntureilla muinoisina Lapin-kävijäin kultaisina aikoina. Niinpä tarinoi eräänä iltana Niilo Oravainen kuunteleville kumppaneilleen:

— On tässä nyt miestä Jäämerelle pyrkivää, vähän niitä on ollutkin viime vuosina. Toista se oli vielä vuotta kolmisenkymmentä sitten. Silloin hiihti kaikista pitäjistä Limingan ja Luulajan väliltä mies joka kylän joka talosta talvella Lappiin. Muistanpa hyvin nuo ajat; en ollut silloin vielä Lapin voutina — Lapin verotus olikin silloin vielä meidän talonpoikain käsissä — mutta Tornion pirkkalaisten päällikkönä olin silti aina matkassa. Retkikuntia hiihti joka suunnalle, kukin kantamaan veroa omilta verolappalaisiltaan, jotka hän tunsu ja jotka hänelle jo veron olivat varanneet. Muutamat kävivät ainoastaan lähimmissä kylissä, vaan oli meitä aina joukkoja, jotka verottelimme vuosittain Jäämeren rannikkoakin, hiihdimme vuonosta vuonoon, kylästä kylään, eikä sitä veroa meiltä koskaan kielletty. Me torniolaiset kävimme kauppaa ja kannoimme veroa siten koko Ruijan rannikolta aina Lofoteniin ja Tys-vuonoon asti, eikä siitä väliä pidetty, vaikka siellä norjalaisetkin samoihin aikoihin verottivat. Vankat kuormat tuotiin aina kotiin ja elettiin pulskasti. Mutta sitten se hallitus vei meiltä verotusoikeuden, Lapin voudilla ei ollut sitä valtaa, mikä ennen pirkkalaisilla, ja nämä heittivät vähitellen vähemmälle retkeilyn, kun ei siitä enää ollut entistä hyötyä. Siksi lappalaiset ovat nyt yhä enemmän joutuneet norjalaisten alaisiksi.

— Vaan mepä otamme vielä heiltä lappalaiset takaisin, innotteli joku nuorempi joukossa.

— Aika se nyt ottaa, kun heillä on siellä Jäämerellä jo virkamiehensä ja sotamiehensä. Meiltä se jääpi tekemättä, jos ei hallitus asiaan puutu.

— Mutta tekisi niitä mieli vielä kerran muistuttaa entisistä ajoista!

Niin tuumailivat vanhemmatkin miehet mielihaikein muistellen noita makean leivän päiviä. Mutta äänetönä lepäsi Vesainen havuvuoteella, kuunteli vanhusten tarinoita ja rakenteli mielessään suunnitelmia, kuinka hän vielä Kaarle-herttuan suosiota hyväkseen käyttäen näyttäisi, tokko pirkkalaisten pojat jaksavat käydä perimässä takaisin isänsä perintöjä. Annahan ajan kulua. Kunhan

venäläiset ensiksi ajetaan pois Turjan rannalta, niin tulee se vielä tällainen retki tehtäväksi Ruijan puolellekin.

Hetkisen kuluttua korotti Torvisen ukkokin nuotion ääressä äänensä ja kertoi kemiläisten retkistä:

— Siinä kolmenkymmenen vuoden korvissa taitaa olla aikaa siitäkin, kun meiltä kemiläisiltä jäivät retket Turjanmaalle melkein kokonaan. Vuosittain sielläkin ennen hiihdettiin, kannettiin lappalaisilta veronahkoja ja käytiin kauppaa koko rannikolla Varangista aina Pyhäniemeen saakka. Kalalappalaiset olivat siellä hyvänpuoleisissa varoissa, ja nurkumatta ne veronsa maksoivat. Ja melkeinpä siellä yksin saatiin herrastella, joskus vain kävi karjalaisjoukko verottamassa, joskus myöskin jokin norjalaismatkue. Eikä meiltä Ruotsin kuninkaan kielto sitä verotusoikeutta vienyt. Vaan Solovetin monasteri rupesi sitten lappamaan Turjanmaalle pappejaan ja kätyreitään, venäläisiä ja karjalaisia alkoi siellä yhä enemmän liikkua. Monesti niiden kanssa kahakoissa oltiin, monesti ne selkäänsä saivat, mutta ei ollut meidänkään vähäväkisinä siellä turvallista liikkua. Petsamonvuonon rannalle perustivat munkit sitten luostarinsa, ja sehän se meiltä isännyyden lopetti Turjanmaalla kokonaan. Lappalaiset rupesivat munkkien uskoon ja kantoivat niille veronsa, väkisin meidän sittemmin piti heiltä saatavamme ryöstää, kun milloin mailla käytiin.

— Miksi ette hävittäneet pois sitä luostaria?

— Ei tainnut olla yksimielisyyttä tarpeeksi. Vaan oli meillä ainakin kerran sellainenkin tuuma. Meitä oli lähes puolensataa kemiläistä, jotka yhtenä talvena hiihdimme Turjan rannalle. Siellä kuritimme vähän niskoittelevia lappalaisia, ja oli homma yön aikana käydä polttamassa Petsinki. Mutta lappalaiset katalat kavalsivat meidät, veivät viestin luostariin, ja sieltä laitettiin väkeä meidän päitämme väijymään. Kun seuraavana aamuhämäränä laskimme yksitellen alas muutaman tunturin rinnettä ja lähdimme kapeaa laaksoa pitkin hiihtämään, niin siinä oli pensaikossa vihollisia vaaniva joukko, siitä hyökkäsivät äkkiarvaamatta meidän kimppuumme ja tappoivat, ennenkuin vastarintaan ehdittiin suoriutua, runsaasti puolet koko joukostamme. Meitä oli tuskin parikymmentä miestä, jotka pääsimme pakoon hiihtämään ja saavuimme Kemiin takaisin. Eikä sen jälkeen ole tarmokkaampaa yritystä tullut tehdyksi.

— Mutta nyt se tehdään, nyt hitto soi, vähän kärvennetään niitä munkkeja!

— Ei saa sinne jäädä luostarista jälkeäkään, mikä lappalaisia muistuttaisi sen vallasta. Vallan otamme me!

Niin huudahtivat innoissaan nuoret kemiläiset. Ja Vesainen lisäsi, nauttien siitä nuorten innostuksesta:

— Ja Kuolan kaupunki, jonka ne sinne turvakseen ovat perustaneet, on myöskin hävitettävä, jos mieli voittaa siellä pysyväistä valtaa.

— Kaikki pois, koko vieras valta!

Niin uhottelivat retkeläiset kiihottunein mielin, ja moni kinnas puristi innoissaan keihäänvartta. Vaan vähitellen taukosi tarina nuotion ympärillä, kertojain ääni vaiken, ja kuuntelijat vaipuivat havuvuoteilleen näkemään unta, mikä loistavista voitoista ja suuresta saaliista, mikä kotoisista oloista ja odottavasta vaimostaan.

Koko leiri makasi syvässä unessa, kattoon avara taivas, jossa tuhannet tähdet tuikkivat syvää tultaan ja revontulet ajelivat vallatonta leikkiään. Luonto ympärillä oli kuollut, ei elävän jälkeä missään. Ainoastaan poro kuului leiripaikan kupeella nakertavan naavoja kaadetusta kuusesta, ja nälkäinen hukka, joka tämän jälkiä oli kaukaa vainunnut, juosta koikkelehti harjun rinnettä viistoon alaspäin, haisteli ahnaasti saalistaan, mutta arasteli noita outoja tulen liekkejä; pysähtyi hetkeksi katsomaan, mutta jatkoi sitten taas matkaansa toisen harjun taa, ja siellä se vasta uskalsi surumielisesti ulvahtaa.

Yhtä autio ja pimeä oli vielä Lapin yö, kun Vesainen aamulla herätti joukkonsa ja miehet puoliunisina ja kylmissään nousivat hiiltyneiden nuotioidensa äärestä. Hetkinen siinä vielä viivytettiin, haukattiin pala ja korjailtiin mäystimiä ja sompia, ja taas oli miesjono täyttä vauhtia painamassa pohjoiseen päin.

Pohjoiseen päin, aina vain pohjoiseen, herkeämättä ja arvelematta! Näytti siltä, kuin ei miesjoukko olisi mielestään kyllin pian luullut ehtivänsä tuon lumisen maailman viimeiselle perukalle, olipa kuin olisi jokin vastustamaton sisäinen pakko, jokin syvä, kiihottava intohimo ajanut noita kaukaa rauhallisilta rannoiltaan tulleita talonpoikia ponnistamaan viimeiset voimansa joutuakseen sinne perimmäiseen pohjolaan. Mitä varten sinne? Taistelemaan, murhaamaan ja polttamaan!

Noinko tulisina hehkuvat inhimilliset intohimot vielä Lapin jäisillä tuntureillakin? Eikö jaksa verta hyytävä pakkasluonto, kangistava tunturituuli ja kaikkia kuolettava, pitkä yö sielläkään sammutella taikka tukahduttaa ihmisovessa raatelevia tunteita, himoja ja intohimoja? Mikä on se valtava voima,

joka noin jaksaa liekkeihin lietsoa erämaan lasten sydämet Lapin rajattomilla, jääkylmillä tuntureillakin, mikä on se tuli ja missä sen ahjo?

Kuori on kankea, pinta on kylmä. Vaan jos voisi silmäillä useimpain noiden turkkipeittoisten rintain sisäpuolelle, voisi sieltä poven sisimmästä sopukasta ehkä löytää sen levottomasti kytevän ahjon ja kiihottavan kipinän, joita ei voi sammuttaa jää eikä tunturituuli. Ahjo on viha ja kipinä on kosto.

XIV.

Viel' ei meitä noijat noiju,
Noijat noiju, näe näkijät,
Näille teille kuoleviksi,
Matkoille maseneviksi,
Nuorina nukahtaviksi,
Verevinä viereviksi.

Ensi kerran näkivät monet Vesaisen retkikunnan nuoret miehet vapaan, jäättömän valtameren hiihtäessään Jäämeren rannikkoa kohden Inarista Petsamoon ja sivuuttaessaan jo matkallaan Näätämön vuonojen päissä meren laajoja lahdelmia. Sulana se aaltoili ja pärskytti laineitaan rantoja vastaan, mutta sen hengähdys oli niin hyytävän kylmää, sen tuulet niin karkeita ja kosteita, että jäseniä puistatti ja vihlausi selkäpiitä. Mutta melkein kaikille vanhemmille miehille se oli vanhaa tuttua leikkiä, oli kuin tervehdys entisiltä ajoilta. Monesti he olivat ennen vetäneet henkeensä tuota suolaista, kosteata meri-ilmaa, monesti näitä rantoja hiihdelleet aina luostarin alueelle saakka. Mutta siitä oli heidän aina ollut pakko pyörähtää takaisin, ja kiroten ja nyrkkiä puiden he olivat sen tehneet ja uhanneet kerran vielä palata. Nyt he olivat uhkaustaan täyttämässä, nyt tuomassa tulta ja murhaa ja hävitystä anastajan pesään.

Vajaan päivän hiihto enää, niin he olivat perillä luostarissa.

Ihmetellen ja säikähtyneinä näkivät näiden seutujen kalalappalaiset tuollaisen monisataisen miesjoukon hiihtävän heidän kyliensä kautta. Olivathan he ennenkin nähneet verottajajoukkoja, olivat suuriakin, vaan tällaista laumaa eivät koskaan. Hätäntyneinä riensivät muutamat Paatsjoen lappalaiset jo edeltäpäin ilmoittamaan luostariin, että tulossa oli joukko outoja hiihtäjiä.

Petsamon luostari Petsamonvuonon päässä ei ollut vielä varsin vanha, vaikka se jo oli saavuttanut niin suuren ja laajan vaikutuksen Turjan niemen oloissa. Vuotta nelisenkymmentä sitten oli sille ensimmäisen alun antanut solovetilainen munkki Trifon, joka oli ottanut lappalaisten käännättämisen elämän tehtäväkseen ja asettuen Petsamonvuonon varrelle rakentanut sinne kirkon ja kerännyt erakoita ympärilleen. Mutta siitä alusta oli luostari lähtenyt nousemaan nopeaan kukoistukseen; jo parikymmentä vuotta myöhemmin kuuluu siinä olleen kolmattasataa henkeä, niistä 50 munkkia ja yli 200 maallikkoveljestä eli palvelijaa. Ja äveriääksi tämä maailman pohjoisin monasteri myöskin pian kävi; sen varat kasvoivat tietysti etupäässä runsaista lahjoituksista, joita kaukaiset uskavaiset Venäjältä alinomaan lähettivät tälle uskonsa pohjoisimmalle rajanvartijalle. Mutta myöskin harjoittamallaan elinkeinoilla se vaurastui; lappalaisten verotus, jota ulonnettiin sangen laajalle, oli tietysti tuottavaa, mutta vielä tuotteliaampaa oli kalastus meressä ja joissa sekä valaanpyynti, jota monasterista käsin hyvin uutterasti harjoitettiin. Olihan itse tsaari Iivana Julma erityisellä lahjoituskirjalla laskenut koko Turjanmaan pohjoisen rannan, maat ja vedet, luostarin omiksi, joten sillä naapurikansojen harmiksi oli yksinoikeus siellä kalastellakin. Suolankeittimöistään ja laivanveistämöistään se oli kuulu, ja englantilaiset ja alankomaalaiset laivat välittivät sen kanssa vilkasta kaupankäyntiä, jota paitsi luostari itsekin harjoitti merenkulkua.

Petsamon luostarin rikkaus ja mahtavuus oli paisunut vuosi vuodelta. Sen hallitseva asema Jäämerellä kävi yhä täydellisemmäksi. Luostarissa oli jo koko rivi rakennuksia, kirkkoja ja kappeleita; siihen kuului karjataloja ja myllyjä, ja sen satamassa oli pieni kaupungintapainen kasvamassa. Ja kuten muutkin venäläiset luostarit siihen aikaan, oli Petsamokin muureilla ympäröity, ja sillä oli varustuksia voidakseen omin voimin puolustaa itseään sattuneita hyökkäyksiä vastaan.

Mutta mikään vaara ei ollut pitkiin aikoihin luostaria uhannut, häiritsemättä sen asukkaat olivat saaneet hiljaisessa yksinäisyydessään harjoittaa hartauttaan ja palvella Jumalaansa. Se oli omituista seurakuntaa, mikä täällä inhimillisen asutuksen ääriellä eli omaa, muusta maailmasta erotettua elämäänsä. Sinne olivat vetäytyneet väsyneet taivaltajat suojaan elämän myrskyävältä mereltä; monet

rikkaat ja suurellisetkin olivat, kyllästyneinä maailman herkeämättömään rientoilemiseen ja kilvoitteluun, jättäneet kaikki, jättäneet rikkautensa ja loistonsa, viljovat maansa ja maalliset huvinsa ja paenneet kenenkään tietämättä Jäämeren viileälle rannalle, siellä jo eläessään puoleksi haudatakseen itsensä ja vaipuakseen hiljaiseen miettimiseen, sielunsa valmistamiseen ja Jumalansa palvelemiseen. Sinne oli myöskin mieron taipaleelta joutunut moni köyhä kerjäläinen, löytänyt siellä suojaa ja lämmintä ja jäänyt sen hoivaan elämään. Siellä eli rinnakkain venäläinen pajari ja karjalainen kalastaja, samanlaiseen karkeaan kauhtanaan pukeutuneena, samalta pöydältä syöden, saman alttarin edessä kumartaen. Ei kysytty nimeä eikä arvoa, ainoastaan hurskautta ja sydämen nöyryyttä.

Maailman riennoista vapautuneina, kaukana sen taisteluista ja välittämättä sen vaiheista he elivät siellä, ja aamusta iltaan kaikuivat luostarikirkoista heidän hartaat rukous- ja kiitosvirtensä autioon luontoon. Herralle suitsutettu savu kohosi talvista taivasta kohden, ja vahakynttilän valo heijasti kauas Lapin pitkään yöhön.

Aikaisin olivat Petsamon munkit jouluaamunakin (1590) olleet kirkossaan veisaamassa ylistysvirsiä jumalanlapsen syntymisestä ja siirtyivät sieltä ensimmäisen jumalanpalveluksen loputtua kukin koppiinsa, vielä yksinäisyydessä jatkamaan kiitostaan ja rukoustaan. Luostarin vanha, valkopäinen igumeni Gurij, joka suuren hurskautensa takia oli Trifonin kuoltua tullut tämän sijalle, istui huoneessaan Raamattu edessään mietteisiinsä ja tutkistelemisiinsa vaipuneena. Siihen hänelle tuotiin lappalaisten viesti, että vihollisen joukko oli tulossa luostaria kohden.

— Te olette heikkoja, lapseni, te pelkäätte turhia, virkkoi hän levollisena sanantuojuille. — Kuka voisi vihamielisissä aikeissa hyökätä pyhää huonetta vastaan itse Vapahtajan syntymisen päivänä?

— He ovat outoja nemtsejä tunturien takaa.

— Mutta onhan heilläkin Jumala, hän estää kyllä heidän aikeensa. Mutta kuitenkin, teidän heikkoutenne takia, sulkekaa luostarin portit ja antakaa palvelijoille aseita.

Mutta tuskin oli tämä käsky saatu täytetyksi, kun jo lännestä päin rupesi häämöttämään hiihtävä parvi, joka kuin tuulen lennättämä musta pilvi nopeasti liukui lumitantereen yli luostaria kohden. Hädissään kiirehtivät hämmästyneet munkit kirkkoihin Jumalalta apua rukoilemaan, vaan maallikkoveljet varustautuivat asein puolustamaan pyhää kotia. —

Vesaisen joukko saapui jo perille, pysähtyi luostarin alle, ja miehet nousivat suksiltaan sonnustautuakseen taisteluun. Tuumana oli ollut äkkiarvaamatta aamuhämärässä hyökätä luostariin ja hävittää se, ennenkuin sen asukkaat ehtivät vastarintaan ryhtyäkään. Ja tämä tuuma päätettiin viipymättä panna toimeen. Kiireesti järjestivät Juho ja Hannu miehensä, ja juoksujalassa rynnättiin luostarin portteja kohden; aivan lähellä vasta rämäyttivät miehet kamalan sotahuudon, jota rannan tunturit koleasti kajauttivat.

Mutta portit olivat suljetut, ja odottamaton vastarinta kohtasi hyökkääjiä muurien takaa. Sieltä yhtäkkiä pyssyt paukahtivat ja keihäät sinkoilivat, ja typertyneinä pysähtyivät pohjalaiset, miehen siellä toisen täällä kaatuessa hangelle. Eivätkä he kauan siinä vitkastelleet, vaan kääntyivät juoksujalkaa pakoon.

Vesainen kirkui harmistuneena ja komensi julmalla äänellä pakenevia miehiään pysähtymään. Luodin kantaman matkan päähän seisahduttiinkin ja pikainen neuvottelu pidettiin siinä puolipimeällä hangella.

— Ne ovat lappalaiskatalat niille taas viestin vieneet.

— Ei tässä auta muu kuin piirittäminen, niitä on monta sataa miestä, eivätkä ne hevillä antaudu.

Niin tuumailivat muutamat ensi vastoinkäymisessä masentuneina. Mutta Vesainen puhui harmista hehkuen:

— Piirittämään! Tässäkö viikkokausiksi rupeaisimme seisomaan tuollaisten puuaitausten ulkopuolella ja antaisimme muutamain munkkien suotta härnätä ja pelottaa itseämme. Sitäkö varten me satakunnan peninkulmaa olemme tänne hiihtäneet? Eiväthän ne Pohjanmaan miehet ennen ole raukkoja olleet. Ei, uusi ryntäys heti ja kahta voimakkaammin!

Mutta se tuuma näytti vieläkin muutamia miehiä kammottavan. Pitäisi muka odottaa niitä tykkejä, jotka kuormaston mukana olivat tulossa, ja niillä edes särkeä portit. Mutta se puhe pisti vanhalle Torvisellekin vihaksi.

— Eikö nyt miesten voimalla saada tuollaisia ovia särjetyksi, sanoi hän. — Minä lähden muutamaksi portinsärkijäksi, ja on niitä miehiä mukaan lähteviä muitakin, sen tiedän.

Ja niin päätettiin, että samalla kun toiset hyökkäisivät eri tahoilta muureja vastaan ja etäämmältä

ampuisivat, ryntäisi valiojoukko portin kimppuun ja koettaisi saada sen auki; sinne kaikki sitten keräytyisivät. Luostarin pajasta, joka oli kosken rannalla, varusti Vesainen itselleen raskaan kurikan, eikä hän antanut miehilleen pitkää miettimisen varaa, ennenkuin taas juoksujalkaa komensi joukon eteenpäin.

Sinkoili taaskin muurilta nuolia ja luoteja, vaan pysähtelemättä ryntäsi miesjoukko eteenpäin, ja kohta rytisi portti miesten iskuista. Mutta se oli vahvaa tekoa, vankat saranat ja lujat telkeet, ei se huojunutkaan vähillä lyönneillä. Ja ylhäältä muurilta lennähteli kiviä ja keihäitä särkijäin niskaan. Mutta voimakkaasti heiluili Vesaisen moukari, vihansa ja kiukkunsa vimmassa hän takoi raudoitettua petäjätä ja jo sinkoilivat sälot ja halkeilivat palkit. Jälkiä tekivät toistenkin kirveet, telkeet taittuivat takaa, ja jo sai Torvinen kangen väännetyksi portin alle. Painettiin miesvoimalla, ja rytisten kaatui raskas salvos.

Huutaen juoksivat siihen Pohjanmaan miehet, ja verinen tappelu syntyi aamuhämärässä portin sisäpuolella. Hurjasti puolustivat luostarin miehet pihalla pyhää kotiaan, ja tuhoa tekivät heidän miekkansa ja keihäänsä ryntääviin joukkoihin. Vaan vimmatusti hosuivat pohjalaistenkin keihäät. Vesainen hyökkäsi etupäässä, ja mies kaatui hankeen hänen tapparansa jokaisen iskun alle. Puolustajain täytyi vähitellen peräytyä. Mutta vielä ovilla ja nurkkain takana he taistelivat, harventaen hyökkääjien rivejä, ja muutamasta solasta välähti jo miekan terä Vesaisenkin pään varalle; vaan se isku kolahti Hannun keihäänvarteen, jonka tämä kiireesti ojensi väliin. Miekka putosi iskijän kädestä, vaan aseetonna seisoi Hannukin, kädessään keihäänvarren tynkä.

— Iske tuolla, virkkoi Vesainen sotatoverilleen, tajuttuaan tapauksen, ja veti huotrasta kalliin lahjamiekkansa. — Itsestäni on tämä tappara ottavampi.

Taistelua jatkettiin vielä kotvanen. Kellot soivat koko ajan kirkon tornissa, ja rannan tunturien kaiku vastasi surunvoittoisesti ja melkein valittavasti. Mutta kirkoista kuului lakkaamatta munkkien harrasta veisuuta, ja polvistuneina pyhäinkuvien eteen rukoilivat toiset ääneti kaikkivoivalta apua ja armoa. Mutta kiihottunut vihollinen työntyi myötään lähemmäs. Puolustajain joukko oli jo hajaantunut, ja yksityisiä pakenevia seivästettiin armotta portaita ja seiniä vastaan. Muutamat harvat vain pääsivät puikahtamaan portin kautta ulos ja pakenemaan lumiseen luontoon, muut, ketkä hengissä ehtivät, vetäytyivät kirkkoihin alttarien turviin.

Mutta turvaa ei ollut sielläkään, armoa ei annettu temppelin pyhätöissäkään. Taistelun kuumuudessa Vesainen seurasi miehineen kirkkoonkin, ja pian välähtelivät heidän veriset aseensa siellä sytytettyjen vahakynttiläin valossa. Vastarinta oli tulistanut mielet, taistelu oli kiihottanut veren; arvelematta, säälimättä nuo hurjistuneet miehet jatkoivat temppelissäkin murhatyötään. Verta valui virtana pitkin kirkon permanttoa. Munkit alttarin edessä iskettiin kuoliaiksi, messuavain pappien joukkoon survottiin keihäitä, armonhuutoja ei kuunneltu.

Ylinnä kaikista riehui Vesainen itse; taas leimusi hänen silmistään tuo hurja, hillitön liekki, kasvot hehkuivat kuumuudesta, hiki valui ohimoita pitkin, ja tukka hulmusi valloillaan. Hän oli kuin huumauksissaan, iski, iski vain. Nuori uusikko oli kirkon nurkassa vaipunut polvilleen jumalanäidin kuvan eteen rukoilemaan. Sen hän keihäällään naulasi seinään kiinni. Itse valkopäinen igumeni oli kaikkein pyhimässä puoleksi suljetun esiripun takana polvistunut alttaria vastaan ristiinnaulitun kuva kädessään, ja katseet olivat hartaina suunnatut taivasta kohden. Sen näki Vesainen, kerran vain hän survaisi keihäänsä, ja tummanpunainen veri ruiskahti alttarille.

Hän nautti, hän toteutti täällä sen, minkä oli aikonut Solovetissa tehdä, ja siitä hän riemuitsi. Ja vasta kun ruumis makasi ruumiin vieressä kirkon permannolla, hän käveli sieltä ulos vetäen veristä keihästä perässään, ja hänen jäykkäpiirteisille kasvoilleen oli levinnyt hurja hymy. Pihalla oli taistelu jo tauonnut. Pienen joukon olivat miehet vangikseen ottaneet, joitakuuta kymmeniä oli päässyt pakoan, muut olivat saaneet surmansa. Toista sataa ruumista makasi kirkoissa ja käytävissä ja pihalla, jonka hanki punoitti verestä.

— Nyt, miehet, ryöstäkää, tehkää puhdasta, sillä kohta ei tätä luostaria enää ole! huudahti Vesainen pihalle kertyneille miehilleen, pyyhkiessään hurmeista keihästään kinokseen.

— Jätetäänkö ruumiit paikoilleen?

— Jätetään. Mutta omain miesten ruumiit kerätään ja haudataan.

Itse ei hän viitsinyt ottaa osaa ryöstämiseen, vaan käveli Hannun, Torvisen ja muutamain muitten miesten kanssa katselemaan luostariin kuuluvia rakennuksia. Valkamassa oli joukko aluksia, ja niistä hän käski lyödä pohjat puhki, ja satamassa olevat aitat ja muut rakennukset sytytettiin palamaan. Luostarin karjatalo oli melkein autiona, ainoastaan pari puolikuoliaaksi pelästynyttä naispalvelijaa siellä lymyili riehuvaa vihollista. Sitten kun talo oli tarkastettu ja ryöstetty ja lehmistä pulskimmat keitoksi teurastettu, rupesivat miehet sitäkin sytyttämään.

— Hei, siellä on vielä kaksi akkaa, huusi silloin muuan miehistä, joka oli saanut käsiinsä kiulullisen rieskamaitoa ja mieluisasti lämpimissään veti sitä nahkaansa.

— Jäättekö sinne vai tuletteko ulos? karjaisi akoille nuotion tekijä, ja toinen potkaisi heidät menemään pihalle. Akat lähtivät pökerryksissään koikkelehtimaan pitkin hankea, upposivat kinokseen ja kompastelivat päällekkäin. Naureskellen sitä Vesaisen joukossa olevat miehet katselivat ja kävelivät edelleen karjatalon leimahtaessa liekkeihin.

Mäen nystyrällä, tunturiseinän kupeella, oli pieni puolilaho, saunantapainen pöksä. Se oli sama tupa, jonka Trifon Petsamon vuonoon asettuessaan itse omin käsinsä oli siihen ensi asunnokseen rakentanut. Kalliina muistomerkkinä oli sitä luostari säilytellyt, ja siinä asui erakkona yksin vanha munkki, joka oli vielä luostarielämästäkin tahtonut yksinäisemmäksi sulkeutua aivan häiritsemättä Jumalaansa palvellakseen. Ovenkin tupavähäiseensä hän oli naulannut kiinni, pienen aukon kautta hänelle vain oli ruokaa kannettu. Vesainen väänsi oven auki, ja nähdessään yksinäisen, nahkaryysyihin puetun erakon polvistuneena nurkassa hän heristi keihästään huudahtaen:

— Ka, täällähän on vielä yksi eläjä, mitä varten hänet säästetään?

— Juho, laske keihäsi, onhan jo verta vuotanut kylliksi, virkkoi Hannu astuen Juhon ja vanhuksen väliin. Häntä oli tuo murhaaminen jo ruvennut iljettämään, häntä puistatti nähdessään niin paljon ihmisen verta teurastamalla vuotavan.

Mutta vanhus kääntyi nurkassaan, katsoi vieraita verestävillä, syvälle kuihtuneisiin ja kalmankalpeihin kasvoihin vaipuneilla silmillään, jotka kytivät kuopissaan kuin hehkuvat kekäleet. Sitten rupesi pörheäpartainen leuka väkättämään, ja suusta, josta vuosikausiin luultavasti ei ollut kuuluvaa sanaa lähtenyt, tunki kolkko, vapiseva ääni. Hän oli karjalainen, puhui suomeksi:

— Ojenna vain keihäsi, mies julma, iske kohti, ei siitä säpsähtäne sydämesi eikä omatuntosi soimanne. Sinunhan lienee työtäsi se tulenliekki, joka silmiini hohtaa, sinusta lähtöisin nekin huudot ja valitukset, jotka aamukauden ovat korviini soineet. Miks'et iske? Älä minua sääli, vaan sääli itseäsi, sillä kostosi koituu. — Mitä lienettekin te kaukaiset miehet, jotka satutitte kätenne pyhään paikkaan, tahrasitte vaatteenne hurskasten miesten veressä. Turmioksenne sen teitte, sillä tietäkää, tuo viaton veri valuu kirouksena teidän päällemme. Saastutitte korkean juhlan, rikoitte pyhän joulurauhan, hävititte Herralle vihityn luostarin itse Vapahtajan syntymisen päivänä. Ilkutte tekoanne, rehentelette ja nauratte, vaan katkera on siitä palkkanne oleva. Ei moni teistä enää synnyinmaataan näe, et kotiisi ehdi sinäkään, synkkäkatseinen mies, sillä tiedä, Herra ei anna itseään pilkata eikä jätä kostamatta omiaan...

Ääni korahdi vanhuksen kurkussa, ja uupuneena hän taas notkahti alas polvilleen jumalankuvansa eteen. Miehet seisoivat vielä kotvasen ovella äänettöminä ja mieltävinä. Vanhan erakon sanat olivat heihin syvästi koskeneet. Eipä ollut moni ehtinyt matkan hurakassa eikä taistelun kiivaudessa muistamaankaan, että oli hävityksen päiväksi sattunut joulupäivä, juhla suuri ja pyhä, jota he lapsuudestaan saakka olivat oppineet hartaudessa viettämään. Sitä terävämmin vihlaisi vanhuksen kirous monen rintaa ja pani kauhistuen ajattelemaan tehtyä tekoa. Kävivätpä Vesaisenkin kasvot hetkeksi tavallista totisemmiksi, tuntuipa melkein, kuin olisi hänenkin sydämessään jokin vienompi kieli soimaavasti värähtänyt. Mutta ainoastaan hetkisen hän mietteissään seiso, käännähti sitten ympäri ja virkkoi:

— Pahasuinen äijä — olisipa koukkuleuka kolautettava, vaan jääköön pesäänsä. Ei meitä noidat noidu eikä myrkkysuut kiroa, niin kauan kuin kädessä on keihäs ja sydämessä vaikkua!

Sillä välin olivat jo toiset miehet tehneet selvää jälkeä itse luostarissa, kantaneet ulos sen kalleudet ja sälyttäneet ne jo perille saapuneeseen kuormastoon. Kirkot ja asuinhuoneet, varastot ja aitat oli tyhjennetty, ja luostarin ruokavaroistakin he olivat makeimmat palat valinneet ja valmistaneet komeat ateriat, joita parhaillaan söivät, kun Vesainen taas palasi luostaripihaan. Syönnin päälle levähdettiin moniaita tunteja — työpäivä olikin ollut yhtä rasittava kuin verinen.

Mutta pitkiin lepoihin ei ruvettu Petsamon muurien sisäpuolella. Vielä vallitsi pimeä yö, kun miehet jo lähtivät luostarista ja nousivat suksilleen. Tuli oli tehty moneen paikkaan, ja ahnaasti rupesivat liekit vinhan pohjatuulen virittäminä nieleskelemään kirkkojen ja rakennusten seiniä ja leimuilivat kohta katoilta räiskyen korkealle öistä taivasta kohden. Jo paloivat ympärillä puiset muurit, hangen pintaa myöten sively niitä kuluttava liekki; jo romahti alas kirkon torni, ja kellot helähtivät valittaen kekäleihin pudotessaan ja särkyessään.

Hangella luostarin edessä seiso kuormastonsa ympärillä pohjalainen retkikunta nauttien tuosta näystä ja lämmitellen sen paahteessa.

— Se on komea nuotio, Hannu. Ei ole enää vastusta Petsamon luostarista, virkkoi Juho innostuneena.

— Komea, mutta kamala. Melkeinpä pistää nenääni palavien ruumiiden käry.

— Semmoista sen pitää ollakin sotamiehen tuoksun. Ja Kuolassa teemme vielä komeamman rovion.

Vähitellen romahtivat alas hiiltyneet seinät, liekit laskeusivat alemmas, Petsamon luostari suitsusi savuavina raunioina. Se oli maan tasalle hävitetty eikä kohonnut enää paikalleen.

Ainoastaan Trifonin puolilaho saunahökkeli seiso i vielä polttamatta mäen nystyrällä, ja ainoaksi eläväksi luostaripaikalle jäi sen yksinäinen erakko, jäi sinne makaamaan polvilleen tupansa nurkkaan jumalankuvansa eteen.

XV.

Jopa tiesi, jotta tunki,
Tiesi tielle tullehensa,
Matkalle osannehensa:
Eipä jaksa jalka nousta,
Siin' on kuin kivinen kenkä.

Vielä hiilostivat Petsamon luostarin rauniot, kun Vesaisen retkikunta niiden ääriä lähti hiihtämään, painaen Jäämeren rannikolta takaisin sisämaahan päin ja suunnaten kulkunsa Kuolan kaupunkia kohden.

Mutta Lapin vouti Niilo Oravainen erosi joukosta ja lähti parikymmentä miestä ja osa saalista mukanaan samoamaan länttä kohden Varankiin päin. Hänen piti rannikon lappalaisilta kantaa vuotuinen vero Ruotsille, ja hetki oli nyt siihen erittäin sopiva. Tuota veroa oli näet viime aikoma ollut hyvinkin vaikea saada. Norjalaiset viranomaiset eivät enää tahtoneet myöntää Ruotsille minkäänlaista verotusoikeutta Ruijan rannalla, olivatpa monesti uhkaavalla tavalla kieltäneet Oravaista siellä niissä puuhissa liikkumastakaan. Lappalaisia he myöskin olivat ankarasti varoittaneet Ruotsille veroa maksamasta, ja nämä, ollen pahassa välikädessä, koettivat siitä syystä vastustaa ruotsalaisia niin paljon kuin mahdollista. Olipa vielä sattunut kuten viime vuonna, että norjalaiset viranomaiset olivat väkisin ottaneet takavarikkoon sen veron, minkä Oravainen jo Ruotsille oli saanut kiskotuksi.

Mutta nyt Niilo katsoi hetken otolliseksi ottaa takaisin ne saatavansa lisän kanssa. Huhu pohjalaisten suuren retkikunnan tulosta oli jo Lapin harvaan asutuilla paikoillakin ehtinyt kulon nopeudella levitä vuonosta vuonoon ja synnyttää siellä pelästystä. Olivatpa norjalaiset viranomaisetkin siitä tiedon saaneet, ja heidän pääpaikassaan Vuoreijan linnassa oltiin jo pahasti säikähdyksissä että "ruotsalaiset", joksi he pohjalaista retkikuntaa nimittivät, suuntaisivat sotaiset aseensa kostoksi juuri heitä vastaan. Eipä siitä syystä tällä kertaa Oravaisen veronkanto koko rannikolla kohdannut minkäänlaista vastarintaa, hän sai ottaa niin paljon kuin ilkesi. Ja Varangista hän ylpeästi lähetti kirjurinsa Vuoreijaan kysymään, annetaanko sieltä takaisin niitä takavarikkoon otettuja veroja vai eikö. Ne tulivat paikalla. Nopeasti sai Niilo siten asiansa Jäämerellä toimitetuksi ja pääsi jo muutamain viikkojen perästä laskeutumaan kotipuoleensa, jossa hän kaikille riemuiten kuunteleville kotilaisille kertoi Vesaisen onnellisesta retkestä ja Petsamon luostarin perinpohjaisesta hävittämisestä.

Mutta Vesainen itse riensi Lapin lumisten tunturien yli joukkoineen täyttä vauhtia Kuolan vuonon pitkulaiseen perukkaan, ja jo kolmantena joulupäivänä hän hiihti Kuolanjokea ylöspäin kaupunkia kohden. Pitkästä hiihdostaan väsyneet ja äskeisestä voitostaan ylpistyneet miehet eivät olisi tahtoneet rasittaa itseään noin liioin ponnistelemalla, olisivat mieluummin halunneet hiukan lepäillä ja nauttia vaivainsa palkkiosta.

— Keritäänhän se Kuolakin vielä polttaa, ei se pakoon juokse, murahteli muuan Paavo Halonen-niminen kemiläinen, kun Vesainen eräästä lappalaiskylästä kiirehti miehiä pois lappalaiskotien ja rasvaisten lihapatain äärestä. Ja häntä kannattivat monet nuoret miehet.

Mutta Vesainen ei hellittänyt. Hän tahtoi jos mahdollista äkkiarvaamatta valloittaa Kuolankin ja koetti siitä syystä kiirehtiä, ennenkuin kuolalaiset saisivat heidän tulostaan tiedon ja ehtisivät varustaa itsensä.

— Sitten Kuolassa saatte levätä viikon ja herkutella niin paljon kuin mielenne tekee. Mutta hiihdetään ensin sinne.

Mutta Kuolaan oli jo kahta kautta saapunut tietoja Vesaisen tulosta, ja joulupäivinä siellä varustauduttiin minkä suinkin ehdittiin.

Vienan puoleiset karjalaiset olivat pitkin syksyä huolestuneina kuunnelleet sanomia pohjalaisten retkelle valmistautumisesta ja pelon vallassa vartoneet, mitä seutuja kohden retki ohjattaisiin. Olihan siellä Vienassa tosin nyt vähän sotaväkeä varalla, vaan eihän se koko pitkää rannikkoa ehtinyt puolustamaan. Varsinkin olivat huolissaan kannanlahtelaiset, joilla ei ollut sotaväestä ollenkaan turvaa. Vihoviimein saapui joulun alla heidän veronkantajiaan Kuolajärveltä, ja nämä kertoivat lappalaisilta kuulleensa, että Vesaisen retkikunta juuri oli kulkemassa Sodankylän ja Sompion kautta pohjoiseen päin. Kannanlahtelaiset arvasivat heti, että pohjalaiset riensivät Kuolaa kohden, mutta samalla he myöskin kohta tulivat ajatelleeksi, että retkikunta sieltä palatessaan luultavasti poikkeaa Kannanlähteen kostamaan viimeistä Iin hävitystä. Ahman mielestä, joka tunsu Vesaisen katkeran vihan, tämä oli melkein varmaa, ja hän sen vuoksi innokkaasti vaati, että oli kiireellisiin varustuksiin ryhdyttävä. Ja niin päättivätkin Kannanlahden miehet kiireimmän kautta lähettää sananviejä Solovetiin ja Sumaan pyytämään sotaväkeä suojakseen. Mutta itse Ahma lähti parin miehen kanssa viemään varoittavaa sanaa Kuolan kaupungin ja maakunnan päällikölle. Jos Vesainen saisi Kuolassa selkäänsä, niin ei hän uskaltaisi Kannanlähteenkaan tulla, niin hän arvioi.

Ja tulista vauhtia hihti Ahma, joka jo haavastaan oli aivan parantunut, tunturien ja Imandran laajojen selkien poikki ja saapui Kuolaan samoihin aikoihin kuin Vesaisen retkikunta Petsamoon.

Kuolassa oli siihen aikaan jo erityinen Venäjän hallituksen käskynhaltija, jonka huostaan koko Lapin saarenon hallinto oli jätetty ja jolla myöskin oli satakunta miestä sotaväkeä käytettävänä. Kaupunki tosin oli pieni ja vähäpätöinen, ainoastaan muutamia satoja ihmisiä oli viimeksi kuluneina vuosikymmeninä asettunut asumaan sen luostarin ympärille, joka samoihin aikoihin kuin Petsamo (1550 tienoilla) oli syntynyt Kuola- ja Tulomajokien yhtymäpaikkaan. Mutta sillä oli kumminkin venäläisvallan pesäpaikkana Lapissa jo merkityksensä, ja olipa sille niiden riittäisyyksien aikana, joita viime vuosina oli ollut olemassa Norjan puoleisten kanssa, laitettu paalumuurikin varustukseksi. Kaupunkia vastaan ei kumminkaan ollut koskaan vielä mitään vihamielisiä hyökkäyksiä tehty, joten Kuolan voivodista, joka siellä oli saanut aivan häiritsemätönnä sotamiehineen nukkua vuodet umpeensa, oli ihan uskomaton ja mahdoton sellainen sanoma, jonka Ahma nyt hänelle toi.

— Vihollisia! Mitä hulluja mies puhuu? Onko hän niitä nähnyt? — Niin ihmetteli päällikkö, joka juuri parhaiksi oli joulupäivänä ehtinyt parin alapäällikkönsä kanssa ottamaan ensimmäisiä jouluryppyjä.

— En ole nähnyt, vaan ne ovat kulussa tännepäin, ehkä jo pian täällä.

— Kuulkaa, antakaa hänelle kolme ryyppyä, sanoi päällikkö palvelijoilleen, hänelläkin näkyy eilinen viina vielä olevan päässä. Ja käskekää hänen sitten tarkoin mieltä, mistä hän on nähnyt unta ja mitä hän tietää.

Sen sanottuaan voivodi istui taas pöhevänä pöytänsä ääreen juomaan. Mutta kun Ahma tovereineen tarkoin kertoi hänelle, mitä he olivat kuulleet ja mitä oli pelättävissä, silloin karkasi rauha päällikönkin mielestä. Hän rupesi ensiksi epäilemään ja sitten uskomaan. Hän istui kotvasen ääneti, kaatoi sitten vielä poskeensa pari ryyppyä ja hypähti vihdoin ylös.

— Tässä taitaa tulla sota! Ja koska tämä on tsaarin kaupunki ja me olemme tsaarin miehiä, niin ei auta, meidän täytyy tapella.

Tieto levisi kohta yli kaupungin, ja pian oltiin täysissä varustautumispuuhissa. Muurit tarkastettiin ja korjattiin, portit suljettiin, kaikki työkykyiset miehet koottiin aseisiin. Ruostuneet keihäät hiottiin ja käyttämättä olleet kiväärit kaivettiin esiin. Vihollisen tulosta ei tosin vielä oltu aivan varmoja, mutta jo seuraavana päivänä saapuivat poroilla ajaen lappalaisten säikähtyneet pakolaiset Petsamosta kertomaan pohjalaisten kamalasta julmuudesta ja hävitystyöstä luostarissa. Pelko ja kauhu valtasi mielet, mutta samalla huomattiin, ettei siinä auta muu kuin kova vastarinta. Siihen Ahmakin kehoitti, ajatellessaan kotipitäjänsäkin etua, ja itse hän myös jäi Kuolaan ottaakseen osaa alkavaan otteluun.

Ja pian se alkoikin. Kolmannen joulupäivän iltana ehtivät jo Vesaisen miehet Kuolan edustalle, ja heti pimeään päässä he tekivät väkiryynnäkönn porttia vastaan. He eivät nähneet, että puolustajat aseet ojossa olivat muurin takana heitä vastassa, eivät arvanneet, että sellainen iskujen rankkasade heitä rynnätessään odotti. Miehiä kaatui monta, useita haavoittui, kiireen vilkkaa vetäytyivät toiset pakoon, ja masentuneina, väsyneinä ja pettyneinä asetuttiin leiriin joen törmälle metsän rintaan kaupungin edustalle.

Ja siinä saatiinkin leirissä olla useita viikkoja. Parista uudistetusta rynnäköstä tultiin näet huomaamaan, että noiden paalumuurien sisäpuolelle, jotka oli tehty pitkistä, maahan rinnakkain pystyyn isketyistä hirsistä, ei ollut niinkään helppo väkiryynnäköllä hyökätä, kun puolustajat yöt päivät

olivat niitä valppaasti vartioimassa, mutta huolellisesti välttivät antautumasta kenttätaisteluun. Vesainen oli kärtyisä ja vihaisella tuulella. Tällaista piirityssotaa hän ei voinut kärsiä, nälällä voittaminen ei ollut hänestä oikeata miehen voittoa — ja saattoipa niillä ruoat riittää vaikka ensi syksyyn saakka! Mutta taas portilta palaamaan — siihen hän ei suostunut, toista hän oli Kaarle-
herttuallekin luvannut.

Asemestari Hannu Laurinpoika paukutteli sillä välin mahtavana noita mukaan otettuja kahta pientä tykkiä. Ei niillä suurta koloa saatu muuriin, mutta siksi sentään, että puolustajat myötään saivat olla korjaamispuuhissa. Mutta sen edemmäs ei viikkokausiin päästy.

Vesaisen miesten joukossa rupesi vihdoin kuulumaan tyytymättömyyttä ja nurinaa. Hittoja vartenko he talvikaudeksi ovat asettuneet tuon mitättömän kyläpahasen edustalle? Talvi oli tavattoman kylmä, tammikuun alussa oli pakkaneen pureutunut mitä vihaisimmaksi, ja jäinen meriviima tunki läpi luiden ja ytimien. Matkalla ollessa semmoista säätä paremminkin sietä, vaan yhdessä kohden leiripaikalla eivät miehet millään ilveellä tahtoneet pysyä lämpiminä kinoksissa nuotiotulien ääressä. Ja eväät, joita ei Petsamosta ollut arvattu paljon ottaa mukaan, tekivät loppuaan, eikä lähiseudun lappalaisilla enää ollut mitään ryöstettävää. Johonkin tässä on toki ryhdyttävä, napolisivat miehet, kuljettava on joko eteen- tai taaksepäin, kosk'ei tuota kylärojuja kumminkaan näkynyt saavan anastetuksi.

— Se on vienyt meiltä monta kymmentä miestä. Pian tähän koko joukkokin hupenee.

Halonen varsinkin kulki ympäri leiriä ja levitti mieliin tuota tyytymättömyyttä. Jo alkumatkasta hän oli osoittautunut juonikoksi, vanhojen, naapurein välisten lohivesiriitojen takia hän kantoi katkeraa vihaa Torvista vastaan ja samalla myös tämän vävyä kohtaan, joka hänen mielestään aivan ansiottaan päällikön arvossa rehenteli. Aina vähän väliä hän oli kapinapuuhissa, koettaen niskoittelemalla tehdä Vesaiselle johtajanviran vaikeaksi. Ja Vesaisen puolestaan täytyi monesti ankarin sanoin puhutella tuota vastahakoista, vehkeilevää miestä. Nyt Halonen oli kerännyt ympärilleen jonkinlaisen puolueen, enimmäkseen Oulunlunnasta lähetettyjä sotamiehiä, ja veti näiden kanssa kaikessa vastaköyttä.

— Jos ei tästä kohta lähtöä tule, niin hiihdämme omin nokkimme, he murahtelivat jo Vesaisenkin kuullen. Eräänä päivänä sen vuoksi Torvisen ukkokin ehdotti Vesaiselle, että pitäisi jo ryhtyä johonkin ratkaisevaan toimenpiteeseen.

— Niin minustakin, vastasi Vesainen. — Tehdään vieläkin ryntäys!

Hän oli monista merkeistä tullut huomanneeksi, että kuolalaisten joukot olivat siksi harvalukuiset ja huonot, etteivät ne kestäisi oikeassa tasapäässä tappelussa, jos kerran keihäänkantomatkalle päästäisiin. Ja nyt oli toki Hannu Laurinpoika saanut tykeillään sen verran sälötyksi muuatta muurin kolkkaa johon hän oli tulensa kohdistanut, ettei siitä pitänyt olla vaikea kirveiden avulla päästä paaluaitauksen sisäpuolelle. Ilma oli aamusta päivin ollut lauhtumaan päin, oli alakuun aika, ja pilvinen taivas oli ruvennut viskelemään lumia, — yön pimeässä oli hetki hyökkäykseen sopiva. Neuvoteltuaan Torvisen ja Krankan kanssa hän komensi iltapäivällä miehensä leiripaikalta liikkeelle, kuormastot ja vangit otettiin mukaan, ja retkikunta lähti ikään kuin kotimatkalle hiihtämään Tulomajokea ylöspäin. Kuolan vartioväki näki leiritulien sammuvan ja vihollisen poistuvan.

Mutta jo muutamien virstojen päähän pysäytti Vesainen joukkonsa pieneen näreikköön ja ilmoitti, että tästä pyörretään takaisin ja tehdään hyökkäys kaupunkiin. Suurimman osan miehistöstään hän kohta sai innostumaan tuumaansa, ainoastaan muutamat "Halosen miehet" vielä juonittelivat, vaan nekin hän taivutti parilla kovalla sanalla. Mutta Halonen itse koetti sittenkin tehdä tuuman tyhjäksi. Hän laski iltahämymyssä salaa pari Petsamon vangeista vapaaksi ja tuli jonkin ajan perästä ilmoittamaan, että ne ovat karanneet ja tietysti rientäneet Kuolaan kertomaan hyökkäystuumasta.

— Sinä laskit itse ne irti, mies katala, huudahti Vesainen ja ojensi vihan vimmassa keihäänsä. — Mutta petturin palkan saatkin!

— Älä iske, hänet on tutkittava ja tuomittava, varoitti Hannu. — Viedään mies vankina Ouluun vastaamaan elkeistään ja riennetään me nyt heti hyökkäykseen.

Halonen ja pari hänen kätyriään sidottiin ja kuormastoja ja vankeja vartioimaan jätettiin parikymmentä miestä, muut kiirehtivät suksilleen ja lähtivät äskeisiä latuja myöten hiihtämään takaisin joen jäätä pitkin.

Lumisade oli yltnyt sakeaksi tuiskuksi. Niin tiheään lappoi taivas suuria lumihutaleita, että melkein sauvallaan saattoi leikata ilmaa, eivätkä hiihtäjät voineet nähdä kuin sylen matkan eteensä. Hiljaa kuin haamut he hiihtivät pehmoisen lumitantereen yli, eikä kuulunut suhahdustakaan koko autiossa luonnossa, kun he saapuivat paaluaitauksen edustalle, johon jättivät suksensa. Nopeasti murrettiin aukko särjettyyn muuriin: sisäpuolella oli kaikki äänetöntä ja tyhjää, näytti siltä kuin koko kaupunki olisi vaipunut raskaaseen uneen. Viipymättä juoksivat Vesaisen miehet sen parinkymmenen sylen

levyisen aukon yli, joka erotti muurin kylän rakennuksista, ja ensimmäiset joukot syöksähtivät jo kaduille.

— Iskenpä tulta ja sytytän tuon latopahaisen soihduksi ja merkiksi, eihän tässä sokkelossa muuten osaa mihinkään, virkkoi Torvinen Vesaiselle, kun he muutaman ladon ohi jälkijoukossa samosivat, ja päästi samassa kipunan kuiviin heiniin, jotka kohta roihahtivat tuleen. Mutta kun he sen tehtyään juuri olivat jälkijoukon perästä työntymässä kaupunkiin, kuului takaapäin askelten kohinaa ja hiljaista puhetta. Miehet pysähtyivät.

— Jokohan ollaan merrassa?

Kuuntelivat. Outo joukko kuului yhä selvemmin kahlaavan takaapäin.

— Merrassa ollaan. Vaan perä on puhkaistava. Hei, miehet, Pohjanmaan miehet, takaisin, aukolle!

Kuin ukkosen jyminä kajahti tämä Vesaisen huuto yön hiljaisuudessa, ja jäljimmät miehet, jotka sen kuulivat, pyörähtivät takaisin päin. Pian he huomasivat vihollisjoukon hiipivän takaapäin, ja Vesaisen ympärille keräytyen he ryntäsivät sitä vastaan.

Sieltä tuli Ahma puolensadan miehen kanssa. Halosen laskemat Petsingin vangit olivatkin ajoissa ehtineet Kuolaan kertomaan Vesaisen sotatempusta. Ahmalla oli heti vastajuoni ollut valmiina. Hän keräsi heti 50 varmaa miestä valiojoukoksi ja piilousi niiden kanssa muurin kupeelle aittojen ja kinosten taakse. Muu varusväki vetäytyi kaupunkiin talojen suojaan. Oli tarkoitus saartaa hyökkäävä vihollinen kaupungin kapeilla kaduilla kahden tulen väliin, sulkea siltä paluutie ja hävittää se siellä yön pimeässä viimeiseen mieheen asti. Siksipä nyt Ahma hiipi ääneti kuin väijyvä ilves esiin, luullen koko Vesaisen joukon jo hajaantuneen kaupunkiin ryöstämään.

Mutta se pieni parvi, minkä Vesainen sai huudetuksi kokoon, ilmestyi hänelle pahimmoilleen vastustukseksi. Pimeällä hangella syntyi tuima ottelu. Vesainen ja Torvinen huomasivat, että heidän täytyi, maksoi mitä maksoi, saada muurinaukko anastetuksi takaisin käsiinsä, että heidän miehilleen, joiden kimppuun sotaväki kaupungissa hyökkäsi, avautuisi paluutie vapaaksi. Siksi he hurjalla vimalla iskivät paljon voimakkaampaa vihollista vastaan. Yön pimeys esti näkemästä joukkojen suuruutta, he löivät vain edestään kenen näkivät palavan ladon himmeässä tulella vastaansa ryntäävän, askel askelelta he työnsivät vihollista takaisin päin. Ahma peräytyi paaluaidan aukolle, sen hän ainakin aikoi pitää käsissään. Mutta siinä peräytyessä joutuivat hänen miehensä sekaisin, hajaantuivat, eivät pimeään päässä osanneet erottaa ystävää ja vihollista, vaan kolhivat toisiaankin erehdyksissä kuoliaksi. Ahma kyllä koetti karjunnallaan pitää heitä koolla äänensä ympärillä. Vesainen tunsu tuon äänen, ja hänen jättereensä pinnistyivät kahta tarmokkaammiksi. Hänen pieni joukkonsa pysyi kiinteästi koossa ja työntyivät päällikkönsä jäljestä varmasti eteenpäin.

Jo oltiin aukolla. Tiheäksi ryhmäksi keräsi Ahma miehensä siihen, vaan kuin vasama hyökkäsi Vesainen arvelematta kohti, ja epätoivon vimmassa, tietäen henkensä siitä riippuvan, taistelivat hänen harvat miehensä hänen ympärillään. Miehiä kaatui kuin heinää, ja Ahman joukosta rupesi jo yksi ja toinen vetäytymään aukolta syrjemmäs, vaikka päällikkö kyllä itse tulisesti taistellen huusi heitä pysymään koossa.

Mutta huutoja kuului jo kaupungistakin. Kuolan voivodin sotamiehet olivat rynnänneet ryöstävään pohjalaisten kimppuun ja ruvenneet tekemään tuhoa heidän joukossaan, arvellen että he jo olivat takaapäinkin saaretut. Pohjalaiset pökertyivät ensi aluksi, moni mies eksyi väärälle suunnalle ja kaatui; pimeään päässä eivät useat tienneet mihin päin peräytyä. Hannu, joka oli etujoukkoa johtamassa, koetti kyllä kerätä miehiään vastarintaan, ja vihaisesti kamppailtiin kaduillakin. Mutta iskuja kolahti solista ja nurkkain takaa, ja pelon valtaamia miehiä kaatui tukuittain. — Peräytykää tulen liekkiä kohden! se huuto kajahti vihdoon pohjalaisten joukossa, ja se heistä useimmat pelasti. Yksitellen ja pieninä ryhminä he juoksivat palavaa latoa kohden ja ehtivät vihdoon aukolle, jossa Vesainen miestensä kanssa hurjasti kamppaili avatakseen peräytyville paluutien. Ja näiden apumiesten tultua kääntyivät Ahman miehet aukolta pois ja pakenivat.

Mutta silmittömän hurjasti taisteli siinä vielä Ahma itse kymmenkunnan miehen kanssa; kuoleman kolauksen sai jokainen, joka koetti heidän ohitseensa päästä ulos. Väkevänä kuin karhu ponnisteli kyllä Vesainen syrjäyttääkseen hänet edestään, mutta sukkelana väisti Ahma iskun ja antoi itse. Tulta hehkuivat näiden vanhain verivihollisten silmät, kun he taas kerran tappelivat vastakkain, ja katkonaisia huudahduksia pääsi heiltä iskujen välillä:

— Nyt et livistä kynsistäni!

— Jäät sinä jos minäkin!

Mutta taistelun kuumuudessa kiersi vanha Torvinen sivulta päin aukolle ja teki ryntäyksen selän

takaa. Ahma käännähti päin, ja rinta lävistettynä kaatui vanhus ääntä päästämättä hangelle. Vesainen näki sen, ja hurjalla liikkeellä hän sysäsi keihäänsä Ahmaa kohden; tämä väistyi, keihäs jysähti hirteen, katkesi kahdeksi, mutta tynkä kädessä syöksyi Juho Ahmaan käsiksi ja iski päähän niin, että mies keperytyi tantereeseen. Vesainen veti jo miekan huotrastaan lopettaaksensa siihen paikkaan verivihollisensa ja vaarallisimman vastustajansa, mutta samassa välähti uusi ajatus hänen mielessään. Hän tempasi kaatuneen vastustajansa vyöstä kiinni, veti perässään aukon ulkopuolelle, sitaisi siltä siellä kädet ja jalat omalla vyöllään ja jätti hangelle, kiirehtiessään taistelupaikalle takaisin.

Paluutie oli vapaa, juoksujalkaa kiirehtivät pakenevat miehet siitä ulos. Vesainen huusi heitä pysähtymään siihen, mutta useimmat riensivät seisahtumatta suksilleen ja lähtivät kiireen vilkkaa hiihtämään joen jäätä kuormastolleen. Muutamain kymmenien miesten kanssa Vesainen vain vartioitsi aukkoa, kunnes kaikki olivat ehtineet kaupungista. Viimeisenä tuli sieltä Krankan Hannu, joka harvenneine joukkoineen oli kaupungissa vihollista vastustellut. Ja odottamatta, tulisivatko kuulalaiset heitä takaa ajamaan, lähti Vesainenkin viimeisten miestensä kanssa paluutielle. Hän ei olisi tuosta salajuonesta säikähtänyt, hän olisi ollut valmis heti tekemään uuden hyökkäyksen, jos miehet olisivat pysyneet koossa. Mutta vielä lähtiessään hän viskasi kahlehditun Ahman tyhjään ahkioon ja lähti vetämään perässään.

Kuolalaiset eivät ajaneet takaa, kiittivät onneaan, kun saivat jäädä rauhaan koteihinsa. Heidänkin joukkonsa olivat yön pimeässä arveluttavasti huvenneet, ja niistä jotka Ahma oli ottanut johtoonsa, ei palannut takaisin kuin joku ainoa. Parissa paikassa olivat Hannun miehet lähtiessään vielä ehtineet pistää tulen rakennuksiin, ja henkiin jääneillä miehillä oli kyllin tekemistä liekkien rajoittamisessa, joita tuuli pyrki levittämään laajemmalle. Ja koko yön ja aamun he peläten vartioivat uutta hyökkäystä.

Vesaisella olikin aie, annettuaan miestensä levätä muutamia tunteja, tehdä uusi hyökkäys. Paljon oli tosin pohjalaisia kaatunut, sen hän tiesi, mutta vihollinen oli myöskin heikontunut, sen paras mies oli vankina; ainoastaan Halosen petoksen ja salajuonen vuoksi oli vastarinta tällä kertaa onnistunut. Mutta aamulla...

Se uhka mielessään nukkui Vesainen nuotion ääreen uupuneiden miestensä keskelle. Mutta kun aamulla noustiin, huomattiin, että suuri osa miehistöstä oli kateissa. Halosen olivat yöllä hänen ystävänsä vapauttaneet, ja hänen kanssaan oli noin 50 miestä lähtenyt leiriltä hiihtämään omille teilleen, vieden osan saaliista mukanaan. Kun yöllä noin 50 miestä oli Kuolan muurien sisäpuolella kaatunut, oli retkikunta nyt siksi heilikö, ettei sen enää ollut ajattelemista lähteä uuteen rynnäkköön. Harmistuneena Vesainen kuuli tämän kavaltajan uuden petoksen ja huudahti:

— Meidän on lähdeävä perästä viilettämään ja tuomaan miehet takaisin.

— Mitäpä siitä olisi hyötyä? epäilivät Hannu ja Kaupin ukko. — Ei niihin kumminkaan enää voisi taistelussa luottaa.

— Ei, mutta rangaistuksensa niiden täytyy saada. Ja sen pitää olla ankara, sillä heidän takiaan jääpi nyt meiltä Kuola valloittamatta. Hirtettävä ne petturit on joka mies.

— Vaikea taitaisi olla heitä nyt tavata, jäljetkin on tuisku peittänyt. Mutta ei ne silti väistä rangaistustaan. Ehditään ne tavata vielä kotonakin, minnepä ne muualle voivat hiihtää kuin sinne.

— Odottakoot sitten siellä. Mutta sinne kai tästä täytyy meidänkin painaa.

Muu ei auttanut — paluumatkaan täytyi ryhtyä. Karvain mielin antoi Vesainen siitä käskyn joukoilleen.

Mutta Halosen miehiä ei enää koskaan tavattu. He eivät uskaltaneet palata takaisin Pohjanlahden rannalle, sillä siellä he arvasivat kurituksen olevan odottamassa. He sen sijaan retkeilivät ryöstellen lappalaiskylissä, hyökkäilivät Vienan puoleistenkin metsätaloihin, mutta saivat viettäessään kulkulaiselämätä, kärsiä paljon kurjuutta; moni heistä hupeni taipaleille. Myöhemmin kuultiin Pohjanmaalle, että heidän joukkonsa oli keskenään riitaantunut ja hajaantunut, muutamat olivat hiihtäneet takaisin Jäämerelle ja jääneet sinne kalastajiksi, toiset olivat Halosen kanssa kevään tullen pysähtyneet Kitkanjärven asumattomille rannoille, rakentaneet sinne piiloon pirttipahaset, ruvenneet siellä maata viljelemään ja siten, otettuaan lappalaistyttöä vaimoikseen, perustaneet Kuusamon ensimmäisen suomalaisen uudisasutuksen. —

Pahasti oli Vesaisen joukko siten pilkkoutunut ja hajaantunut Kuolan edustalla. Tuo komea retkikunta, joka pari kuukautta sitten niin suurella innolla hiihti Lapin kylmäin tunturien yli Jäämerta kohden, oli nyt supistunut vähempään kuin puoleen lukumäärästään. Parisataa Pohjanmaan talonpoikaa oli taas sotaretki nielaissut, useimmat olivat kaatuneet ja saaneet hautansa noissa kaukaisissa nietoksissa, osa retkeili vielä koditonna ja turvatonna jääkylmiä aavoja pitkin, uskaltamatta enää koskaan palata vanhojen, kotoisten liesien äärelle. Äidit ja vaimot ja orvot lapset odottivat taas ikävöiden ja haikein

mielin elättäänsä ja kotiensa turvaa. Useimmat odottivat turhaan.

Ja kuitenkin tuon retken tulokset jäivät puolinaisiksi, ja se se Vesaisen mieltä eniten kaiveli ja hurjisti. Kaikki jäi häneltä aina puolinaiseksi, keskeneräiseksi, aikeet ja suunnitelmat eivät koskaan täydelleen toteutuneet. Ja kumminkin hän niin sydämestään oli aina kaihonnut saadakseen aikaan jotakin täydellistä, eheätä työtä, suurta, kokonaista! Mutta häntä kahlehti aina kohtalon pakko. Silmäkantaman päähän jäi häneltä Vienan retkeltään Soloveti seisomaan täyteen loistoonsa, vaikka sen hävitys olisi voinut yhdessä päivässä olla tehtynä. Kuolan edustalta hänen nyt täytyi moniviikkoisten yritysten jälkeen hiihtää pois ja jättää kaupunki siihen puolipalaneena paikoilleen, — supistuneella joukollaan hän ei sitä jaksanut valloittaa!

Niitä hän mieli katkerana mielti hiihtäessään joukkoineen Tulomajokea ylöspäin ja suunnaten kulkunsa vanhoja poroteitä myöten Sodankylän ja Kittilän Lapin kautta takaisin Kemin ja Tornion suita kohden. Mutta oli hänellä katkeruudessaan kumminkin jonkun verran hyvitystäkin. Olihan hän ensimmäisen tehtävänsä saanut kunnolleen täytetyksi: Petsamossa ei ollut enää kiveä kiven päällä. Olihan hän Turjan niemellä saanut isketyksi semmoisen pelon ja kunnioituksen pirkkalaisten poikia kohtaan, että nämä tästä lähtien saattoivat syystä kysyä sieltä perintöään. Ja olihan hänellä — seikka, mikä häntä enin hyvitti — mukanaan vankina tuo suurin kiusantekijänsä, vaarallisin vihollisensa, vastustajain paras mies ja mielevin sankari. Hiihtihän Ahma tuossa vangittujen joukossa Pohjanmaata kohden. Se oli mieluinen tuotava se, se korvasi paljon.

Mielellään hiihteli Juho vankien kupeella, jotka, vaikka sijoitettuina keskelle joukkoa, kumminkin olivat köysillä kaksittain sidotut, etteivät jossakin äkkimutkassa ehtisi pakoon puikahtaa. Hän nautti nähdessään, miten Ahma siinä äänetönnä ja synkkäkatseisena raskaasti hiihti länttä kohden, ja kuullessaan miten vartijat häntä ilkkuen kiirehtivät, milloin hänellä sukset kovin haluttomasti näyttivät juoksevan.

— Paina menemään, Ahma, taival on pitkä, saat kerrankin kuopaista, ennenkuin ollaan Pohjanlahden rannalla!

Joskus kutkutti kiirehtijä Ahmaa keihäätutkaimella selkään, ilkkuen:

— Pois minä sinusta laiskuuden otan. Hiihdithän sinä ennen uupumatta päivät ja yöt, kun olit matkalla meidän kyliä ryöstämään.

Ja yöpaikoissa varsinkin, joissa retkeläiset nuotion ääressä illoilla lepäilivät aterioiden ja tarinoiden, sai Ahma kärsiä vielä pahemman pilkan. Siellä Juho usein kertoili tovereilleen, kuinka hän, kun lähtisi Ruotsiin tekemään tiliä Kaarle-herttualle retkistään, veisi Ahman mukaansa hoviin ja kertoisi vielä, että tässä se nyt on se mies, joka on vuosikautia Pohjanmaata poltellut.

— Rahan edestä sitä siellä näytellään ja lopuksi ripustetaan Tukholman portin kaareen kuivamaan.

— Eikä siellä taida enää Ahman kynnet auttaa?

— Ei, ne on jo katkottu. Mutta syö, mies, että sinne asti jaksat!

Niin sanoen viskasi Vesainen halveksivasti niinkuin koiralle Ahman eteen poronluun nakerrettavaksi.

Makuulle ruvettaessa sidottiin Ahmalta aina kädet ja jalat tiukalle, vieläpä kytkettiin mies tanakasti kasvavaan näreeseen kiinni.

Siinä makasi sitten karjalaisten sankari liikkumatonna, äänetönnä. Ei huokausta päässyt koskaan hänen rinnastaan, ei kirousta hänen huuliltaan, kasvojen ilme oli värähtämätön, kylmä, ja silmät olivat puoliummessa kääntyneet talviyön tähtitaivasta kohden. Pinta oli tyyni, ei hän näyttänyt ajattelevan mitään, ei tuntevan mitään. Mutta sisässä riehui myrsky; levottomina, rajua kuohuilivat siellä vihan katkerat laineet, ja väkisin hillityn koston himo kyti kärsimätönnä rinnassa sidotun miehen. Voimaa, rajua, ärsytetyn pedon kiihottunutta voimaa hän tunsu jäsenissään, mieltä poltteli hehkuva halu ruhjoa mäsäksi koko tuo ilkkuva joukko, lentää surman henkenä yli tämän vihamielisen leirin, iskeä, tappaa, silpoa niinkuin ennen ja julmemmin kuin koskaan... Mutta siivet oli leikattu. Siinä täytyi maata ja salata vihansa.

Yksi varomaton liike oli hänet pettänyt; hyvin lähellä oli jo ollut, että hän itse olisi päässyt Vesaisen sijaan ja Vesainen hänen. Hän olisi saanut kytkeä tuon kiroton vihamiehensä oman nuotionsa ääreen — oih, kuinka hän olisi ilkkunut katsellessaan, miten Pohjanmaan peto vääntelee kahleissaan ja purki voimatonna kiukkuaan...! Tuossa se makasi nyt parin sylen päässä, vielä nukkuessakin voittajan ilkkuva hymy huulillaan... Jos pääsisi sitä tuohon kolhaisemaan...

Jo leimahtivat Ahman kylmät katseet tulena, ruumis kiemurteli, suonet pullistuivat voimain

ponnistuksesta, ja hamppuinen köysi narahti... Vaan se kesti.

Siinä voittaja makasi, ja voitettu ponnisteli turhaan. Ei auta, täytyy maata kahleissaan. Kauas on jo jäänyt kotoinen ranta, vihollisen maa lähenee, joka ilta ollaan sitä lähempänä, joka tunturi, joka lasketaan, asettuu muuriksi kodin ja vangin väliin. Siksi juoksivat sukset toisinaan raskaasti, siksi tuntui vastamaiselta taival. Monesti Ahma ennen oli ne matkat hiihtänyt, mutta silloin oman joukon etunenässä, vapaana, voimakkaana. Nyt yksin, kahleissa, voimatonna...

Voimatonnako? Ei. Tulvillaan juoksi vielä elonvoimaa suonissa, väkevinä pullottivat lihakset. Ehkä taittuu kahlekin kerran vielä... Silloin sukki suhahtaisi ja savu suihkisi sauvan nenästä. Kotiinsa hän hiihtäisi, pyrynä hän keräisi miehensä, nuo vanhat, urheat, uskolliset, ja rientäisi kostamaan. Oih! sitä tulen liekkiä, sitä hurmeen virtaa, mikä hänen tiensä merkiksi jäisi... Mutta Vesaisen hän kietoi näihin samoihin kahleisiin, silpoisi hänet vähitellen, jäsenen päivässä, ja viskaisi loput kärventymään hienosti hiillostavalle tulelle. Hän kostaisi ja nauttisi, nauttisi kostostaan, sammumattomasta, pohjattomasta kostostaan...

Niihin haaveiluihin hän, valvottuaan yöt, aamupuoleen nukahti ja jatkoi unissaan kostonsa nautintoja.

Mutta ilkkuva sysäys tai halveksiva potku katkaisi sitten unelmat. Hän heräsi kahleihinsa. Taas oli noustava suksille, taas lähdettävä hiihtämään raskasta taivalta, painamaan myötään kaukaista länttä kohden, joka potkaisulla poikemmas kodista ja lähemmäs vihamielistä rannikkoa.

XVI.

Se oli surma suuren miehen,
Kuolo kuuluisan urobon.

Kiiminginjoen rannalla Vesaisen uudessa tuvassa istui emäntä penkillä peräseinän ainoan ikkunavähäisen ääressä soudattaen hiljaa jalallaan kehtoa, jossa pieni perillinen rauhallisesti uinui nukahtaneena äitinsä hyräilyihin. Anni ompeli täyttä vauhtia palttinaa, jonka hän äsken oli kangaspuista päästänyt — piti jouduttaa valmiiksi uusia paitoja Juholle, eihän sitä tiedä, minä päivänä se tulla tupsahtaa kotiin.

Päivä paistoi sisälle suven puoleisesta ikkunasta, kultasi puolittain pöydän ääressä istuvan Helinän kasvot ja tuuhean, kellertävän tukan ja valahti siitä pitkänä, valkoisena juovana lattialle, jossa kissa pitkällään kylpi sen paahteessa. Tytölläkin oli ompelus käsissään, mutta neula oli pysähtynyt laskun poimuun, kädet olivat hervahtaneet syliin, ja miettivinä tuijottivat silmät ulos kirkkaasti kimaltelevaan lumiseen luontoon. Hetken kuluttua hän laski neuleen sivulle, veti eteensä pöydälle kanteleen ja rupesi hiljaa sen kieliä näppäilemään. Siitä soi kauan vieno, surunvoittoinen sävel, vaan vähitellen se kiihtyi, yltyi intohimoisemmaksi, helskyi hetkisen täysiaänisenä soittona, mutta talttui taas, hiljeni ikään kuin säikähtäen omaa kaikuaan ja väreili sitten taas kauan vienona, arkana, uinuvana kaipauksen huminana. Ja kanteleen yli nojautuneena näytti tyttökin oman soittonsa tuudittamana melkein uinailuun uupuneelta.

Annikin unohtui hetkeksi tuota soittoa kuuntelemaan, kenkä luiskahti kehdon jalalta ja neula pysähtyi palttinapaitaan. Niin tuttavana tuntui tuo kaipauksen sävel kajahtavan hänenkin sydämessään, ikään kuin se sieltä olisi kotoisin ja sen omia ikäviä laulaisi. Mutta sitten hän äkkiä havahtui, tarttui vireästi työhönsä ja virkkoi melkein nuhtelevasti kälylleen:

— Voi sinua, Helinä, taas sinä unohdut tuota kannelta soittamaan, vaikka kesken ovat kaikki kiireiset työsi. Ei tiedä minä päivänä miehet palaavat retkeltään, Hannu haluaa varmaan jo keväällä viettää häät, eikä sinulla ole myötäjaisistäsi vielä puoletkaan valmiina.

— Niin myötäjaiset, niitä en taas muistanutkaan, vastasi Helinä, vitkastellen ryhtyen uudelleen työhönsä.

— Niitäpä sinun juuri tulee muistaa. Niitä kyllä Krankkalaankin nyt tarvitaan, kun kaikki vanhat varat poltettiin.

Taas istuttiin hetkinen ääneti, kumpainenkin muka töihinsä vaipuneena, mutta oikeastaan jatkoivat molemmat itsekseen noiden samojen äskeisten hiljaisten mietteiden hautomista. Odottavan ikävä, epäilevän toivo ja kalvava huoli ei heistä hetkeksikään tahtonut väistyä. Kotvasen kuluttua virkkoi

Helinä:

— Kunpa ne miehet jo tulisivat! Hannua minä en kyllä enää koskaan laske sotaretkelle, niin minua pelottavat nuo pitkät, kamalat matkat. Säikähdin niin tässä yhtenä yönä unissanikin, kun olin näkevinäni Juhon ja Ahman ajavan tuosta törmältä ylös pihalle rinnakkain samassa reessä, jossa Juho ja Hannu syksyllä lähtivät. Hannua ei ollutkaan matkassa, mutta Juho näytti minulle Ahmaa ja kysyi, enkö tunnekaan enää sulhastani...

— Vieläkö se Ahma pyöri mielessäsi ja unissasi, sinä hupakko, torui Anni taas lempeästi nuhtelevalla äänellä. — Etkö sinä siitä pelosta vieläkään ole irti päässyt? Eiväthän ne meikäläiset tällä kertaa ole siellä päinkään, jossa Ahma — Jäämerellä, missä viipynevät.

Anni vaikeni, mutta lisäsi hetken kuluttua ikään kuin itsekseen:

— Mutta saisivat ne miehet todellakin jo kotiutua, johan ne siellä aikoja sitten ovat valloittaneet luostarit ja muut, mitä siellä vielä virkaillevat. Mutta eivätkö nuo pian tullekkin!...

Jo tammikuussa (1591) olivat Vesaisetkin saaneet kuulla Oravaisen tuoman sanoman Petsamon hävittämisestä joulupyhäin aikana ja pohjalaisten loistavasta voitosta. Iloa ja ylpeyttä se oli luonnollisesti heissäkin synnyttänyt, mutta erittäinkin se oli herättänyt hyviä toiveita, että miehet jo pian palaisivat. Mutta nyt oli jo helmikuu lopulleen kulumassa, eikä tulijoita vielä kuulunut. He odottivat yhä hartaammin joka päivä, usein viivähtivät joelle vilkaisemaan ja kiirehtivät aina ikkunaan, kun Peni haukunnallaan ilmoitti, että joku oli tulossa. Mutta retkeilijöitä ei kuulunut, ja turhaan he koettivat kotoisissa askareissaan unohtaa ikävänsä. Kätkyessä heräsi pieni mies, ja äiti nosti sen syliinsä ruokaa saamaan. Ja sille hän hyväillen jutteli hellällä äänellä:

— Mutta tulepa se isä pian, tulee se pikku Tapanin luo ja tuopi tuliaisia, tulee se...

Peni haukahti taas törmällä, ja nopeasti kääntyivät naiset ikkunaan katsomaan, keitä olivat tulokkaat. Joelle hiihti pari miestä; he hiihtivät rantaa kohden, rupesivat nousemaan törmälle... Eikö ne ole Yli-Kiimingin miehiä, jotka lähtivät mukaan Jäämerelle ... niitä ne on ... hyvä Jumala, miksi ne palaavat ennen meidän miehiä...!

Miehet astuivat tupaan, ja hätääntyneenä kiirehti Anni kuulumisia kysymään, ennenkuin istumaankaan käski.

— Hyviä kuulumisia, kertoivat miehet hymähdellen. — Terveisiä laittoi Vesainen eukolleen ja käski lämmittää huomisillaksi saunan.

— Tuhannet kiitokset — jopa kouristikin sydänalaani. Istukaa, vieraat. Mutta minne se itse jäi, miks'ei jo tullut?

— Erottiin Kemijoella, toisia lähti vielä Tornioon saaliinjaolle, ja Vesaisenkin oli käytävä siellä Oravaisen luona, joka on kuormia tuonut. Me muut painettiin suoraan kotiin.

— No Jumalan kiitos, että se vielä hengissä on.

— Hengissä kai se on ja terveenä, paljon tuonne muutoin miehiä jäikin. — Näin kertoivat tulokkaat hyviä uutisia ensiksi, mutta hetken kuluttua he jatkoivat vähän vitkastellen: — Jäi sinne paljon iläisiäkin, monta tämän kylänkin miestä. Ja kemiläisistä kaatui Torvisen isäntäkin Kuolan portille.

— Isäkö kaatui, vanha isäukko — sinnekö senkin piti jäädä! Sitäkö varten sen piti vielä vanhana ja vaivaisena lähteä sinne tappelupaikalle ... eipä malttanut ukko pysyä kotona.

Anni herahti itkemään. Mutta kaipauksen kyyneliin, joita sydän vuoti surusta vanhan isän kuoleman johdosta, sekaantui kiitollisen, onnellisenkin sydämen kepeämpiä kyneleitä: olihan Juho palannut pitkältä retkeltään, palannut terveenä ja voimissaan, vuorokauden perästä hän on jo omassa tuvassaan lohduttamassa kauan kaivannutta naistaan, poistamassa yksinäisyyden ikävän ja turvattomuuden tunteen. Vaikka suru karmikin sydäntä, olisi hänen tehnyt mieli kyyneltensä läpi hymyillä.

Mutta Helinä, joka koko ajan oli äänetönnä kuunnellen seisonut sivummalla uunin kupeella, kävi hänkin nyt miesten luo ja kysäisi arastellen:

— Entä Hannu ... tuota Krankkalan isäntä...?

— Ka, olipa unohtua. Terveenä on hänkin ja terveisiä laittoi. Sanoi tulevansa Juhon kera Vesalaan ensi töikseen morsiantaan tapaamaan — ja tässöpä sen nyt morsiamen tunteekin... Siinä käsi, kussa kipu...

Punehtuen loi tyttö katseensa maahan. Mutta miehet kertoivat vielä, lohdutellen itkevää emäntää:

— Ja vielä se käskee Vesainen sanoa emännälleen, että pitäisi varalla olutta ja paistaisi viljalti piiraita, voipi näet hänen matkassaan tulla vieraita muitakin. Sillä on vankikin mukanaan, joka on ennestään tässäkin talossa tuttu ja jota kyläläisetkin ehkä tahtovat nähdä, ennenkuin se Oulunlinnaan viedään.

— Kuka se on, ehätti Helinä kiireesti kysymään. — Eihän vain Ahma...?

— Ahma se juuri onkin, sama mies, joka meidän kylä niin monesti on poltellut ja tästäkin talosta entisen tuvan. Mutta nyt on mies nuorissa, ei polttele enää.

— Tuopiko se sen tänne, meille?

— Tuopi, vaan ei sitä enää tarvitse pelätä.

Hetkisen vielä levättyään lähtivät uutisten tuojat jatkamaan matkaansa ylöspäin jokea; heitäkin vartoi helmaansa kodin lämpö, ja ikävöiden ja huolissaan odotti kaivattu perhe.

Vesaisen pirttiin jäivät naiset taas kahden, ja olivatpa he melkein pyörällä noin monista uutisista. Oli nyt surun syytä, oli ilon aihetta, niiden välillä viskelehti mieli eikä tahtonut taipua tasapainoon.

Anni toipui kumminkin kohta arkielämän todellisuuteen, muisti miehensä lähettämät terveiset ja kiirehti puhdistamaan pirttiä, toimittamaan syrjään arkitöitä ja valmistamaan koko taloutta kuntoon miehensä paluuksi. Pian oli uuni lämpiämässä, taikina nousi pankolla, ja täysinäisenä odotti kirnu nurkassa männän heiluttajaa ja voin valmistajaa. Emäntä hyöri kuin väkkärä toimesta toiseen ja kiirehti Helinää avukseen. Olihan juhla tulossa Vesalan pirttiin, juhla, joka koski koko pitäjää ja koko Pohjanmaata.

Vaan Helinä liikkui verkemmin ja äänetönnä askareissaan ja tunsu sydämensä levottomana tykyttävän, vaikk'ei tiennyt miksi. Olihan syytä iloita, kun Juho taas palaa ... ja Hannukin... Miksi tuntui sitten toisinaan kuin olisi tuska kouraussut rintaa? Miksi hän niin säpsähti aina kun muisti, että Juho tuopi Ahman mukanaan? Ei tiennyt hän sitä oikein itseään. Mutta hän kammoi nyt niin nähdä tuota miestä, hän ei olisi enää koskaan tahtonut tavata häntä, huih! häntä puistatti jo ajatellessaan, että tuo hurja soturi hehkuvine silmineen taas astuisi hänen eteensä ... teki mieli juosta pakoon, kätkeytyä saunan loukkoon... Ei, hulluahan se oli tuollainen pelko, aivan naurettavaa, vankinahan se nyt tuotiin Ahma, nuorissa... Mutta sittenkin, mahtinsa sillä on vankinakin, sen silmissä, sen liikkeissä ... eikä Helinä voinut häntä nuoriin sidotuksi ensinkään ajatella, häneen oli Ahman kuva jäänyt tuliseksi, intohimoiseksi, suureksi...

Ja taas se kuva yritti Helinän valtaamaan. Monesti hänen jo teki mieli kertoa Annillekin tuosta kummasta pelostaan, vaan ei kehdannut. Ja hän päätti karaista mielensä, karkottaa ne ajatukset pois ja ajatella muuta, Juhoa ja Hannua...

Muissa kiiminkiläisissä ei sanoma Ahman vangitsemisesta pelkoa synnyttänyt, sitä kuultiin päinvastoin mielihyvin ja riemuiten sekä siellä että kaikkialla Pohjanmaalla. Tieto Vesaisen retkikunnan paluusta oli Kemistä suoraan saapuneiden kautta levinnyt joka pitäjään ja kylään, ja tiedettiin myös, että Vesainen jo seuraavana iltana saapuisi kotiinsa ja toisi vangin mukanaan. Paljon oli uteliaita, jotka tahtoivat nähdä tuota kauan kammottua, paljon julmuutta tehnyttä miestä kerrankin kahleissa, Ahmaa, jonka pelkän nimen mainitseminen jo saattoi lapset itkemään. Ja hänen voittajaansa tahdottiin myöskin nähdä: Vesaisen nimi ja maine kulki kuuluisampana ja kunniaakkaampana kuin koskaan miehestä mieheen. Siksi keräytyi jo puolelta päivin seuraavana päivänä Vesalan pihalle ja pirttiin lähempiä ja etäisempiä naapureita odottamaan maineikkaan päällikön tuloa.

Sitä joukkoa Anni iloa uhkuvien mielin katseli juostessaan puuhissaan edestakaisin pihan poikki. Pirtissä oli jo kaikki valmista, hän vei saunan lämmitä, kantoi vettä ja valitsi vastat ja kysäisi aina ohi menessään törmällä seisovilta:

— Eikö tulijoita jo näy?

— Ei näy vielä.

— Kyllä ne sieltä kohta ajavat.

Mutta päivä kului, ilta lähenee, tulokkaita ei näkynyt. Anni pistäysi tuhkatihseen tuvasta törmälle tähystelemään — muita tuli, odotettuja ei. Muuankin ajoi sieltä saanireellä ja kulkusilla, Anni juoksi katsomaan: se oli Iin vanha kirkkoherra, joka kinkerimatkaltaan Haukiputaalta poikkesi kuulemaan retkeläisten uutisia. Ilta jo hämärsi, odottavista vieraista rupesi yksi ja toinen tekemään poislähtöä. Silloin kuului törmältä huuto:

— Jo tulevat, kahdella hevosella.

Koko pirtintäysi tyhjjeni tuossa tuokiassa pihalle. Harmaan hämärän läpi nähtiin kaksi hevosta joen jäätä pitkin suuntaavan kulkunsa taloa kohden.

— Mutta miksi ajavat noin hitaasti, miks'eivät laske tuiskuna pihalle?

— Ja miksi istuu toisessa reessä ajaja yksin sepipuolella?

Matkamiehet lähenevät. Miten, näyttäähän siltä, kuin siellä makaisi mies reslan pohjalla... Isä taivaan! eihän liene Juho sairastunut... Laupias Jumala! valehtelevatko silmät, vai liehuuko siellä todella valkoinen riepu luokin nenässä...? Liehuu se, vainajata tuovat, kenen ruumista...? Juhonko? Ei, ei ... mutta miks'ei häntä näy? Hannu ajaa ensi hevosta, toisessa Kaupin isäntä ja kaksi kiiminkiläistä... Juho poissa ... hänkö makaa reslan pohjalla, hänkö...?

Anni ei voinut enää hillitä levotonta mieltään, hän juoksi hankea alas, kirmaisi jälle, rekeä kohden, kohotti raanun lievettä ... ja viskausi tuskasta huudahtaen silmilleen rekeen.

Siellä makasi Vesainen kalpeana, kylmänä, jäätyneenä. Kankeiksi olivat jähmettyneet kasvojen rohkeat piirteet, jäykkänä peitti luomi sammuneen silmän ja tonkkana nojasi käsivarsi reslan laitaan. Mutta sarkainen takki oli paksussa veressä, joka oli pulpahtanut esiin reiästä rinnan kohdalta ja hyytynyt hurmeeksi.

Vitkalleen nousivat vakavakatseiset matkailijat törmälle, ja huurteiset hevoset pysähtyivät huokuen pirtin oven eteen. Äänettöminä keräysivät törmältä vieraat tuon surullisen ruumisreen ympärille, katselivat syvästi kaihoten kaatunutta sankaria, joka siinä jäätyneenä lepäsi reslan heinissä, vieressä sanattomaan tuskaansa läkähtyvä vaimo.

Kantamalla piti nostaa Vesalan sekä isäntä että emäntä reestä sisään. Porstuaan laskettiin ruumis pitkälleen lepäämään lautapaarille seinänvierustalle, ja melkein väkisin piti sen äärestä nostaa Anni pakkasesta tuvan lämpimään. Ei sanaakaan lähtenyt nuoren naisen huulilta, ei valitusta, ei huokausta, eikä kyyneltä vuotanut silmä. Mutta sanomaton oli se tuska, joka kuvastui hänen harhailevasta katseestaan, ja ruumis vavahteli kuin vilun väreilystä.

Kuolon hiljaisuus vallitsi kauan aikaa porstuassa ja pirtissä, ei ollut mieltä kellään sanoihin purkamaan sitä mitä tunti. Kysyvinä olivat vain katseet kiintyneet vainajan tuojiin, mutta nämäkin olivat ääneti. Eikä huomannut kukaan, että uusi vieras ajoi pihalle; vasta kotvasen kuluttua porstuassa olijat näkivät, että Oulunlinnan päällikkökin seisoj avopäin ja äänetönnä heidän joukossaan parien vieressä. Baggekin oli ajanut asiata tehden tapaamaan Jäämeren-retken palannutta johtajaa, kiirehtiäkseen tekemään tästä retkestä kohta selkoa Kaarle herttualle, joka siitä jo pari kertaa oli kysellyt. Näitä tietoja hän nyt oli rientänyt saamaan ja samalla osoittamaan suosiotaan rohkealle talonpoikaispäällikölle. Mutta porstuaan astuessaan hän tapasi katseellaan ensimmäiseksi Vesaisen kylmän ruumiin, jonka ympärillä kunnioittavassa äänettömyydessä seisoj sureva joukko. Kauan katseli vanha soturikin siinä kaatunutta sankaria, vaan kysyi vihdoin:

— Mitä on tapahtunut?

Siinä irtausi kielenkanta toisiltakin, ja moneen kertaan uudistui kysymys:

— Mikä sorti voittoisan sankarin vielä kotikulmain kuuluvilla?

Siirryttiin pirttiin, ja siellä kertoi jännittyneenä seuraavalle kuulijajoukolle Kaupin ukko Krankan Hannun avustamana tuon surullisen tapauksen matalalla, masentuneella äänellä.

* * * * *

Torniossa oli meillä eilen iltapäivällä jo kaikki asiat toimitettuina, ja illalla pidettiin retkeläisille Oravaisen rikkaassa talossa komeat kestit. Niilo käski meitä vielä yöksi taloon, vaan Juho tahtoi välttämättä vielä yötä myöten lähteä taipaleelle, ei sanonut malttavansa enää lykätä kotiin tuloaan tuonnemmaksi. Iltasen jälkeen istuttiin vielä hetkinen ja tarinoitiin oluthaarikan ääressä torniolaisten valjastaessa hevosia, joilla he olivat tarjoutuneet meitä alkumatkalle saattamaan.

Mieliala pirtissä oli hilpeä ja vallaton, kerrottiin kaskuja ja laskettiin leikkiä. Vesainenkin oli korskealla päällä ja kertoi voitonvarmana uusista aikeistaan ja tuumistaan. Uhkasi ensi avovedellä lähteä Ruotsiin kuninkaan ja herttuan pakinoille. Syksyksi hän näet aikoi hommata uuden retkikunnan, entistä suuremman, ja sillä hän vannoi ajavansa Jäämeren rannalta pois niin hyvin viimeiset venäläiset kuin norjalaiset. Lapin pitää rantojaan myöten jälleen joutua pirkkalaisten käsiin, hän sanoi ja lupasi kyllä näyttää, että siitä isännyydestä ei enää luovutakaan. Niin hän kertoi ja kehaisi sitten:

— Ja sinne Ruotsiin minä tämän Ahmankin vien, sitä siellä kernaasti katsotaan.

Vaan Oravainen kielteli häntä tällä kertaa ottamasta vankia mukaansa.

— Mitä sinä siitä kotiisi lähdet kuljettamaan, on meillä täälläkin vankkoja aittoja.

— Kotiini vien, intti Juho, ja sieltä Oulunlinna. Tekee sen heittiön itsensäkin hyvää nähdä se uusi pirtti, jonka olen rakentanut hänen polttamansa sijalle.

— Niin, Ahmahan se poltti sinulta pirtin silloin, kun isäsikin tappoi, muisteli Niilo.

— Isän tappoi ensi kerralla ja toisella veljen. Ja sisartani se on kahdesti yritellyt ryöstämään, sitä sen mieli on hyvin näkynyt tekevän. Mutta saat, peto soi! sinä sen vielä kerran nähdä — niin Juho ilkkuen huusi kuuntelevalle Ahmalle — nähdä saat, mutta etäältä, siivosti, ovioukosta saat katsella, kun se istuu sulhasensa sylissä...

Ahma, joka istui kahlehdittuna Oravaisen pirtin ovensuussa, karahti tuon puheen kuultuaan tulenpunaisena pystyyn ja ravisti ankarasti kahleitaan. Oli se pilkkaa saanut kuulla ennenkin, mutta siivosti se oli kuunnellut, mistä lie nyt niin kauhtunut. Hän väenteli sidottuja käsiään niin että luut ruski ja köysi natisi, vaan ei auttanut.

— Siivosti, siivosti, huusi Vesainen naureskellen, ja miehiä nousi Ahmaa asettelemaan.

Mutta hurjasti luimisteli tämä ympärilleen, hyppäsi äkkiä oravana uunin nurkkaan, jossa oli silppukone ja siinä terävä hakkuri. Sitä ei ollut kukaan arvannut kantaa pois, vaikka vangeilta kyllä muuten teräaseita varottiin. Taapäin nojautuen vihlaasi Ahma terää vasten köytensä poikki, ja kädet vapaana hän seisoi lattialla.

Hämmästyneinä hyppäsivät miehet kaikki pystyyn, mutta nuolena lensi Ahma seinän luo, sivalsi pyssyn naulasta ja ojensi Vesaista kohden. Hannu, joka istui oven puolella, ehti tempaista kirveensä, käsi ojossa hän juoksi karjalaista vastaan, välähtäen heilahti kirves tämän päätä kohden, halkaisi kallon ja kaatoi miehen lattiaan.

Mutta Ahma oli juuri samassa tuokiossa ehtinyt laukaista pyssyn, luoti oli osunut Juhon rintaan. Molemmat makasivat verissään lattialla, vastakkain vainajina...

Ei ajatusta sillä välin ehtinyt ajatella, kaikki kävi silmänräpäyksessä. Pökerryksissään seisoivat miehet kauan aikaa paikoillaan, käsittämättä oikein mitä oli tapahtunut.

Mutta savu hälveni, ja kohta se tajuttiin. Ammuttu oli Vesainen, kuolleena hän siinä makasi, ei mitään ollut enää tekemistä.

Itkivätpä siinä partasutkin miehet, valittivat, kiroilivat varomattomuuttaan ja siunailivat kohtalon kovuutta. Vaan mikäpä siinä auttoi. Parin tunnin kuluttua nostettiin kylmennyt ruumis jo rekeen, ja apein mielin me lähdimme sitä kotiin tuomaan. Sillä kotipitäjänsähän se vainaja on haudattava, kotitalostaanhan sankari on maahan vietävä.

* * * * *

Niin kertoivat saattajat, eikä kuulunut heidän puheensa aikana pirtissä hiiskahdustakaan. Annikin oli koko ajan istunut vuoteelleen nojautuneena, henkeään pidättäen, hehkuvin silmin hän oli kuunnellut surullista tarinaa. Vasta kotvasen kuluttua miesten vaiettua hän kysäisi:

— Hetikö se kuoli, eikö mitään ehtinyt virkkaa?

Hannu viivytteli hetkisen vastaustaan ja virkkoi sitten verkalleen:

— Luoti oli osunut sydämeen. Kohta kun savu hiukan haihtui, heittäysin hänen viereensä lattialle tutkimaan, olisiko toivoa jäljellä. Verta pulppusi torvena rinnasta, henki teki lähtöään. Mutta äänen korahdellessa kuulin hänen vielä katkonaisesti sopertavan:

— Sano Annille ... Tapani kostakoon...

Nyt vasta pääsi kyynelten virta, voimakas, hillitsemätön, puhkeamaan esiin tuskaansa pakahtuvan puolison täpötäydestä sydäimestä. Hän heittäysi lapsensa kehdon eteen polvilleen ja nojautui sen yli, koko ruumiin valtavasti vavahdellessa. Nyyhkytyksensä väliin hän, puristaen lastaan hellästi rintaansa vastaan, puhui:

— Orpo, isätön Tapani raukkani. Sinut minulle jättivät, muut vietiin kaikki...

Mutta kyynelten tulva uuvutti surua ja helpotti kirvelevää sydäntä. Hän jo kuuli ja tajusi, miten

naapurit kaikki ehättivät häntä lohduttamaan.

— Vesaisen leskellä ei pidä olla koskaan minkään puutetta eikä hätää, niin kauan kuin leipäpalaa lie näissä pitäjissä...

Niin vannoivat naapurien miehet. Ja vanha linnanpäällikkö julisti juhlallisesti, että Ruotsin hallitus ei ole jättävä Vesaisen ansioita palkitsematta. Annin luo astuen hän virkkoi:

— Niin totta kuin olen Pietari Bagge, toimitan sinulle ruunulta elinkautisen eläkkeen ja tilasi verottomaksi ikuisiksi ajoiksi.

Vaan toisten lohdutellessa surevaa leskeä harhaili Hannun katse etsien ympäri pirtin; hän ei ollut vielä morsiantaan ollenkaan tavannut ja oli huolissaan, että surusanoma aivan oli lannistanut tuon herkän ja hellän lapsen mielen. Hän löysi Helinän kyyristyneenä vuoteen nurkkaan; siinä nyyhki hiljaa, pää patjoihin painautuneena. Hannu istahti viereen, sively hellävaroen noita pehmeitä, vaaleita kiharoita ja kuiskasi:

— Tyyunny tyttöseni, tyyunny. Me panemme tästä elämän uudelle tolalle, ja vielä se haihtuu suruikin kerran.

Tyttö tarttui silloin hermostuneesti Hannun käsivarteen, nosti päänsä patjoista ja virkkoi, kohottaen kyöneiset silmänsä Hannua kohden:

— Kuule, onhan nyt siis jo Ahmakin kuollut?

— Kuollut se on, mutta paljon sen henki maksoi.

Silloin kiersi Helinä kätensä Hannun kaulaan ja nojasi päänsä sulhonsa rintaa vastaan. —

Pirtin pitkän pöydän ääressä, surevain seurakuntalaistensa keskessä, istui äänetönnä Iin vanha kirkkoherra vaipuneena synkkiin, murheisiin mietteisiin. Kädet olivat ristissä, säälinä, surevina tarkkasivat hänen katseensa kehtonsa vieressä itkevää äitiä. Milloinkahan, niin ajatteli vanhus, milloinkahan päättyvät nämä veriset näytännöt, milloinka rauhoittuu tämä levoton kansa, milloin sulaa viha sydäimestä ja kaikkoaa katkera kosto? Meneekö se iäti perintönä isästä poikaan, pitääkö heidän aina kaatua koston sana huulillaan niinkuin Vesainen äsken... Eikö vitsauskaan pehmitä luontoa ja nöyryytää kovaa sydäntä? — Mutta sittenkin, niin ajatteli hän toisekseen, eihän voi tuomita tuota kansaa, se on niin paljon kärsinyt, sitä ei voi nuhdellakaan, sillä se tarvitsee lohdutusta...

Ja lohdutuksen sanoja hän sille rupesi puhumaan, lohdutusta etenkin orvoksi jääneelle perheelle, mutta varoituksen sanoja kaikille. Ja lopuksi hän virkkoi: — Paljon olemme nähneet verta vuotavan, paljon kärsimysten kyöneleitä, paljon surua ja kurjuutta. Suokoon Jumala, että vainon ajat nyt olisivat lopussa. Opettakaa lapsianne kammomaan verta ja rakastamaan rauhaa, opettakaa heille, että kosto on Herran...

Hartaana kuunteli masentunut seurakunta vanhan paimenensa sanoja ja yhtyi niiden loputtua suruvirren säveleihin. Vaan vielä virren aikana hiipi Hannu ulos, sytytti porstuassa tuohuksen ja seisoi sen valossa kauan aikaa ääneti paarien vieressä, katsellen siinä kylmänä lepäävää sotatoveriaan, jonka kanssa hän rinnakkain oli niin monet taistelut taistellut ja monet retket retkeilyt. Nyt se on Juho lopettanut retkensä. Siinä makaa mies rauhallisena, sen kasvot ovat niin varmat ja vakavat kuin olivat aina hänen taistelun tuleen rientäessään...

Hetkisen siinä seisottuaan Hannu haki tuoreen, metsältä tuoksuvan kuusenoksan ja peitti sillä sankarivainajan kasvot. Miekka, tuo komea lahjamiikka, oli tupesta valahtanut lattialle; Hannu nosti sen ylös ja laski poikkipuolin vainajan rinnalle. Mutta hän otti sen siitä taas heti pois, nouti reslasta Juhon raskaan, veriruosteesta ruskean sotakirveen ja sovitti sen vainajan kouraan. Tukevasti tuntuivat kankeat sormet vielä puristavan tapparan vartta. Hannu katsoi sitä ja hymähti surumielisesti. Hän muisti niin selvästi vainajan taistelun kuumuudessa lausumat sanat:

— Itsestäni on tämä ottavampi.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK JUHO VESAINEN: HISTORIALLINEN ROMAANI ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project

Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic

work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in

such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.